

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, MÁRCIUS 2.

9. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr., — Szerkesztői iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

VÉLEMÉNY E LAPOK FELADATÁRÓL.

Egerpatak, febr. 1, 1871.

Midőn a mult évben olvastam a programot, mely mellett t. szerkesztő ur egy erdélyi prot. közlőnyt szándékszik újév kezdetével megindítani: egész lelkemből üdvözöltem az eszmét, s várván vártam az időt, midőn a lap meg fog jelenni. Mert nagy és fontos feladat megoldását; nagy és komoly küzdelem folytatását vártam és várom én ma is e laptól. Az óhajtott idő megjött. A tervezett lap megindult, s ma már három számja áll előttem.

Idején látom azért, hogy megmondjam: miért vártam én oly nagyon ezen lap megjelenését; s minő téren való működését óhajtom. Én egyházunknak egyik lelkiismeretes napszámosa vagyok. Felszólalásomat sem írói viszketeg, sem hiu dicsvágy nem vezeti. Egyedül az ügy iránti komoly érdekeltség. Mint ilyen: „érjen a mennyire érhet! Legalább, szolgáljon eszközül tehetségesebbek hozzászólására, komoly után-gondolásra!

Minden ember látja, a ki szemeit bé nem hunyja, hogy napjainkban egyházi-vallásos életünk egy zavaros chaoszhoz, egy külvihartól és benső forrongástól fenyegetett tengerhez hasonlít. A régi gyepű minden oldalról meg van bontva, s a benne alvó kigyók sziszegő nyelvükkel szétriasztva. Minő alakot fog nyerni az alaktalan chaosz? Minő irányt, mekkora kiterjedést fog venni, a most még csak hullámozásban jelentkező vihar? Ki tudna mindezekre határozott, megnyugtató feleletet adni? Úgy hiszem, erre a modern eszmék legtulzóbb bajnoka sem merne ma vállalkozni! S pedig, ha egyházunknak hű szolgálói; ha Krisztus evangyeliomának éltető szelleme által vezetett, s nem csalárd okoskodások által csupán elszedített pásztora akarunk lenni a nyájnak: akkor nem lehet, nem szabad tétlen egykedvűséggel, vagy éppen vétkes közönyösséggel néznünk, és menni engednünk az eseményeket, melyek egész jövőnkre kihatók.

Szükségesnek láttam ezeket előre bocsátani, hogy aggodalmaim igazolva legyenek; s hogy ezen új iro-

dalmi vállalat jövőjéhez kötött reményeim alappal birjanak.

Ez idő szerint, a magyar protestans egyházban, — nem említve a kizárólagos papi dolgozatokat, — három folyóirat foglalkozik, a napjainkban oly óriási hatalommá emelkedett szabad sajtó útján, eszmék terjesztésével.

1.) A „Protestans egyh. és isk. lap“, a sok érdemű és tiszteletre méltó Ballagi szerkesztése mellett. Ezen lap már 14-dik évfolyamát számlálja. Valóban, nem csekély dicsfény környezi, főleg a régibb idők-ből. Ennek mellék-lapja, a még csak harmadéves: tudományos szemle.

2.) „A Figyelmező“ nagytiszteletű Révész Imre ur szerkesztése mellett. És ezek mellé született most

3.) „Az erdélyi Protestans Közlöny“.

Ha igaz, hogy a sajtó azon nagy hatalom, mely képviseli a korszellemet; mely beható érveivel útat nyit a lélekbe az eszméknek, és mely meggyőződést teremtven, ez által közvéleményt, s abból folyó egységes működést eszközölni—tehát: hatni, alkotni és életet adni van hivatva: akkor nem lehet közönyös egyetlen egyháza és vallása iránt komolyan érdeklődő ember előtt is, hogy az egyház körében minő eszméket hirdet; minő meggyőződést, s ebből kifolyólag, minő közvéleményt kíván terjeszteni valamely irodalmi vállalat. S ha az ő hite szerint, ezek valamelyike káros, vagy éppen veszélyes irányt követ: kötelessége hasonló fegyverrel, a sajtó útján közlendő érvekkel, eszmékkel az embereket helyes meggyőződésre, és így hasznos, áldásos működésre vezetni.

Ily szempontból már, vegyük figyelemre az irányt és útat, melyet lapjaink legrégebbike, újabb időben, hirdetni és követni kezdett. Mentsen isten, hogy azt állítsam, hogy e törekvés átalánosságban „romboló és nihilisticus irány szolgálatában áll“. Sőt ellenkezőleg, hogy ama részen az akarat tiszta, a tudomány és képesség teljes, azt tisztelettel elismerem. De másfelől, határozott meggyőződéssel vallom, hogy az út, melyen ott túl némelyek haladnak, téves; az eszköz-

zök, melyekkel hatni kívánnak, rombolók. Sietek érthetővé tenni, kissé talán keménynek tetsző kifejezést.

A „Protest. egyh. és isk. lap“, s különösen melléklete a „S z e m l e“, újabb időben céljául tűzte ki: „a vallásos eszméket korunk tudományos műveltségével kibékíteni, s ez által a mindenfelől tapasztalható vallás iránti közönyt megtörve, a buzgó, tevékeny, igazán jézusi-vallásos érzelmeket a keblekben fölébreszteni, s ezen érzelmet áldásos, valódi protestans, keresztyéni létté fokozni“.

Hogy ezen cél mily nemes; ezen törekvés mily dicső, s ennek elérése után törekedni, oly jeles tehetségekhez mily méltó munka: senki nálamnál jobban nem méltányolja. De, hogy az eszközök, melyek által e dicső cél elérésén némelyek törekednek, rombolók; az út, melyen haladnak, téves: azt bébizonyítani, amaz irodalmi működés közelebbi termékeiből, igen könnyű.

Ama lapban ugyanis, — tisztelet a kivételeknek, — legtöbbször az új nevek közül, szeretnek légvárakat építeni a helyett, hogy mint komoly építészektől megvárnók, előbb az alap lenne szilárdan megvetve, hogy a csillogó tetőzet ne essék a legelső viharok áldozatul. Tudományos tanszékeken, akadémiai tantermekben hirdetni, hogy: „a bibliának durva inspiratioja; a szentlélektől fogamzás; a három-egy isten; az ember-isten; a test feltámadása; a csodák; az egy ember bűne által egész emberiném bűnbe esése“ stb. ma már a tudomány által túlszárnyalt: — ám, legyen helyén. Mert hisz ott, a józan critica tanulmánya által az inspiratiót történelmi értékére szállítani; az evangyeliomi elbeszéléseket kitisztázva, belőlük a lényegét kiválasztani, s az így megmaradt magasztos kép iránt a kegyeletes tiszteletet fölkeltve, az igaz vallást: „istennek lélekben és igazságban s nemes cselekedetekben imádását“ eszközölni: mind ez lehetséges, sőt szükséges. Mert az akadémiai tanulónak éppen az a föladata, hogy a tudomány vívmányait minden oldalról megismerve, átvizsgálva, azt saját benső énjének bírálata által átszűrje; s ezen műtét után azt, a mi saját lényével megegyező, elsajátítsa, feldolgozza és megtartsa.

De vajjon: ez-é az eset egy folyóiratnál, melynek címe: „egyházi lap“? s melyet e szerint nem csak tudományosan képzett, hanem tisztán buzdulni és egyházuk java iránt lelkesülni vágyó, kevésbé művelt egyháztagok is olvasnak. Hígyje, ki akarja. Én ezt tagadom!

És itt már célomhoz jutottam. Megmondhatom, hogy miután a létező protestans egyházi folyóiratok

egyike mégis ezen irányt követi; a menyinyiben t. i. a modern-vallásos eszméket, minden válogatás nélkül, még azokat is, melyek a tudomány döntő bírálata által még teljességgel kifogástalan tényképpen constátálva nincsenek, mint kész és kétségbe vonhatlan igazságokat hirdeti; semmit nem tekintve a positívumra, a létezőre, a nép millióinak az évszázados meglevők iránti kegyeletes tiszteletére, mindenütt rombol, becsmérel, hol csak képzeletben is az ő fellengős szárnyalásával ellenkező véleményt lát; nem tekintve arra, ha vajjon túlhevében, Strausz, Baur, Renánon át, egy óvatlan pillanatban, nem ölelkezik-e: „Mart. de Montifaud“-urral, hirdetvén: „egy kéjhölgy szerelme és nem a tudomány az, mely egy Istent proclamált!“; — midőn, mondom, az egyik lap kétségtelenül nagy és dicső célja felé ily úton kíván haladni; és midőn a másik, a „Figyelmező“, nemes erejét egészen inkább, egy magában nagyon fontos tárgyban: az iskola ügyben fejti ki: mit tegyen a most megindult harmadik lap, az erdélyi protestans közlöny?

Ime, itt van a szép, a nagy, az áldásos tér, melyen az ő működését szívünkben üdvözöljük. Köszöntse ő szívélyesen és illő tisztelettel az idősebb testvért; mondja meg őszintén: egy célra törekszünk! A vallásos eszméket a kor tudományos vívmányaival kiegyeztetni; a mindenfelől tapasztalható egyháziatlanságot, vallás iránti közönyt megtörve, buzgó, élő, tevékeny, igazán jézusi vallásos-ézelmeket és elhatározásokat ébreszteni a keblekben, s ebből folyó áldásos, valódi keresztyéni életet teremteni; s ezen célra a tudomány kifogástalan bírálata által túlszárnyalt confessionalis hitcikkeket, rendes úton átalakítani: ez a mi célunk is!

De a cél felé vezető útbán és eszközökben különbözünk. Mert, míg ti „radikálok“ vagytok, mi „conservativek“ akarunk maradni, azon magasabb értelmében eme párt-neveknek, mint ezt Bluntschli értelmezte. Mert ha igaz, hogy a fennebbi rajzban a prot. egyh. és isk. lap s különösen a szemle legtöbb fiatal írójának kísérletei, teljesen azon mérték alá esnek, melyet szab Bluntschli a radikálokra, mondván: „legjellemzőbb tulajdonságuk, hogy a világrendjét elvont eszmék mértékére akarják megállapítani, s eltekintve az intézmények fennálló nagy jelentőségétől, eszméik szélső kivitelét munkálják“: akkor kétségtelenül igaz, hogy velök szemben alakulni kell az egyház keblekben oly pártnak is, — vagy miután ezen párt, a

higgadt megfontolással bírók nagy számában, már léteznek, — kell, hogy legyen ennek is közlönye, hogy fejtsse ki ismét Blunthschli szerint álláspontját, mely abban áll, hogy: „ne lelkesüljön többé oly hévvel az eszméért, de azt el se vesse, csak körülményesebben vizsgálja, óvatosabban számítsa ki a létezővel való viszonyíthatóságát, s a mely eszméket valóknak, kivihetőknak tart, azoknak keljen védelmére. Legyen tulajdona a kegyelet és hűség. A kegyelet, mely a megtartásra méltó viszonyokat belső összefüggésekben biztosítja, s az erkölcsi világrendet megszentelt kötelességgel erősíti. A hűség, mely a létezőt védelmezi a nélkül, hogy tovább haladásában gátolná, s az új képződés jogosultságát tagadná“.

Ez azon cél, melyet én az „erd. prot. köz. löny“ előtt állónak; ez azon feladat, melyet általa megoldandónak hiszek és óhajtok. És meggyőződésem, hogy eme cél sem a programmal, sem a nt. szerkesztő ur által bévezető cikkében kitűzött zászló jelszavával nincsen ellentétben, sőt öszhangzik. Csupán azt vehetné valaki ez ellen, hogy ez által az egyház körében meghasonlás lesz, és pártok alakulnak. Ámde, miután mindkét fél egy és azon célra törekszik: akkor a célra vezető útban, és eszközökben való eltérés nem meghasonlást, nem az erők szétforgácsolását; sőt éppen érdekeltséget, komolyabb megfontolást eredményez: és így eredményezi a lehető legjobbat, t. i. „győzzön, a mi jobb!“

És hogy pártok alakulnak: ebben nem veszélyt; sőt éppen a közcél biztosabb fölvirágzását látom. Mert hiszen voltaképpen a párt nem fog most születni. Régebben megvan az. Semmi sem kiáltóbb bizonyítéka ennek, mint éppen magának a prot. egyh. lapnak élettörténete. Nézzük meg ama tisztes nevek szeptorát, melyek évek előtt ama lap hasábjain, dús eszméik terjesztése végett, oly gyakran megjelentek, és ma soha nem láthatók ott. Talán a képesség, vagy akarat szűnt meg náluk forrón szeretett egyházuk fölvirágoztatása iránt? Hála istennek, egyik sem! De a tények tanúsítása szerint: az elvek, melyeknek ők hű bajnokai voltak, változtak meg azóta a lapban, és azért némult el — véleményem szerint — az ő minden esetre nagy nyomatóku szavuk. Annál áldásosabb lesz egyházunk életének jelen válságos napjaiban a közjóra nézve, ha ezen újonnan született lap oly eszmék terjesztésének lesz közege, hol a bölcsesség és

tapasztalat drága kincsei kelendőbbek lesznek, a ragyogó új eszmék rohamos fitogatásánál. Ekkor az átalakulás természetes folyama fel fogja kelteni a közügyek iránti érdeklődést, még az eddig nagy részben közönyös világi egyháztagoknál is. És ez lenne küzdelmünknek legáldásosabb eredménye. E nélkül, a legfénylőbb frázisok: üres vagdalkozás lesz a levegőben. Mert nem mi papok alkotjuk az egyházat. Mi csak szolgálai vagyunk annak. Az új élet és felámadás nem bennünk és általunk csupán; hanem a hivek millióinak buzgalma, érdeklődése, lelkesülése és újjá születése által remélhető. Ennek létrehozásáért küzdjünk. Isten segítségével — előre! *Csiszér Gábor.*

PROTESTANS EGYHÁZAINK ENYÉSÉSE, S OKAI AZ ERDÉLYI VÁRMEGYÉKBEN.

IV.

Magyar protestáns egyházaink 1791 óta háborítlan fejlődésnek és virágzásnak indultak. Főuraink, s a kisebb birtoku nemesség versenyezve buzogtak, s rakták le áldozataikat a vallás és nevelés oltárára.

Országos meggyőződéssé vált: hogy a magyar-nyelvet, s rendületlen ragaszkodást a hon és ősi alkotmányhoz kiválóan a protestánsok mentették meg, s tartották fenn. Nélkülök elveszett volna a magyar nemzeti nyelv és alkotmány. A hierarchiát nélkülöző, s képviseleti alapon nyugvó protestantismus volt a föld, melyre a nemzet, Antaeuskint, támaszkodhatott, s mindannyiszor új erőt vett: hogy elenségei meg nem fojthatták.

A protestánsok, külhatalom segélye nélkül, saját erejökön állottak fenn, építették templomaikat s iskoláikat. Ez okon: ha a kényuralom olykor dúlta és irtotta is őket, mint a phönix hamvaiból, mind anynyiszor újjá születtek, mert létezésüket nem a hatalomtól, de önmagukból merítették.

Még azt sem követelték, a mi jogosan illette volna. Értem az aránylagos részt azon roppant földbirtok- és regalékból, miket a magyar nemzet, szent István óta, az akkor egyedüli kath. klerus kezére bízott, hogy a jövedelmekből banderiumokat állítson, s a templomok és iskolák szükségleteit fedezze. A nemzet fele része protestáns lett; s a nemzeti tulajdon mégis a katolikus papság kezében maradt. Három izben vívtunk ki elnyomóink ellenében, s legyőzésekkel, fegyveres békét; de vagyonszétalékot, számarányunkhoz mérten, nem követeltünk. Csak ne bántásák lelkiismereti szabadságunkat, teremtünk mi majd alapot, melyen vallásos és közmiveltégi életünk fennállhat.

A 19-dik század kezdete Erdélyben a protestáns egyházi és iskolai életnek új lendületet adott. A hosszas elnyomás után fellobbant a lelkesedés világi és egyházi férfiaknál. A Telekiek, Bethlenek, Kemények, Bánffiak, őseik nyomdokain, a protestantismus mezején új babérokat gyűjtöttek. Pártolásuk, s lelkesítő befolyásuk alatt felléptek az egyházi téren, a három Herepei: Ádám, János és Károly; id. Szilágyi Ferenc, Köteles Sámuel, Hegedüs Sámuel, Nagy

György, s több jeles egyházi szónok, kik halhatatlan nevet vívtak ki, s a jelen egyházi szónoklat teremtői valának.

1834-en kezdve azonban, a nemzet jobbait kiválóan a politikai élet foglalta el. Törvényhozásilag a magyar-nyelv használata a közigazgatásban, egyházakban és iskolákban kötelező crövel birónak lön elrendelve.

Ezentúl a magyar protestáns egyházi életet nem tarták többé a nemzetiség egyedüli védtámaszának; s papjainak, s tanárainak tekintélye a közvéleményben szemlátómást alább szállott.

Midőn másfelől a kath. papság a törvényhozásban való részvéte, s mesés gazdaságánál fogva, hatalmát és befolyását csorbitlanul fentartotta, s a vegyes házasságok kérdésében Éris almáját hajigálta a nemzet életére.

A protestáns főurak és papság között megszűnt a régi patriarchalis viszony. Igen kevés kivétellel a falusi papokat regiosokul használták csürbiráik s számtartóik irányában. A vármegyékben levő magyar papság legnagyobb része a földes ur előtt udvarbirájánál és számtartójánál alig állott nagyobb becsülésben. Ha olykor asztalához méltatá, utolsó helyre ültették. A patronusi kegyet ugyancsak éreznie kellett!

A szolgálattelvő magyar jobbágyokat nem egy helységben lakhelyeikből kivetették, s oláhokkal cserélték fel. A gazdatiszt a magyar parasztot nyakasnak, és engedetlennek jelenté fel.

A papi tekintély megalázásával, s a magyaroknak oláh-jobbágyokkal lett felcserélésével: a protestáns egyházak már többé nem az üldözés, de feudális okokból hanyatlani kezdtek.

Népiskolák nem voltak, vagy igen ritkán, hol a szegényebb nemesség gyermekei olvasást, s kevés írást tanultak. A magyar jobbágyok szándékosan tudatlanságba hagyaték. „Mire szaporítani a kasz a kapa kerülők számát?” Ez volt az általános nézet. „A négy főiskola Erdélyben annyira képzett egyént nevel: hogy ezeknek sem jut kellő elhelyezés. A tanult proletariusok veszedelmére vannak az országnak.”

Nem csoda tehát, hogy ily szerű felfogás mellett már a forradalom előtt, a megyékben levő magyar egyházak hivekben gyérülni, haldoklani kezdtek.

Főleg Erdély északi részén, a dézsi, széki egyházkerületekben, s a sajói kapitulumban, csak is azon protestáns helységek maradtak épen, melyek a hegyek háta megé bújtak, s ellenséges pusztításoknak nem valának kitéve. Ilyenek például: Szék, Feketelak, Bálványos-Vár-alja, Szász-Nyires, Décese, Nagyfalu, Sz.-Uj-Ős, Sajó, Nemegye, Lápos, Domokos; e három utóbbi, úgy szólva, a havasok torkában, s czeken kívül meg egy-kettő. Ezek sértetlen maradtak minden idegen vegyülettől. Tömör, protestáns, magyar helységek papokkal, mesterekkel ellátva.

Mind ily tömör magyar falvak voltak a két Szamos völgyén, de ezek, mint II. cikkünkben leirtuk, Básta valonjai, s Rákóci Ferenc forradalma alkalmával, Rabutin labancái által elpusztítottak: teljesen vissza nem születettek, közikbe vegyült az oláh-elem, s a hivek nagy részét magukba olvasztotta.

Ha magyar protestáns egyházaink papjai, s iskolatanítói, mint lutheranus szászatyánkfiaink, te-

kintélyes jövedelmekkel láttatnak el, hogy az életgondtól szabadon, hivatalaiknak élhetnének, nem volna ma a hazában desolata ekklezsia. Megnépesült, újjászületett volna mindenik, s a papok gyermekeiből a nemzeti miveltségnek hatalmas phalanxa fejlődik. A szász nemzetet, anynyi ellenséges támadások s idegen elemek környezetében: kizárólag tekintélyes jövedelemmel ellátott papsága, s népiskolai rendszere mentette meg a felolvadástól.

Hasonló szerepet kell vala nyújtani a magyar protestáns papságnak. Hierarchiatól nem lehetett tartani; mert hiszen a protestáns papok családos emberek; praesbiterialis rendszerüknél fogva, együtt alkotják az egyházat a néppel, s éppen oly tagjai a nemzetnek, mint alkármely más családos honfi. Csupán coordinatiót, és nem subordinatiót kell vala az erdélyi magyar protestánsok egyházi kormányzatában megalapítani.

Az alárendelt, a kegyuraktól lenézett papságnak hatása a népre csak félszeg, csak egyoldalú maradt. Feudalis féltékenységből népiskolákat nem szerveztek. A falusi papok és mesterek az önfentartás küzdelmei miatt a kor szellemével nem haladhattak. Egyházaink szellemi érdekeit, a legjobb akarat mellett is, kellően nem képviselhették.

Ez okozá aztán, hogy a buzgó ösök által romjaikból felépített egyházak rendre-rendre ismét fogyni, pusztulni, haldoklani kezdtek.

S a birtokos-osztály későn ébredt fel midőn lábai alatt elveszett a föld — a tömör magyar-elem —, melyen biztosan állhasson, s feje felett öszszecsapott az ár.

Valóban, a forradalom kiűtésével, 1848—9, a hogy koronás királyunk fenhatósága megszűnt, a protestánsok ellen fenekedő régi ármány azonnal clőtérbe lépett. Felvinc, N.-Enyed, s drága könyvtára, s érem és ásvány gyűjteményeivel együtt; Sárd, M.-Igen, tömör protestáns városok és helységek, a felbűszített és fegyverzett oláh-csordák által alapzataikból leromboltattak, felgyújtattak, lakosaik, papjaik nem- és korkülönbség nélkül lemészároltattak. És nem csak a Maros terén, de a Szamos völgyén, s szerte-szerte a megyékben a protestáns magyar birtokos osztály öletett, gyilkoltatott, vagy fogságra hurcoltatott: birtokaik kirabolattak, elégettettek. Még a magyar köznéppnek sem kegyelmeztek, ha láncsát nem fogott, vagy az oláh vallásra nem keresztelkedett.

A forradalom bevégződése után is protestáns főiskoláink évekig bé valának zárva, s nagy későre, csak is algymnasialis tanítás engedélyeztetett; minden egyházi gyülekezések, tanácskozások tiltva valának.

A vármegyékben a dézmát élvező papság, annak megszűntével, elveszté élhetési alapját. A pátronus-urak maguk is minden vagyonukból kiprédáltatva; a nép felszabadulással jobbágyaikat veszelve, legnagyobb zavarban papjaikon nem segíthettek. Ezen kívül a pap fejére, és a papi földekre vetett adók, s az ugy nevezett, aequivalens adó, annyira eiszegényítették az egyházakat, hogy a papok kiháltával a legtöbb egyház bétöltetlen maradt — desolálódott.

Főegyházi tanácsunk — élén b. Kemény Ferenc és gr. Mikó Imre őnméltóságaikkal — újból védelem alá vette a szétdúlt egyházi és iskolai életet. Zsinatok, egyház főtanácsi gyülések, egyházkerületi papiszékek tart-

hatása engedélyezve lőnek. Idővel a dézma-kárpótlás is kiszűzött.

A dézsi zsinaton az elpusztult egyházak rendbeszedése; a b.-hunyadi zsinaton, minden az országban létező protestáns egyház birtoka, az anya szentegyház köztulajdonául határozott, s így a desoláták földbirtokai idegen egyházak, vagy privátusok általi elsajátításai ellen biztosítottak.

Jelenben nincs más teendő, mint az alkotmányos élet ez új aerájában, midőn a vallásszabadság, minden a hazában létező felékeztetve nézve, törvény által biztosítva lőn, a versenyt ezekkel kiállani a nélkül: hogy sem az unitusok, sem a disunitusok, sem a katolikusok, sem az izraeliták által háttérbe ne szorítottassunk.

Anyaszentegyházunk megértette az idő szavát, s e közversenyben nem maradhat holt testület gyanánt; egyes született patronusok gátlóztatása alatt.

Mig a nemzeti fejedelmek korában az állam védte a vallást, s Erdély a protestantizmus hatalmi székhelye volt; mig a gubernátorok alatt, a katolikus klerus sugallata szerint kormányzó osztrák-uralom dúlta és irtotta magyar egyházainkat: addig szükség volt, hogy a fejedelmek közvetlen utódai, főuraink védelmezzék egyházainkat és iskoláinkat. De most már, az 1867-iki kiegyezés után, midőn az alkotmány helyreállitva, magyar felelős miniszte-

rium az ország élén, Erdély külön ország lenni megszűnt; a vallások egyenjogosultsága és viszonyossága proclamálva: nem lehet, hogy anyaszentegyházunk továbbra is szenvedőlegesen állásban maradjon a senkitől nem választott s csak születés által, szabálytalanul alakult főegyházi tanács kizárólagos fenhatósága alatt.

Ezt mind maga a főegyházi tanács, mind a közzsínat belátta, s terveket dolgoztak s küldöttek szét a képviselői rendszer életbe hozására.

Csak ha a magyar protestantizmus szabad mozgalmat fejt ki; ha a világiak a papsággal, szabad választás útján, közösen alkotják az egyházi kormány-testületeket; szabadon, az összes anyaszentegyház szavazat-többségével választják az egyházi főtanácsot és annak elnökét, az összes anyaszentegyház világi főgondnokát és püspökét; csak ha az egyes egyházi kerületekből nem csak papok, de aránylagos számban világiak is képviselik közzsínatokon az egyházmegyét: csak is így és ekkor teremthetjük ujja egyházi életünket, rendezhetjük desolatáinkat, menthetjük meg a még életben levőket végenyészettől.

Eljött az idő: hogy a magyar protestantizmus újból védoszlopa legyen Erdélyben a magyar nemzet történeti hivatásának.

Medgyes Lajos.

TÁRCA,

BETHLEN GÁBORNÉ TEMETÉSE.

(Mehalt Kolozsvártt, 1622-ben, május 13-kán.)

(Folytatás.)

Máj. 20-án Melotai N. István tartott beszédet a palotában a test fölött, Job 5, 17—18 verseit választva beszéde alapjául: „Bizonyára boldog az ember, kit az Isten megdorgál, annak okáért az mindenható Istennek büntetését meg ne utáljad. Mert ő az, a ki betegséggel meglátogat és ő az, a ki békötözgeti; ő az, a ki megsebesít és az kinek kezei megnyugotnak.

Máj. 21-n, szombaton, szünet volt, hogy a rákövetkező vasárnapon kettős beszéddel legyen a hiány kárpótolva. Délelőtt Keserői püspök predikála a palotában „Én vagyok az feltámadás és az élet, az ki hiszen én bennem, ha meghal is, él. (Ján. 11, 25). Beszédét ma is, mint első ízben, két kötött beszédben irt apostrophal végezvén, melyek egyike szól a meghalt királynéhoz, másika a megszorodottakhoz. Ugyanez nap délelt, a b.-hunyadi papot, Szilvási Mártont érte az a tisztelet, hogy a királyné fölött beszédet tartson Job 14, 1—2 igéit véve alapul. „Az aszszonyállatnak fia az ember, rövid ideiglen élvén, minden ő napjaiban bővölködik az háboruságokkal. Az miképen az virágocska kinyilik és leszakasztatik és elfut mint az árnyék és meg nem áll (meg nem marad).“ Keserői Dajk. Jánosnak imént említett befejező versei itt következnek:

„Apostrophe Christi ad defunctam reginam.“

„Szerelmes leányom,
Szentül élt bárányom,
Mostani változásod,
Noha szép csendesen
Nagy hitben merészen,
Lőn világból mulásod:
Látom az élőknek,
Kedves emberidnek,
Mely nehéz tőlök válnod.
Szükség azért nekem
Vigasztalást tennem,
S bánatjokat enyhítnem.
Igaz bódogságod,
Elvött szép jutalmad
Nekiek kihirdetnem.“

„Ad moestos“

„Hallátok hiveim,
Kedves élő szentim,
Higyjétek szómat nekem.
Mivel feltámadás
Élet és áldomás
Egyedül csak én vagyok.
S az ki bennem hiszen,
Igaz hűtellel veszen
Bódogítója vagyok.
Ha szintén meghal is,
Még a halálban is
Éltető ura vagyok.

Ez az kegyesen élt,
 S hozzánk immár felért
 Megböldögült szolgálom.
 Meg nem holt, de nyugszik,
 Csendesen aluszik.
 Bubánat, aggodalom
 Nem fárasztja immár,
 Itt csak titeket vár,
 Kész is a nyugalom.
 Mivel igaz hűttel,
 Mint lelki kezével
 Hozzám ragaszkodott volt
 S mig élt, énnekem élt,
 Fogytig bennem remélt,
 Mert én választottam volt:
 Életet halálban,
 Nyugvást ez álomban
 Néki adnom méltó volt.
 Ne sirassatok hát,
 Mert az nem használhat
 Neki, sem magatoknak.
 Sőt ti is ily szentül
 Tanoljatok ettől
 Meghalni ez világnak,
 Hogy velem éljetez,
 Lakósi legyetek
 Dicső szent országomnak."

A temetést megelőző napokon mondott gyászbeszéd legutolsóját, Gyöngyessi András, kolozsvári pap tartotta maj. 23-n alapigeül vevén: Mezitelen jöttem ki az én anyámnak méhéből és mezitelen térek oda. Az ur adta és az Ur vötte el is, áldott legyen az Urnak neve." (Job 1, 21).

Másnap következett a temetés, vagy is a halottnak a fejedelmi székvárosba, Gyula-Fehérvárra leendő átszállítása.

Fekete Mihály.

(Folytatjuk.)

BELFÖLD.

AZ ÁLLANDÓ FŐCONSISTORIUM GYÜLÉSEI.

VI.

(Vége.)

15) A dézsi egyházmegye felel, Szász Gergely ördögkereszturi lelkésznek, hozzá felvilágosítás végett leküldött azon folyamodására: hogy miután ő a hozzátartozó Babucleány-egyházban folytonosan szolgál, s ennek jövedelme papi díjlevelében benne foglaltatik, a babuci dézszakárpótlási kamatoktól ne fosztassék meg; nevezett egyházmegye feleletében arra hivatkozik, hogy a 68-iki közzsinat intézkedése szerint, a babuci kamatok a fodorházi templom felépítésére vannak rendelve, s a kereszturi öreg lelkész úgy is élvezi a Fodorházához leányosított Berend kárpótlási kamatait. Egyházi főtanácsunk igazságosnak találja, hogy Szász Gergely a babuci kamatok élvezetében meghagyassék, s e helyett, az úgy is jóval tetemesebb berendi kamatok fordítottassanak a fodorházi templom építésére. Pénztárnoknak megrendeltetett, hogy jövő gyűlésre mutassa ki, a pénztárban a berendi egyház nevében levő kárpótlási papirok

lejáró kamatmenynységét, melyről az illető egyházmegyei esperes ur oly módon fog értesíttetni, hogy a fodorházi templomról terjeszzen fel mielőbb építési tervet.

16) A nagy-sajói káptalan előjárósága jelenti, hogy a sófalvi egyház egy szántóföldet vásárolt, s a szász-cegői egyház dézmás szőlőit előnyös feltételek alatt a jelenlegi haszonvevők megváltották. Megerősítetnek.

17) A szükeréki desolált egyház kárpótlási papiraiból a tőke az egyház nevére, a hátralék-kamatok az esperes nevére utalványoztattak. Kézhez vételők iránt intézkedés történt.

18) Kovásznai Gazda György folyamodik, hogy bizonyos családi alapítvány, melyet az udvarhelyi főtanoda kezel: vétetessék el a csak leányágon illetékes Német Vince nevű tanulótl, s adassék az ő két fiának, mint fiu-ágon leszármazottaknak. Egyházi főtanácsunk támaszkodva azon jegyzőkönyvre és leszármazási táblára, melyet a sepsi egyházmegye egyik gondnoka, Antos Ferenc úr elnöktele alatt Rétyen egybegyűlt Gazda-rokonok pár év előtt készítettek: most sem változtatja meg azon régibb határozatát, hogy mikor már a kérdésben forgó családi alapítványt egy a végrendeletben kikötött feltételeknek megfelelő leányági tanuló használja, attól az alapítvány, ha később fiu-ági rokon-gyermekek lépnek is az udvarhelyi tanoda növendékei közé, időközben el nem vehető, mig arra érdemlenné nem teszi magát. Mindazáltal, a fenforgó folyamodvány leküldetik az udvarhelyi főtanoda előjáróságának, hogy a Gazda-alapítvány jelen körülményeiről adjon részletes fölvilágosítást, azon megjegyzéssel, hogy a családi gyűlés által fölterjesztett leszármazási táblában Gazda György neve elő sem fordul.

19) Végére hagyunk egy nem éppen örvendetes eseményt, mely az idők jele gyanánt, közelebbi években, gyűléseinken gyakrabban kísért: Kis- és Nagy-Doba szilágysági egyházakból néhány egyház-tag fölterjesztése, hogy a papjoknak eddig fizetett fa- és széna-fizetés megadása alól mentessenek fel. Az egyházmegyei tanács elutasította őket, minthogy a papi díjlevelet, mely lelkészök fizetését megszabja, nem terjesztették fel. Díjlevél ugyan egyh. főtanácsunkhoz sem küldetett, hanem azért a folyamodvány leküldetik a szilágy-szolnoki espereshez a szükséges felvilágosítás megtétele végett. Nem örömet teszi tudósító, de nem hallgathatja el a nyilvánosság előtt azon sajnos tapasztalatot, hogy ily természetű, hitbuzgóságot nem tanúsító követelések éppen szilágysági vagyonszabványainkban gyakoriak. Minden követ megmozdítanak, hogy egyházi főtanácsunk által őrzött kárpótlási papiraikból (még a tőkéből is) mentől többet kicsikarhassanak, s aztán azon vetekeznek egymással, hogy melyikök építi bele magasabb toronyba, vagy hangosabban sivitó orgonába. Nem jobb lenne-e ezek helyett jó iskoláról s egyházi szolgálóknak: tanítóknak, lelkészeiknek mentől tisztességesebb díjazásáról gondoskodniok, saját jól felfogott érdekekben? r. t.

VIDÉKI ÉLET.

B.-Váralja, febr. 20. 1871.

E becses lapok szűk köre, nem engedvén meg a hosszabb közléseket, csak röviden adom elő b.-váraljal ref. egyhá-

zunk anyagi állását; szellemi életéről egy ezutáni cikkben irandok.

1865-ben alakult meg kölcsön-magtárunk. Alaptőkénk akkor állott negyvennyolc nagy véka gabonából, mely összegben, egyházi főgondnokunk, tks. Ince Ferenc úr, mint alapító tag, 30 nagy vékával volt képviselve, és a mult 1870-ik év végén a magtár állása, részint készletben, részint kötlevelekben, 390 nagy véka szemes törökbúza. Célja: az egyházi hivatalnokok és hallgatók közt anynyi keserű összeütközést okozó kepenek eltörlése.

1870-ben, iskolai célra alapított egyházunk egy tőkét, melynek növekedését eszközi a kamat, és a kamat kamatainak tőkésítése. Ez év július 1-ig a töke tőkésített kamataival együtt tesz 842 frt. 55 krt. o. értékben.

Ezenkívül van egyházunknak 4—5 száz o. frtnyi tőkéje, melynek kamatjából fedezi mindennapi kiadásait. És vannak zsellérei, kikről szólva, nem tehetem, hogy ki ne mutassam, mennyi kárára vannak ezek számtalan egyháznak. Vegyük csak a b.-váraljai egyházat: egyházunknak van összes birtoka — a birtok ivből kijegyezve — 172 hold és 1000 □ öl. Ebből leszámítva 27 hold 1070 □ öl erdőt, 25 - 30 hold lelkészi és tanítói földet, a többi mind hót zsellérnek van birtokában. És fizetnek érte 44 frt 10 krt o. értékben. Az egyház pedig csak tiszta adót fizet évenként 50—55 frtot o. é.

Sokszor feljajdultunk már, e csakugyan viszsás helyzetért, egyházmegyei előljáróink előtt, de ők — mint mondják — mit se tehetnek, mert kezök kötve van, e tárgyban való intézkedés a mélt. egyh. főtanácsot illetvén. És csakugyan, ha nem csalódom, az egyh. főtanács rendelkezett is, még pedig nagyon sürgősen, az illető esperes uraknak a zsellérek birtokairól való pontos és kimerítő kimutatásáért még 1865-ben. Mi, lelkészek, azt megkésztve, illető előljáróinkhoz fel is küldöttük. Ezek a kimutatások a mélt. egyh. főtanácshoz fel is jutottak még azon (1865) évben. Az egyházi zsellérek pedig ma is bitorolják az egyház vagyonát.

Vajjon mi lehet az oka, hogy ez a — sok egyházra nézve — valóságos életkérdés, anynyit hever az egyh. főtanácsnál?! Némely egyháznak csaknem egész birtoka a zsellérek kezén. Iskolája? Az enyészet ölné. Pedig minő szép iskolai alapokat lehetett volna — és még lehetne ma is — állítani, ezen minden igaz ok nélkül birorolt földek és belső telkek hasznából; s most sem kellene anynyi iskolát féltünk a kiközösítés csábitásaitól. Mit szól ezekhez t szerkesztő úr?!

Vajjon, nem lenne jó e tárgyban már erélyesen intézkedni? *)

Csiszár László.

KÜLÖNFÉLÉK.

== Sepsii egyházmegyénkből, az esperesi választásra vonatkozólag, négy tudósítást vettünk. Örömmünkre szolgál, hogy mindanynyian constatálják: hogy a választásra világiak és egyháziak egyenlő buzgósággal gyűltek össze; benne meleg rész-

*) Egyh. főtanácsunk már többször intézkedett e tekintetben, és legközelebből is. Utasítjuk t. tudósítónkat lapunk 7-ik számára, „állandó főconst.“ rovatunkban, a 6. pont alatt 59. hasábon. Tessék erélyesen fellépni e bűnös eljárás ellen otthon; s itt nem fog hiányzani a helybe-hagyás. A baj nem mindig keresendő és található fel a legtávolabbi helyeken. Szerk.

vétel szorgalmatoskodtak; őszinte tisztelettel vették körül a leköszönt két öreg hivatalnokot, kik testi gyöngességük mellett elég erősek voltak, lemondani s a hivatal terhét fiatal vállakra bízni. A választás megtörténvén, párt-különség nélkül, bizalommal fogadták az új esperest, ki beszédével igazolta a felöltéplált reményeket, s jogot adott, föltenni, hogy ez egyházmegye nem lesz többé Názareth az erdélyi Izraelben; hanem belőle csak jó fog jóni. Örömet csalatkozunk e föltevéshez azon hitben, hogy az az egy pár male-contentus is be fogja látni, hogy a szétvonás csak rombolhat; míg az atyafiságos egyesülés, épít; s vállvetve fogják elősegíteni e szép egyházmegye azon élet-képességét, melynek egyik fényes bizonyítványa a sepsi-szt.-györgyi iskola. A mult dicsősége egészen övék; ne kockáztassák a jövőt!

== Nagy-Enyed városa febr. 13-án fizette le hazánk nagy fia b. Eötvös József — néhai cultus-miniszter — iránti tisztelete és kegyetele adóját. A város népessége — felekezeti különbség nélkül — a hivatali testületek, tanári kar sőt. előbb a rom. cath. templomba gyűltek össze; honnan az ev. ref. templomba mentek, hol első-pap, Ince János, tartott gyászimát, mely a tudomány és nevelésügy buzgó apostola felett, tolmácsolá a hallgatóság őszinte érzelmeit. A főtanoda ifjusága — felemelő gyász-énekével — vett részt a megható in-nepélyen.

== A képviselőházban befejeztetett a vallás- és közoktatásügyi miniszterium költségvetése. Érdekesnek tartjuk felemlíteni a következő adatokat. A magyarországi összes hely. hitv. superintendenciák részére megszavaztatott 65,000 frt; népnevelési szükségletekre 650,000 frt; a felnőttek oktatására különösen 50,000 frt; tanárjelöltek és iskolatanítók kiképzésére 30,000 frt; a váci siket-némák intézetére 35,986 frt. Csupán anynyit jegyzünk meg, hogy a kis Schweizban évenként tízmillio francot áldoznak a népnevelésre! Hol állunk mi ettől? És hol fogunk állani, ha a felekezetek megfeszített erővel nem munkálnak, hogy kipótolhassák a tömérdek szükséget és hiányt?!

== Beküldetett „Svajcban és Bajorországban szerzett tanügyi tanulmányok“ Molnár Aladártól. Szerző neve eléggé kezeskedik e munka derék voltáról; lelkiismeretes buzgósága; mindent a legapróbb részletekig megfigyelő értelme; és általunk is már nem egy irányban tapasztalt ügyszeretete: felmentenek, hogy holmi phrasisokban szóljunk e dolgozatáról. Míg bővebben is megismertethetnők: ajánljuk olvasóink kiváló figyelmébe. Ára 1 frt 50 kr.

== Lapunk hetedik számában elbeszéltek amaz eljárást, mely szerint a szebeni árva-házban nem egy példa bizonyítja, hogy ott ref. szülők gyermekeit a rom. cath. vallásra kényszerítik, még azon esetben is, ha a gyermekekért a szállást és kosztot fizetik; — legközelebből pedig az az eset fordult elő, hogy mert két ref. gyermek saját vallását mégis tanulta: az intézetből kizárattak; s megjegyeztük, hogy — ha kell — nevekkel szolgálunk. Erre, a gyulafehérvári rom. cath. „Egyházi és iskolai hetilap“ 8-ik számában felel. Azt állítja, hogy az alapítványos gyermekeket egyenesen a szülők, vagy gyámnokok okmányilag kifejezett beleegyezésére, vagy kérelmére nevelik pápisták ká; a fizetések pedig az intézet igazgatójával egyetértőleg meghatározott föltételek alatt fogadtanak el s az utolsó esetben joga van az

igazgatónak valakit befogadni, vagy nem; -- az első esetben pedig senki sem tehet kifogást, mert ott — úgy szólván — egyéni akarat nyilatkozik. — S minő argumentumok! a.) A szülőknek természeti joguk van arra, hogy gyermekeik vallását meghatározzák; és mert b.) kath. árvák számára alapított intézet-től nem lehet követelni, hogy kath. árvák falatjait elvevén, nem katolikusoknak adják. — Aztán mondani akar egy életet; s állít egy absurdumot; — az élce a „p r é d e s t i n a c i o r a“ vonatkozik; az absurdum pedig, hogy a reformatusok „házaságtörő kath. nőket férhez adnak“. — E „szent furia“ eléggé bizonyítja a tényállás valódiságát egyfelől: s ezt tudomásul vesszük; de másfelől, elárulja e tehetetlen vergődés a teljes ignorantiat ama táborbeliek részéről. — Tessék bebizonyítani a „szülők természeti jogát“, hogy gyermekeiket bárminő vallásban nevelhetik; tessék bebizonyítani, hogy a szebeni árvaház — Theresianum — nem kap-e államsegedelmezést — az idén 22,650 frtot szavazott meg az országgyűlés, mely a mi zsebünkben is kell hogy teljék azért, hogy ott kiskorú gyermekek convertaltassanak: tehát államsegély és felekezeti szabad kéz; tessék csak egyetlen kath. nőt megnevezni, kit mi férjhez adtunk; tessék bebizonyítani, hogy nevezett intézetből, tisztán vallásos okból, nem zártak-e ki már növendékeket? Vagy önök előtt interconfessionalis törvény; a számunkra országosan megerősített „matrimoniales forum“; az állam által segélyezett intézetek országos volta sat. mind oly dolgok, melyeket élceléssel lehet palástolni? Ezekre tessék cadentiát faragni; s akkor elhiszszük, hogy arra vagyunk predestinalva, hogy a „könyvező szent szűz“ lovagjaitól tanuljunk humanismust és törvény-tiszteletet.

„ARANY-KÖNYV.“

Tisztelt szerkesztőség!

Kérem, az itt következő két levelet, általam különösen nagyra becsült lapjában — az „Aranykönyv“ rovat alatt — hová igen is beillik, kiadni. Sok magasztaló szó nem kell, szóljon a tett.

I. A vizaknai reformált egyház nagy tekintetű Presbyteriumának!

Értésemre esvén, hogy a vizaknai reformált egyháznak orgonája nincs, (van, de avult) kérem a nagy tekintetű Presbyteriumot, legyen szives, tőlem az ide mellékelt ötszáz forintot orgona csináltatásra, azon jó indulattal elfogadni, a melylyel én ezen csekély adományt, mint Vizakna városa szellemileg polgára, s ezuttal országgyűlési képviselője, nyújtani bátor voltam.

Fogadja a nagy tekintetű Presbyterium legőszintébb hazafiúi tiszteletem és üdvözetem kifejezését, melylyel maradtam a n. t. Presbyteriumnak alázatos szolgálója, Korizmits László, vizaknai képviselő.

II. Magyar kir. tanácsos, Vizakna-város országgyűlési képviselője, Korizmits László urnak!

Méltóságodnak hozzánk intézett becses levelét, a belézárt — egy új orgona csináltatására, nagy lelküleg ajándékozott —

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

500 forinttal együtt, egyházunk keblit-tanácsa a legmelegebb háláérzésekkel fogadván, meghatározta: azt a legközelebb tartandó teljes egyházi gyűlésben is felolvastatni. Ezen nagy gyűlés f. hó 19-kén, templomunkban, szokott isteni tiszteletünk után, megtartatott; ott az örvendetes levél felolvastatott; mire az egész népes gyülekezet felállva, hangos, többször megújult é l j e n e k b e n nyilvánította szive kitoró örömét. s háláérzeteit; elrendelvén egyszersmind, hogy ezen, minden felekezetiességen felülemelkedett magasztos tett örök-émlékül az egyház jegyzőkönyvébe iktattassék, és erről a nagylelkű jótévő levélileg, a hazai közönség pedig hirlapilag értesítették. Fogadja azért, Méltóságod, egy egész népes gyülekezet legforróbb hálás köszönetét, s legyen meggyőződve, hogy valahányszor új orgonánk templomunk boltozatja alatt megzendül, annak szent hangjaival égre fog emelkedni szívünk azon buzgó imája is „hogy az Isten nemes keblü jótévőnket, Korizmits Lászlót, sokáig, boldogul tartsa meg; engedje megérni a szép lelkek egyedüli jutalmát, hogy soknemű nemes törekvéseinek óhajtott sikerét láthassa!“ Méjj tisztelettel maradván, Méltóságodnak alázatos szolgálója, Herepei Károly, vizaknai ref. pap és prosenior. Szöts József, egyházi gondnok. Takáts Mózes, egyházi jegyző. Vizakna, febr. 20. 1871.

218—1871.

KÖRÖZTETNEK:

a) Küküllői egyházmegyénkben a hédérfái első osztályú lelkészi állomás, mely az elerőtlenülése miatt nyugalomba lépett t. lelkész aa. haláláig, félfizetéses állomás leendő.

Pályázati határnap március vége. A folyamodványok küküllői esperes t. t. Benedek Ferenc aa.-hoz (Harangláb, u. p. D.-Szt.-Márton) küldendők.

b) Szebeni egyházmegyénkben a vizaknai megjobbított fizetésű énekvezetői és leánytanító állomás.

A megválasztandó kötelességei:

Ének-vezetés, orgonálás, a leányok tanítása és temetés. Javadalmi

1) Kézpénz 350 frt o. é.

2) 40 kr. tandij; a tanítványok száma 70 körül van.

3) Temetési stola, mely — a három tanító között egyenlően oszolva — mintegy 6 frt o. é.

4) Szabad lakás, terjedelmes veteményes, és gyümölcsös kerttel.

5) Három szekér tűzifa; a tanterem fűtésére a város külön ad 3 öl tűzifát.

6) Szántó föld, 6 vékás.

7) 5 szekér szénát termő kaszáló.

Pályázati határnap március vége; a folyamodványok t. t. Herepei Károly prosenior és vizaknai lelkész aa.-hoz küldendők.

Kolozsvártt, febr. 28. 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Szivesen kérjük mindazokat, kik lapunkat megtartani nem óhajtják, hogy az első számot hozzánk — bérmentetlenül — visszaküldeni sziveskedjenek. Köszönetünk mellett, hálára kötelezünk el.

Kiadó-hivatal.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

A román. kath. lyceum nyomdája Kolozsvártt.

Mai számunkhoz van mellékelve Karvázy Gyula fűszerkereskedő árjegyzéke.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, MÁRCIUS 9.

10. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

A N. ENYEDI THEOLOGIAI TANÁROK VÉLEMÉNYE A PAPI SZIGORLATOK BERENDEZÉSE FELETT. *)

Az erdélyi ref. anyaszentegyházban eddig érvényes gyakorlat szerint az ifjak, innepélyes lelkészszé avatásuk előtt, két vizsgát állottak ki: egyet azon theol. facultas előtt, melynél tanulmányaikat végezték; egyet, már lelkészszé választásuk után, az egyházi közzsinat előtt. A mi illeti az első, erre nézve megjegyezzük, hogy nem csak a lelkészi hivatalba lépőkre, de tudomásunk szerint, minden tudományos pályára készülőkre nézve, mindenütt az a gyakorlat van meg: hogy az ifju, tanulmányai bevégezte után, addig hivatalért nem pályázhatik, sőt ha a hivatalra képesítés még egy külön vizsgától is föltételeztetik: ugy e jelöltségi vizsgára is addig fel nem bocsáttatik, míg előbb tudományos készülségéről valamelyik felsőbb tanintézet illető facultasától nyert absolutoriumot elő nem mutat.

Igy, különösen a lelkészi hivatalt illetőleg ott, hol csak az egyházi vizsgáló bizottság előtt letett vizsga után lesz valaki pályázatképes (candidatus sacri ministerii), ott, ezen egyházi vizsgára csak is olyanok bocsáttatnak fel, a kik már valamely illetékes theol. facultastól a theol. tudományokból absolutoriumot nyertek, azaz, a kik már theologiae candidatusok. Ez eljárásban mi, míg egyfelől a tudományt megillető hódolatot látjuk, kifejezése levén mintegy azon meggyőződésnek, hogy a tudomány önmagában is oly önálló beccsel bír, hogy a gyakorlati életre való tekintet nélkül is hívét bizonyos rangra emelheti; addig lehetetlen nem hangsúlyozni ezen eljárás természetességét és célszerűségét is. Természetes, mert az ifju tudományos készülségének, a dolog természete szerint, legilletékesebb bírái azon tudományok előadásával foglalkozó tanárok; célszerű, mert az ifju tanulására, pontosságára és figyelmére egyik igen hatalmas ösztön azon tudat, hogy neki épp az

előadó tanár előtt kell az előadottakból vizsgát állani ki, s nem tudjuk, hogy e hatályos eszközt mellőzve, mivel lennének képesek azt ifjaink igen nagy részénél helyettesíteni.

A mi pedig illeti a másodikat, az ugynevezett zsinati vizsgát, erre maga a közzsinat is kimondá már a maga ítéletét, miszerint azt jelen alakjában fentartandónak nem véli. Ez ítélet helyessége és okai sokkal ismeretesebbek mindenki előtt, sem-hogy szükségesnek tartanók, tárgyalásukba bocsátkozni. Itt azonban, azon kérdés merül fel: ha vajjon az eddigi zsinati vizsga helyett szükséges-e egy másnemű vizsgát hozni be; avagy talán elég volna, amaz első — a facultas előtt letett — vizsgát ugy alakítani át, hogy az mindkét célnak megfelelő legyen, s hogy így azon vizsgáról ne csak theologiae, hanem (mint ez különben gyakorlat szerint eddig is volt) sacri ministerii candidatusok is bocsáttassanak ki?

Tudomásunk szerint, az egyetemi vizsga után még külön egyházi vizsgát is kívánnak Németország némely tartományaiban, és Hollandiában. Ez eljárást az ottani viszonyok igazolják, a meny nyiben az egyetem kizárólagosan állami intézet levén, s az egyházzal semmi összeköttetésben nem állván: az egyház semmi névvel nevezendő befolyást az egyetemi tanításra és tanulásra, sem a vizsgák minőségére nem gyakorolhat; joga és kötelessége is e szerint azon tudományt, melyet az egyetemi tanításból és vizsgából nem szerezhet meg, t. i. ha vajjon az egyetem által a tudományból graduált egyének bírnak-e képességgel és akarattal az ő gyakorlati céljai előmozdítására; ezen tudományt — mondjuk — önmagának megszerezni, s ezt csak is az általa rendezett vizsgán teheti. Így az állam is azokra nézve, kik valamely, az állam befolyásától független intézetben (pl. egyháziban) végezték az államtudományokat, szükségesnek tartja, államhivatalra bocsátásuk előtt, egy saját emberei előtt tartott vizsgán szerezni magának tudományt a felől, ha képesek és készek-e az ő céljainak megfelelő szolgálatra? Azonban, mily szükség feletti lenne, hogy az állam a saját rendelkezése alatt álló egyetem ifjaira nézve két, egy

*) E fontos tárgyra, melynek elintézése — évektől fogva — állandó, egyik sürgetett óhajta volt egyházmegeinknek a közzsinatokon: felhívjuk a figyelmet. Szerk.

külön egyetemi, s külön állami vizsgát rendeljen: épp oly feleslegesnek s helytelennek tartanók, hogy az egyház ott, hol a papnövelde közvetlenül az ő rendelkezése alatt áll (a tanárokat választja, a tantervet megállítja, a tanításról és tanulásról illető főhatósága által tudomást szerez, s hol ennél fogva, a vizsgára is befolyást gyakorolhat) két vizsgát rendeljen, egyet a tanárok, s egyet egy más egyházi bizottság előtt. Szükség feletti, mert

már maga az illető tanári testület, mint az egyház kifolyása, úgy tekinthető, mint egy egyházi bizottság;

az ifjak egyik vizsgától a másikig nem lévén rendes tanulók; sőt, a gyakorlat szerint, mint tanítók, többnyire más munkával lévén elfoglalva, semmi olyanból, mit tán a két vizsga között kellett volna profitirozniok, vizsgálat alá nem foghatók;

ennél fogva azt sem látjuk át, hogy azon második vizsgáló bizottság teendője miben különböznék az elsőtől.

Sőt, a menyinyiben az ifjakat szükségfeletti zaklatásnak, s legtöbbször költekezésnek is tenné ki; s a menyinyiben ama második vizsga az első szigorúságának, ünnepegyességének s terjedelmének derogálna: helytelen is.

Sokkal célszerűbbnek tartjuk ezért, egy második vizsga felállítása helyett, csak egyet szabni ki, de azon egyet aztán úgy rendezni be, hogy az mind szigorban, mind méltóságban, mind terjedelemben egy második vizsgát igazán fölslegessé is tegyen. Nézetünk szerint, ez következőleg lenne bérendezendő:

A papi szigorlat egy vizsgáló bizottság előtt tétetik. Ennek elnöke: a püspök, vagy személyese. **T a g j a i:** az illető tanintézet rendes tanárai, gondnokai, és a püspök által kinevezett lelkészek.

I d e j e: évenként egyszer, september hó elején. **H e l y e:** a theologicum seminarium székhelye, N.-Enyed. **T á r g y a i:** írásbeli és szóbeli.

a.) **I r á s b e l i.** Év elején kitűzetnek következő tárgy feladatok: 1. a bibliát tárgyaló tudományokból; 2. dogmák történetéből; 3. vallás-philosophiából; 4. valamely textus, vagy tárgy, egyházi beszédre.

Ezek közül az utolsó, és a más háromból legalább egy, legfennebb kettő, mindenki által kidolgozandó, és a szóbeli vizsgát megelőzőleg legalább egy hónappal az illető tanárhoz beküldendő.

5. A szóbeli vizsgát megelőzőleg két nappal, zárt teremben, valamely kisebb gyakorlati feladat tűzetik ki (pl. meghatározott esetekre szóló agendák, különös alkalmakra készített imák stb.)

b.) **S z ó b e l i** vizsga tartatik: 1. ó- és újszö-

vetség-bévezetés, 2. újszövetség magyarázata, 3. vallás-philosophia, 4. ó- és újszövetségi vallás-rendszer (biblica theologia), 5. általános és honi egyház-historia, 6. dogmatica, 7. erkölcsstan, 8. liturgica, 9. végre mindenik, a vizsgáló bizottság előtt, növendékekhez alkalmazott tanítást tart valamely fél nappal előbb tudtára adott vallásos tárgyról.

Ha az ifju, az itt előirt vizsgát az illető bizottság ítélete szerint, legalább kielégítőleg állotta ki, úgy mint papjelölt, felszabadittatik a pályázatra, s a dolog természete szerint, mint már jelölttől több vizsga nem követeltethetik.

E javaslatunk bizonyos tekintetben egyezik; bizonyos tekintetben el is tér a királyhágóntúli magyar ref. egyházkerületben divatozó gyakorlattól. Egyezik annyiban, hogy a vizsgát ott is egy, a mi tervünknek megfelelő, bizottság előtt teszik le; eltér pedig abban, hogy a vizsga két részre van osztva, még pedig úgy, hogy a két vizsga közé legalább egy évi időköznek kell esni; a vizsga első része tartatik az exegetika, sythematika és historika theológiából; a második része a practika theológiából és a honi egyház-historiából; csakhogy mindkettő ugyanazon egy bizottság által, nem pedig olyan formán, hogy egyik a tanárok, a másik egy külön egyházi bizottság által tartatnék. Mi ezen két részre osztást nem tartjuk célszerűnek, mert nálunk erre még az az egy indok sincs meg, a melylyel a királyhágón túli hitrokonaink védelmezni szokták rendszabályukat, hogy t. i. a közbeeső év alatt az ifju káplánkodni tartozván: a káplánkodási idő úgy tekinthető, mint egy új iskola a practikumokban való erősödére. Nálunk a káplánrendszer nincs meg, viszonyainknál fogva nem is lehet, s tán nem is igen volna ohajtandó. Hogy különben a királyhágón túl is e rendszabály fentartására menyinyire van befolyással az a körülmény, hogy ezen évi kényszerkáplánkodás nélkül nem lenne oly könnyű olcsó káplánhoz jutni: ezen kérdést itt eldöntetlenül hagyjuk.

PROTESTANS EGYHÁZAINK ENYÉSZÉSE, S OKAI AZ ERDÉLYI VÁRMEGYÉKBEN.

V.

(Utolsó közlemény.)

Midőn elpusztult magyar egyházaink ügyében, a nyilvánosság terén, 1857-ben, a „Kolozsvári Közlöny“ 126—130. számaiban felléptem, s rámutattam a tátongó sebre, mely anyaszentegyházunk életeréig terjedez, s orvoslásáról nem gondolkozunk: cikkeim oly általános felriadást idéztek elő, mintha darázs-fészekbe nyultam volna. A nyílt hang még akkor Erdélyben szokatlan volt az egyházi kérdéseknél. Rám zúdultak a főconsistorium némely méltóságos tagjai,

kik egyházaink fokozatos pusztulását egykedvű közönyvel nézték; rám zúdultak az esperesek, kik a szaporodó desoláták jövedelmeit húzták, s felélesztésüket zsebök elleni ténynek tarták. Néhai b. e. püspök, Bodola Sámuel, minden oldalról megrohanták: hogy képes kormánya alatt büntelen engedni, hogy ily kényes ügyet, s ily kimélytelenül, valaki papjai közül újra merjen ütni!

És e bényomás alatt, 1857. október 6-kán, 196. püspöki szám alatt, meg is küldé dorgatoriumát, s cikkeim tartalmáért felelősségre von.

Feleletemet két ivnyi terjedelemben rögtön felküldöttem, oly erélyes, s oly meggyőző hangon: hogy rosszszalag többé nem nyilatkozott; sőt a a desoláták sorsa e pillanat óta anyaszentegyházunkban elútasíthatatlan kérdéssé vált; s számbavételök, s a felettük való intézkedés közszinataink, s főgyházi tanácsunk gyűlésein komoly értekezések tárgyává lön.

A desoláták ügyében tett történelmi mozzanatok, s a kor jellemzése végett: mind az érintett püspöki feddő levelet, mind az erre irt feleletemet e lapok szerkesztőjéhez meg fogom küldeni, hogy ha célszerűnek látja, adja át a nyilvánosságnak.

Az akkora sensatiot okozott cikkeimben, elpusztult, s pusztulásnak indúlt egyházaink felélesztése s megmentése érdekében két módot ajánlottam: egyik, hogy a desoláták osztassanak be az élő egyházak körül — gruppírozassanak — s ezek papjai a desolátákban élő protestánsokról gondoskodjanak, hogy oláh papokkal keresztelést, esketést és temetést ne végeztessenek; szóval, gátolják meg a magyar-elem nagy mérvű felolvadását; másik: hogy egész anyaszentegyházunk képviselői alapra fektetessék, hogy a világi-elem bevonatván az egyház kormányzatába, segélyével szülessenek újra haldokló egyházaink.

14 év kellett, hogy az akkor kimondott ige testté váljék anyaszentegyházunk kebelében, s komoly lépés tétessék a képviselői rendszer béhozatalára, melytől függ erdélyi protestáns anyaszentegyházunk egyedüli üdve.

Valóban, soká csudálkoztam, hogy az oláhországi missiora ezereket áldoztunk, s lábaink alatt elveszni engedtük saját egyházainkat. Az Erdélyben elszort csontok öszszeszedésére senki egy lépést sem áldozott. Erre fel sem volt hiva.

Legközelebb Dézsén alól, a Szamos jobb partján, Kackó helységében, hol 3 év óta az öreg pap kihalt, s gyönyörű temploma dacára, az egyház desolátává lett; e központi egyházba, zsinati határozat folytán, egy missionáriusi hatáskörrel felruházott papiállomás létesítendő, mely Alórtól egés Soosmezőig, mintegy nyolc helységet környezetébe öleljen. Esperes, Almási Sámuel, az alaptörke bészerzésére már lépéseket tett. A birtokosság a tervet örömmel fogadta, s eddig is szép összeget irt alá. Az új papiház már fedél alatt; de aligha ez évben elkészül; anyuyival kevésbé, mert Ujfalvi Ádám, az egyház egyik patronusa és buzgó gondnoka közelebről meghalálozott, s még ezután kell embert keresni, ki a dolog élére álljon. 300 református az alvidéken már évek óta vallásos vigasztalás nélkül él; gyermekeiket oláh papokkal keresztelteti, leányait, fiait azokkal esketteti; olvad, foszlik a magyarság, Tompakint: mint oldott kéveszét

hull nemzetünk. A kackói torony harangjait az égi vihar kongatja, s templomuk üres székeit a bé-bélövellő villámok lángja táncolja körül.

Hát még a Szamos bal partján, az alparéti téren, s a hegyek megett, Semesnyéig, 200-nál több református vár vallásos vigasztalást, mely még megmaradt a tömeges béolvasztástól.

Két missionárius pap kellene tehát az egyesült Szamos jobb és bal partján; egyik Kackóra Soosmezőig; másik, az öreg pap halálával, Szinyébe, Mányától Semesnyéig terjedőleg. A Szamos felvidékén a saji kapitulum széleig levő desolátákat gruppírozni lehet a létező papságokhoz.

És ezek tekintélyes jövedelemmel, legalább is 1,000 forinttal ellátandók; hogy minden idejüket missionáriusi hivatásukra szentelhessék. Maga az anyaszentegyház főkormánya, a püspök útján, választaná meg őket a tudomány színvonalán álló, s az ékes szólásban kitünő egyenkből. Mindenik mellé egy-egy segéd-lelkész kellene, hogy mikor missioi hivatalban távol van a főlelkész, otthon az isteni szolgálat hiányt ne szenvedjen.

Azt hiszem: a vallás és nemzetiség érdekében, e célra az országgyűlés örömmel megszavazná a kellő költséget.

Csak is ily módon és eszközökkel óvhatjuk meg az erdélyi megyékben még létező hiveinket a teljes elenyésztéstől.

Arról, hogy a Bocskai, Buda, Babos, Balog, Fekete, Haragos, Kulcsár, Szabó, Toháti, Rákolci, Vida, s több számtalan olává lett családokat őseik hitére visszatérítsük, még álmodni sem lehet. Elég, ha a desolátákban még megmaradt kevés hiveinket védelem alá vehetjük.

És ez kétszeres kötelességünk most, midőn a vallások egyenjogosultságának jelen korszakában az oláh-elem, mind az unitusok, mind a disunitusok részéről, hatalmasan törekszik papjaik gazdagítására, s templomaik, s iskoláik felemelésére. A magyar kormányt több és több segély öszegegek megajánlására sarkalják. Fenyegetőznek: hogy őket csak ez tartja a haza közérdekei mellett; különben Románia és Oroszország felé gravitálnak, s magokkal rántják a hazát.

Az absolut kormány alatt a magyar-elem, s főleg a protestantizmus gyengítésére, Szamosujvártt meg lön alapítva az unitus oláh püspökség, papnöveldével, tanárokkal, s kanonokkal ellátva, mely a magyar államnak évenként 80—100,000 frtjába kerül, Éz ez a közadóból fedeztetik.

A protestáns városokba, az osztrák uralom alatt, bételepült katolikusok egész erélylyel működnek túlnyomóságra emelkedni, s a protestánsokat tértitgetni. Így Nagyfaluban, Bethlen közelében, napjainkban, a tiszta protestáns népet, egy ott lakó örmény, midőn zugolódtott volna a papikepe felvéte miatt, arra birta: hogy Kereszturon a plébánosnál térjenek át a pápista vallásra, s nem kell bért fizetniök. A nép egyrésze áttért. Fogarasi Mihály ő excellentiája templomot épített, s Dézsről egy David Máté nevű barátot, ki több év óta ciliciumot visel, téglapárnán hál, s fejét mártyr-koszorura beretválja, kiszólit, s az új pro-

selyták papjaivá teszi; a templomot maga felszenteli, s a barát ugyancsak folytatja a térítési buzgalmat.

Dézszen mind az oláh, mind a kath. eklézsia nagy mértékben emelkedik. Dézs oláh esperességgé emeltetett. Az esperes diszes kőházba lakik, s gazdag jövedelemmel ellátva. A rom. katolikusok, két év alatt, a piac-soron, két diszes, boltokkal ellátott, emeletes épületet emeltek. A zárda a vesztett dézma-negyedért fényes kárpótlást húz; Erdély egyik leggazdagabb szerzete, pedig csak Mária Trézia korában alapult.

Ezek szerint, minden erőnket össze kell szednünk, hogy Erdély megyéiben, s főleg e kerületben, hanyatló protestáns egyházainkat végenyészettől megóvjuk.

A verseny megnyílt. Nincs többé recepta religio. Ha nem mozgunk, elpusztulunk. A magyar protestáns egyházi élet a vármegyékben lassankint kihál; csak a központi városokra, s egy-két nagyobb községre fog szorítkozni. A gyengébb papi állomások, a rom. katolika és az oláh válások emelkedésével, elenyésznek.

Az oláhok főleg, nyilvános nemzeti propagandát üznek. Divatba jött: hogy oláh legény magyar leányt vegyen nőül, s oláh leány magyar fiút válaszson, hogy gyermekeikben oláhokká váljanak.

Az oláh intelligencia, habár magyar iskolákban nyerte miveltségét: anyanyelvén beszél nyilvános helyeken, s törvényszéki beadványait oláh-nyelven teszi, s a megyegyűlések jegyzőkönyveit, a magyar mellett, oláh-nyelven is vitetik, s olvassák fel mindannyiszor.

A forradalom előtt, bármely idegen faj, szerencsésnek tartá magát, ha a szabad és alkotmányos magyar nemzet tagja lehetett.

Most egészen más viszony állott elő. A reactio ellenünk uszította a nemzetiségeket, s nyelvben és vallásban túlsúlyra vágnak emelkedni.

A képviseleti rendszert, ez okból, mentől előbb létre kell hoznunk. Egyletekbe kell tömörülnünk itt és ott a vármegyékben; s módokat, s eszközöket keresnünk s találnunk vallásunk s nemzetiségünk megmentése, s gyarapítása végett.

Mindenekfelett, a papi kepéknek a nép által való hordozását, egyházi tőkék alapításai által, meg kell szüntetnünk.

A nép felszabadulásával az osztály különbség megszűnven: papjainkat, mint az értelmiség képviselőit, és vallásunk felszentelt hirdetőit, érdemlett tekintélyükbe vissza kell helyeznünk. Mit csak úgy, és akkor érhetünk el, ha a legkisebb egyházban levő papnak legkevesebbet 800 forint jövedelmet biztosítunk.

A protestántizmus lelke a szabad mozgás, az önkormányzat elve; szóval: a képviseleti rendszer. hogyha ez életbe lépik: protestáns egyházaink haldoklásaikból újjá fognak születni. Nem tespedő tó leend Erdélyben többé a protestántizmus; de tisztán tükröző folyam, mely környezetben termékenységet, virágzást és áldást lehel.

Medgyes Lajos.

TÁRCA,

BETHLEN GÁBORNÉ TEMETÉSE.

(Meghalt Kolozsvárt, 1622-ben, május 13-án.)

(Folytatás.)

III.

Máj. 24-én Kolozsvár piacán szokatlan embertömeg hullámozott. A Gelleny-ház képezte azon pontot, a mely felé az általános figyelem fordítva vala. A kapu-köz, hátul elrekesztve, gyászteremmé volt átalakítva, melynek üléseit a fejedelem, gyászoló környezetével, az ország nagyjával, s más nevezetességekkel foglalt vala el. Lehozták a koporsót, — országgyűlési tagok, vállalkról függő hevedereken, emeltek a súlyos terhet, melynek födele fekete bársonnyal borítva, hó-fejér ezüst lilomokkal ékítve, s aranyozott fejű szegekkel vala csillagozva. Rajta Magyarország és Erdély cimere, az ős családi, s az oppelni és ratibori hercegi cimere, a királyi diadémmal. A gyülekezetet a gyászba öltözött fejedelmi testőrség hármassora környezte. A kapuval átellenben a lovasság, s a nemesi rend és polgárság tömött sorai huzodtak végig. A kapu nyílásánál közvetlenül az egyházi rendhez tartozók nagy serege gyült össze, s miután e tömeg ajkairól a hathatós gyász-zsoltár hangjai elzendültek, benn a kapu-teremben megszólalt a nagy tekintélyű pap, Melotai, alapul választván ez igéket: „Csalárd az kedv, és heában való az szépség: az Istent féltő asszszonyi állat dicsértetik. Ad-

jakatok ő neki az ő kezének gyümölcséből és dicsérjétek az ő cselekedetét a kapuban.“ (Péld. 31, 30—31.) A fejedelem főpapja után következett a megboldogult királyné udvari papja, Geleai K. István, ki ékes latin beszédben magasztalta a megdicsőült érdemeit. Utána a kolozsvári ref. iskola, külföldi egyetemeket látott, rectora, Bihari Benedek, latin hexameterekben írt verseket szavalt a nagy halott fölött, s végre Károli György, az ifju Bethlen István nevelője, magyar oratioval bucsuztatta el a nagy közönségtől a végnyughelyükre szállítandó tetemeket.

Megindult ezután a gyászszereg. Elöl a szekerek hosszú sora, melyet a lovasság követett. Ezek után tanulók, diákok, papok, s más egyházi rend, kiknek sorát a kolozsvári tanács tagjai fejezték be; utánok nyomban a fejedelem testvére, Bethlen István, nagy reményű két fiával: Istvánnal és Péterrel, Mogilla Gábor Moldva és Havaselve fejedelmi örököse, — Von Zagendorff Janos György brandenburgi örgróf, — De Turre Henrik, Máté gróf, — Hophkirch András, György báró, — Starcerus Zakariás, s más főfő emberek. Ezeket követte bedeghi Nyári István, a kállai várőrség főkapitánya, s utána nyomban Bethlen Gábor, méjj gyászban, hajadon fővel, környékezőn őt az ország nagyjai, főrend, nemesi és városi küldöttek. Itt hozták a koporsót, előtte menvén Gáspár János udvarmester, utána a bársonnyal borított hat-lovasság, mely a koporsót Fehérvárra vala szállítandó. Utána következett a női sereg: főrangú

hölgyek, polgárnők, ifju és öreg, sűrű könnyhullatás között kísérvé az Isten anyaszentegyházának hű dajkáját, az özvegyek, árvák, szegények, elhagyottak gondviselőjét, őrangyalát. A kíséretet a gyalog testőrség kettős sora fejezte be Geréb András parancsnokának vezetése alatt.

A várostól fél mértföldnyi távolságra a gyászmenet megszakadt; az urak nagy része ráváró szekérét fölkeresve, csatlakozott a hosszú kocsi sorhoz, mely a halottat Gy.-Fejérvárra vala kísérendő, a más rész vissza tért a városba.

Délután 4 órakor a gyászkíséret Tordára érkezett, hol a koporsót a kamaraház előtt készült nagy levélszin alá helyezték.

Másnap reggel Dé s i I s t v á n, dévai predikátor, a ki néhány évvel az előtt a kolozsváriak másodpapja volt, mielőtt a koporsót útnak inditnák, gyászbeszédet tartott fölötte „az bölcs Syrach harmincadik részéből az tizenhatodik verset olvasván el: *Melior est mors, quam vita amara*; azaz, jobb az halál, hogy sem mint az keserű élet; avagy az hosszú ideig való betegeskedés.”

Ezzel megindult a gyászkíséret, melyhez az Aranyos hidjáig egész Torda özszes népsége csatlakozott. Délután, két óra tájatt, már Enyeden voltak, hol a városon kívül nagy tömegben várakozó sokaság fogadta az idvezült királyné hamvait a tanács tagjainak vezetése alatt. A templomot környező vár falai közt zöld levélszin volt itt is felállítva a koporsó befogadására. Reggel, mielőtt útjokat tovább folytatták volna, a kolozsvári esperes, Gyöngyési András predikált: „*Ne dicsekedjél az holnapi napról, mert nem tudod, mi hoz az nap te reád.*” (Péld. 27, 1.)

Délután egy óra tájatt, a menet Gy.-Fehérvár közelébe ért, melynek özszes lakossága, a városon kívül, az Ompoly-vizéig előnyomult nagy tömegekben várta az érkezőket. Az uri rend, s főleg a hölgyek méjj gyászban, sűrű könnyhullatás közt fogadták a koporsót, mely nemők díszének, büszkeségének összeomlott hamvait rejté magában, s a mellette megtört szívvél, földre szegzett szemekkel borongó fejedelmet, kit diadalmas hadjárata után örömtől sugárzó arccal vágytak s reméltek ez órában fogadhatni. A gyászmenet nagy ünnepélyességgel a Sz.-Mihály kapun vonult be, s a fejedelmi udvarnak tartva, ennek főterén középre helyezék a koporsót. A kíséretnek alig volt ideje az út porát lerázni magáról s jött, a fejedelemmel együtt, elfoglalni a gyászszal bevont ülőhelyeket, melyek nagy részét az ünnepélyre jött sokaság anynyira elfoglalta volt, hogy a fejedelem kíséretében levő három nemzet képviselő-testülete alig volt képes beférközni. Keserűi püspök a közepén álló gyászemlvényre lépett s megható beszédet tartott a 112. zsoltár 6-dik versének következő szavaiból: „*Örök emlékezetben lesz en az igaz.*” Beszédét a következő szavakkal fejezé be:

„Méltó tehát, bizonyára méltó ennek az igaznak és fejedelem aszszonyiállatnak nálunk örök emlékezetben lenni, és maradni. No, tehát Krisztusnak minden igaz hivei, sok özvegyek, árvák, szűkölködő szegények, éhezők, rongyosok; no, Istennek sok nyomoruság alá vettetett, patronusoktól és patronáktól megfosztott anyaszentegyháza; no, egyházi,

igaz szolgálk; hazánknak gyámoltalan skholái, jó indulatu tanuló ifiak; no, az országnak minden rendbeli jelen és távul levő statusi sirassuk, keseregjük ily kegyelmes fejedelem aszszonyunknak éretlen halálát, az kormány mellől való elesését! És a menynyire tőlünk lehet, hálaadó voltunkat hozzá mutassuk meg ezzel, hogy bódog emlékezeti fiuról fiura, nemzetségről nemzetségre maradjon áldatban köztünk. Ez végre, im, ez siralmas rhythmusokat, zengedező szóval mondván, hagyjuk fejénél örökké emlékezetire:

„Nemzetünk virága,
Életünk világa,
Ragyogó szép csillaga,
Szegények szánója,
Kegyes táplálója,
Betegek orvossága;
Árvák édes anyja,
Budosóknak honja,
Szomoruk vidámsága;
Fogyoknak reménye,
Vakok szemefénye,
Bénák, sánták istápjá;
Igyefogyottaknak,
Nagy kárvallottaknak,
Élő gyámolítója;
Megesett vétkesnek,
S vétkén kesergőnek,
Igaz közbenjárója;
Iffiaknak, véneknek,
Uri nagy rendeknek,
Illendő böcsödelme;
Az szegény községnek,
Rabotás népeknek,
Könnyebbitő kegyelme,
Minden embereknek,
S főképen férjének,
Bizonyos hiedelme;
Az ekklesiának,
Egyházi szolgálknak,
Egyetlen egy dajkája;
Rongyos skholainknak,
Tanuló iffiaknak,
Kegyelmes pátronája;
Az Ur törvényének,
S keresztyén hitünknek,
Nagy, hű oltalmazója;
Az kegyes életnek,
Fegyhetetlenségnek,
Igyenes ábrázatja;
Keresztviselésnek,
Túrés-, szenvedésnek,
Mozdulhatatlan tárgya;
Zsuzsánna szépséggel,
Abigail észszel,
Judit ékes nyelvél;
Eszter szelidséggel,
Szemérmétséggel,
Nemzeten esdekléssel;
Krisztusra költéssel,

Mária szentséggel,
 Mártha gondviseléssel,
 Jaj, jaj, elviteték,
 Jaj, elragadtaték,
 Hirtelenséggel tőlünk ;
 Háládatlanságunk,
 Megvalljuk bár magunk,
 Ezt hozá, jaj minékünk ;
 Ily nagy, drága kincsünk,
 Halva szívünk, lelkünk,
 Im, hol fekszik előttünk ;
 Hogy ez kis sélyében,
 Testével egyemben,
 Ennyi sok szép virtusa,
 El ne temetessék,
 Földbe ne tétessék,
 Földnek minden lakosa,
 Boldog hírét nevét,
 Jó emlékezetét,
 Kézről kézre juttassa ;
 De mi kiváltképen,
 Kik erre sokképen,
 Kötelesebbek vagyunk ;
 Mig fenn áll ez világ,
 S nemzetünkben egy ág,
 Megmarad miutánunk ;
 Elménkben viseljük,
 Nevét emlegessük,
 S legyen áldásban nálunk ;
 Te jutalom adó,
 Tőlünk imáandó,
 Szentháromság egy Isten ;
 Enynyi jóvoltáért,
 S keresztyén hűtiért,
 Melylyel virágzott itten ;
 Lelkében, testében,
 Az örök életben,
 Vég nélkül nyugosd. Amen."

Miután Balai Mihály, gy.-fejérvári tanár, vagy is rektor, mint azon időben nevezék, latin beszédben, Boithi Gáspár, m.-vásárhelyi rector hatalmas latin elegiában adott illő diszt az akkori időben szokásos fájdalom kifejezésének, két ifju állott még elő, egyik a 15 éves Kemény János, Boldizsár fia, a hős Simon sarjadéka és Mindszenti Gábor, a kinek fölléptében a volt a legfelölőbb mindenki előtt, hogy romai katolikus. Mindkét ifju, e gyász alkalomra irt latin beszédecskét szavalt el, a nagy tekintetű hallgatóság előtt, s ezzel a jelen szertartás véget ért, s a halottat, egy e végre készített boltba helyezték ; nem végnyugalomra, csak ideiglenes pihenőre, mig az ünnepélyes eltakarítás ideje bekövetkeznék. Ezen ünnepély megtartására az ország főbbjei, a fejedelemmel egyetértve, julius 1-ső napját tűzték ki.

Fekete Mihály.

(Folytatjuk.)

BELFÖLD.

AZ ÁLLANDÓ FŐCONSISTORIUM GYÜLÉSEI.

VII.

Február 26. -- 1) A közoktatásügyi miniszterium megküldi a gyorsírási vizsgákra nézve megállapított szabályzatokat. Közölni fog a fő- és középtanodákkal.

2) Erdélyi reform. egyházunknak egyik régi sérelme, hogy a nemzeti fejedelmek által különböző egyházi és iskolai célokra tett alapítványok, — melyeknek jelentékeny része kisebb-nagyobb összeg: kő-só volt, — egyoldalulag felsőbb intézkedés folytán, oly méltánytalan csekély árban kárpótoltatnak, hogy az érettek évenként „cameraticum beneficium“ címe alatt fizettetni szokott összeg: az eredetileg elrendelt célnak megközelítőleg sem felel meg. Egyházi főtanácsunk a magyar kormány létrejöttével megújította azon kérelmét, hogy az említett alapítványok méltányosabb alapon, kölcsönös egyezkedés útján váltassanak meg ; az ellátás késedelmezése miatt újabb kérelem intéztetik a pénzügyminiszterium elnöki osztályához.

3) Szilágysági egyházaink kárpótlási papirai után járó évi kamatokat a szatlmári adóhivatal, ámbár azokból a szelvények kifizetése alkalmával, köztudat szerint, a jövedelmi adó egyszer levonatik, újabb adóztatás alá vetette, s az illető egyházak ez ellen történt felszólalására a méltányos orvoslást az adó felszólamlási bizottság megtagadta volt. Egyházi főtanácsunk e kettős, törvénytelen terheletés ellen felterjesztést tett a pénzügyigazgatósághoz, mely most egy egyh. főtanácsunk felterjesztésének külsejére jegyzett válaszban elismeri az eljárás helytelenségét, s tudatja, hogy ama másodszeri adóztatás megszüntetését elrendelte. Másolatban megküldetik szilagy-szolnoki eperes urnak, a sérelmes egyházakkal való közlés végett, oly útatisással, hogy az illetéktelenül kirótt, s netalán felszedett adó ellen reclamáljanak, az lévén az adóztatási rendszernél követett eljárás, hogy az egyszer bármily illetéktelenül kiszabott adókat felszedik, s csak a történt felszólalások esetére később számolják le.

4) A pénzügyigazgatóságnak a közelebbi pontban említett válaszolási módja ellen a pénzügyminiszteriumhoz felírás határoztatott. Soha, még az absolut kormány idejében sem tekintették egyházi főtanácsunk hivatalos felterjesztéseit csak oly egyszerű kérelmeknek, melyeket, a külön felelet kikérülésével, válaszostúl együtt vissza küldtek volna ; s csakis a pénzügyigazgatóság gyakorol velünk szemben ily eljárást. Az orvoslást testületünk tekintélye megkívánja.

5) Pénztárnok jelenti, hogy a zilahi törvényszék kiutalása folytán, a kusalyi ref. egyház számára 631 ft 7 $\frac{1}{2}$ kr. tőke és 688 ft 58 kr. kamat, bizonyos egyházi allodiális birtokok váltásdíja gyanánt, az alapigazgatóságnál liquidálva van. Felszólítatik az illető esperes, hogyha a budai alapigazgatóságtól az irt összegekről szóló értesítés hozzájok küldetik, a papirokat vegyék ki, s a tőkéről szóló A. betűs papirt küldjék fel egyh. főtanácsunkhoz, a többi hasontermészetű papirokkal együtt történendő megőrzés, s a fizetési ívnek Kolozsvárra utalt kiszoklése végett.

6) Kis-Esküllő, Drág és Adalin vesztett dézmái kárpótlásra már mintegy öt éve be vannak jelentve, de verificatio még nem történt. Két utóbbira nézve az a körülmény fordult elő, hogy az egyházat illető kárpótlás is a földesurnak utalta-

tott ki. Felterjesztés teendő a kir. biztossághoz, hogy az alapigazgatóságot említett ügyek kitisztázására utasítsa.

7) A küküllői esperes jelenti, hogy Küküllőmegye állandó bizottsága az egyháziakat és harangozókat is hajtja munkára. A belügyminiszterium felkérendő, hogy azon felmentő rendeletet, melyet hasonló ügyben a szilágysági egyházi szolgákra nézve régebben hozott, Küküllőmegye bizottságával is közölni sziveskedjék, ahhoz alkalmazkodás végett.

8) Az ágostai hitv. főconsistorium febr. 9-dikéről kelt átiratában, még régebben hozzá intézett felszólításunkra, tudatja, hogy a vizaknai, kőbori, szászvárosi és tordosi ref. egyházak nála levő kárpótlási papirainak kiadatása iránt semmi elvi ellenvetése nincs, s ezen ügy rövid időn leendő elintézését igéri. Tudásul vétetik, a teljesítés elváratván.

9) A maros-vásárhelyi főtanoda a vagyon-kimutatási táblák betöltése iránt útasítást kér, s a beküldési határidő megnyújtását kívánja; ugyan ily felirást tesz a nagy-enyedi egyházmegye is. Vásárhelynek az enyedi főtanoda munkálatát a titkár küldje meg; a mai gyűlésünkre hiányosan beadott útasítás kiegészítése végett püspök úr kéretett fel, hogy elnöksége alatt az illető bizottságot még egyszer hívja össze, s ha munkálatukkal készen lesznek, rendkívüli ülés fog tartatni.

10) A vásárhelyi főtanoda előljárásga jelenti, hogy Szász Béla a félévi közvizsgák után tanári székéről lemondván, tantárgyait ideiglenesen Vályi Gábor jogtudor és volt jogakadémiai tanárra bízta. Ezen intézkedés jóváhagyatik.

11) A küküllői esperes feljelenti, hogy bethlén-szentmiklósi egyházunkban, gr. Bethlen József utódai a pap és mester fizetését megtagadták. Illető egyházunk létele forogván kérdésben, az özvegyet és utódokat külön átiratban felkéri egyh. főtanácsunk pártfogói tisztök további gyakorlására. Egyszersmind, az esperes útasítatik a szentmiklósi papi díjlevél beküldésére, szükség esetén, a további lépések megtehetése végett. Ugyanezen egyház államsegély-kérélmébe áttétetett az előkészítő biztossághoz.

12) Hasonló természetű kedvetlen jelentés jött Bogátról, hol a gróf Kún utódok tagadták meg az egyházi járandóságot, mert a jószág haszonbérbe adatásakor a haszonbérletnek nem köttetett ki amaz egyházi tartozások lerovása. Az előbbi ponttal egyenlő intézkedés tétetett.

13) A küküllői esperes tudatja, hogy a boldogfalvi egyház Veszszósról mindig 20 kalangya gabonát kapott földesuri dézma gyanánt; újabban a tulajdonos, a vásárhelyi ref. főtanodával szemben, a dézmát megváltván, az egyházat is a főtanodának fizetett kárpótlásra útasítja. Leküldetik feleletre a vásárhelyi főtanoda előljárásgának; az esperesnek megrendeltetik, hogy a boldogfalvi egyháznak idevonatkozó okmányait és bizonyítékait küldje fel.

14) A nagyenyedi egyházmegye tanácsa jelenti, hogy egyházfőtanácsai biztos Szilágyi Miklós úrral együtt egy küldöttség szállott ki Székely-Földvára, hol az egyház adósai tartozásait elismerték, s köteleveket is állítottak ki. B. Löventhalnál, ki bizonyos kétely elenyésztetése végett, a kötlevel kiállítására febr. 28-ig haladékat kért, van 791 frt 41 kr tőke, Zudor Károlynál 458 frt 65 kr. stb., az összes tőke követelés 1635 frt 53 kr.; adóhátralék, melylyel az egyház tartozik, 172 frt 70 kr., passiv tartozása az egyház főtanács pénztárába 1260 frt. Két tőke: a Szilveszter- és Mihály Sándor-féle veszendő. Az esperes, a fönnebbi jelentés kiegészítése gyanánt,

tudassa: mennyi a restans kamat, melynek összege kimutatva nincs; mennyi a veszendőnek állított tőke, s mi okból nem hiszi azokat felhajthatóknak?

15) Dézs-egyházmegyei esperes úr megteszi tudósítását a m.-n.-zsombori tagosítás költségeire vonatkozólag. Ezen költségeket sem Zsombori Elek egyedüli főbirtokos és egyházi számadó gondnok nem hordozhatja; sem Majthényi Ferenc tagosítási biztos. Miután az egyháznak pénze és máshonnan remélhető jövedelme nincs: kéri az egyh. főtanácsot, hogy a tagosítási költségek fedezését eszközölje az iskolatanítói fizetésre fenhagyott zsombori kárpótlási papirok kamataiból. Az urbéri törvényszék tudósítandó, hogy a tagosítás költségeinek kifizetését az egyh. főtanács, az esperesi ajánlat értelmében elrendelte.

16) A hidalmási templom és torony terve mérnökiileg átvizsgáltván megerősítettik.

17) A lelei egyház templom-javítási és új iskola-épületi tervet küld be az illető esperes útnál. A tervet anynyira hiányosok, hogy költségvetés alapjául nem szolgálhatnak. Alkalom szerint, tudósítást kér az egyházi főtanács: mire és miként használta fel az irt egyház pár évvel ezelőtt kivett kárpótlási kamatait; ha jól vagyunk értesülve, 750 frtot.

18) A telekkönyvezésnél követendő eljárásról titkár által készített részletes útasítás, kiadatik Szentiványi és Csulak ügyvéd uraknak, rövid idő alatti átvizsgálásra, hogy az egyh. főtanács által véglegesen megállapítván, kinyomatva, szétküldhessék.

19) A felvinci egyház vendéglőjének haszonbérletje Lemberger, különböző okmányok és nyugták alapján, melyek tartozásának teljesítését igazolják: felfolyamodik az ellene hozott határozat megváltoztatásáért. Leküldetik az illető esperesnek oly útasítással, hogy felvilágosító feleletét 8-ad nap alatt tegye meg.

20) A tizedkárpótlás harmadik részletének kiosztását 1868-ban végzett bizottság munkálatára tett számvevői észrevételek felett, apróbb hiányok elenyésztése iránt, az egyh. főtanács intézkedik s megállapítja, hogy a harmadik részletből kiosztott 80,033 frt 33 kron felül, átmege a végleges kárpótlásra 5072 frt 21 kr.

r. t.

KÜLÖNFÉLÉK.

== Későn veszszük a tudósítást, hogy in a k t e l k i egyházunkban mult febr. 19-én történt meg az új, ifju lelkész — Antal Domokos — ünnepélyes beigtatása, ki néhai édes atyja helyébe lépett százegy szavazat közül, éppen százegygyel megválasztva. Az isteni-tisztelet illető részét esperes Szakács István aa. végezte azzal a meleg érdekeltséggel és buzgósággal, melyet tőle már megszoktunk, s mely célját soha nem tévesztheti. Ifju szolgatársunknak pedig kitartást, szolgálat-készséget és gazdag sikert ohajtunk, mely el sem fog maradni, ha tisztában van azzal, hogy tisztünk: sáfárkodni híven a ránk bízottakban. Isten adjon erőt, segedelmet!

== Nagy-enyedi közzsinatunkon, a délutáni szónok, marosi egyházmegyénk jegyzője, Vályi Pál lesz; textusa: Gal. 5, 7. „Azért többé nem vagy szolga, hanem fiu; hogy ha fiu, tehát Istennek örököse is vagy a Krisztus által.” A fölszentelendő ifju lelkészek megvizsgálására pedig megbizattak Dr. Kovács Ödön és

Makkai Domokos tanárok a n.-enyedi főtanodától, magok is fölszentelendők.

— Soha ennél jobb tréfát! Miután a szegény párizsiak 122 napig körül voltak zárva, s hősiességüket nem csak fegyverrel bizonyították be, hanem az által különösen, mert éhséggel küzdve, jelét adták az önmeztartásnak és lemondásnak: most, midőn megszabadultak az istenfélő poroszoktól; most meg püspökjük rendelt számukra böjtöt. Nem akarunk dogmatikai disputába elegyedni; és nincs okunk kételkedni a párizsiak jó catholicus érzelméről: de meg vagyunk győződve, hogy igen kevesen fognak engedelmessé válni ez obscurus tilalomnak; s mégis, azon hitben élünk, hogy isten meg fogja áldani Franciaországot, ha végre megszabadul a kalandor-politikától, s kifejtheti nemzeti geniuszának erejét. „A test semmi; a lélek az, mely megelevenít!”

— Beküldetett szerkesztőségünkhez „A philosophia chrestomatheiaja.” Szemelvények az ó-, közép-, és újkor jelentős philosophjainak műveiből, I-ső füzet Mátrai Ernőtől. E kitartó szorgalommal és kiváló előszeretettel szerkesztett művet, mely még hét füzetet fog tartalmazni: melegen ajánljuk az érdeklettek figyelmébe. Még azok is, kik nem foglalkoznak tüzetesen bölcsészettel, sikerrel olvashatják; mert kellő tájékozottságot szerezhetnek maguknak e tudományról és képviselőiről; miután a fiatal tudós, minden kort rövid történeti vázlattal kísért. Örülni fognánk, ha e mű megkedvelteté magát a tudományt; s legnagyobb haszon az lenne, ha fiatal erők vetnék magukat annak művelésére. E füzetnek, valamint a következőknek, ára 1 frt.

— Beküldetett szerkesztőségünkhez, „Az angol nyelv levél szerinti önképzése.” Robertson tanmódja után írta Psenyecki Nagy Sándor. Eddig két levél jelent meg, két csinosan kiállított füzetben, ifj. Csáthy Károlynál, Debrecenben. Minden nyelvnek tudása egy kulcs—a műveltséghez; az angol pedig éppen oly gazdag kincs bányául kínálkozik, melyet eléggé nem ajánlhatunk ifjúságunknak különösen. E füzetek, a mint beléjük pillantottunk, nagyon alkalmasok arra, hogy hozzá férhetővé tegyék Shakspeare és Milton nyelvét. Ajánljuk az érdeklettek figyelmébe. Árra egy füzetkének csak 30 kr.

„ARANY-KÖNYV.”

Aldoboly, február 25-kén, 1871.

Nagytsiztetett szerkesztő ur!

A múlt közzsinat jegyzőkönyvét kezemhez vevén, szomoruan kelle meggyőződnöm, hogy sepsii egyházmegyénkből, az egyes egyházakban történt építkezések és kegyes adományok fel nem jelentettek az illetők által, holott bajosan hihető, hogy ily események e népes és jószellemű egyházmegyében ne történtek volna; a zsinati jegyzőkönyv lévén ez idő szerint a vallásos buzgóság és kegyelet pantheona. Az is hihetetlen, hogy ily népes és vallása iránt buzgó nép között csak egy rövid év folya is le a nélkül, hogy a buzgóság mindig meg ne hozná kegyeletes áldozatát. Én legalább, a n. t. esperes urhoz, hivatalosan feljelentettem mult év június 8-ról 22. hiv. szám alatt az egyházamban történt építkezéseket; mert addig

hozzá sem foghattunk, míg erre engedélyt nem kértünk, és a kegyes adományozásokat is bejelentettem a közzsinatra feljlesztés végett; de ezen feljelentés, úgy látszik, vagy az esperesi lomtárban maradt, vagy a zsinatra menő esperes-helyettes ur elfeledte.

Bizalommal fordulok azért becses prot. közlőnünk t. szerkesztőjéhez, hogy a közelebbi 1869—1870. évben egyházamban történt ily emlékezetes eseményeket „Aranykönyv”-ünkben megörökíteni sziveskedjék, már csak azon okon is, mert illő: hogy az ily mozzanatokat ne csak egy 450 lélekből álló kis kör hála nimbusa környezze, hanem az egyetemes buzgó keresztyén hivesek is tudhassák, avagy csak azon okból is, mert: „a példa vonz”, s az ily jótetteket nyilvánosan is megköszönni, kegyeletes kötelesség. Én a n. t. szerkesztő ur szavai szerint: „virágok helyett gyümölcsöt, száraz valóságot” küldök, méjjen érezve: „hogy egy tett többet ér száz szónál.” A mi az építkezést illeti

a) építetett aldobolyi egyházunkban az 1869-dik év nyarán egy szilárd anyagu papi csűr, cseréppel fedve. 1870-ben egy diszes és a kor igényeinek megfelelő két osztályu iskola (felekezeti), mely részben (Magyarország, Európa térképe, termész. ábrák) a méltóságos tanfelügyelő ur haladást méltányló szivesességéből, részben pedig az egyház pénvtárából fel is szereltetett kellően. Mindezen építkezések dacára is egyházunk csak 250 frt adóssággal terheltetik, mit e folyó évben a szükséghez mérten kivetett taxából fedezend.

(Folytatjuk.)

245—1871.

KÖRÖZTETIK:

N.-enyedi egyházmegyénkben a g.-kereszturi iskola-tanítói állomás; a megválasztandó: énekvezér és organista is leendő egyszersmind; évi fizetése 90 frt o. é.

Pályázati határnap ápril 20. A folyamodványok n.-enyedi esperes és közügyigazgató nt. Basa Mihály aához (Harasztos, u. p. Felvinc) küldendők.

Kolozsvárt, március 6, 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

NYILTPOSTA.

27) Meleg-Földvár. Halaszszuk akkorra, a midőn valóságban is meglesz és nem csak — papiron.

28) Sz.-Somlyó. A szervezetre vonatkozólag, önálló cikket, bizony, közlünk; csak a lényegét ölelje föl és ne formalítások körül forogjon. A másik pedig éppen nagyon jó lesz: ha lesz!

29) Radnothfájára. Helyesen van gondolva; minél hamarabb megvalósul, annál inkább fogunk örvendeni.

Bong István ref. lelkész urnak. Lapunk január elsejétől fogva megy; tehát onnan számítjuk a félévet és nem martius elsejétől.

— Szivesen kérjük mindazokat, kik lapunkat megtartani nem óhajtják, hogy az első számot hozzánk — bérmentetlenül — visszaküldeni sziveskedjenek. Köszönetünk mellett, hálára köteleznek el.

Kiadó-hivatal.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, MÁRCIUS 16.

II. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztői iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: Kúlmagyarutca 237 sz. —

Az első évnegyed vége felé közeledvén, szívesen felkérjük ügybarátainkat, hogy előfizetéseiket mielőbb megújítani sziveskedjenek; mert felesleges példányokat nem nyomatunk.

De felkérjük különösen, hogy lapunkat terjeszszék; mert célt csak akkor érünk, ha törekvéseinket, melyek — ismételjük — becsületesek, jóakaratuak, minél szélesebb körben megismerik. Lapunk szűk terjedelmét — a pártolás mértékéhez képest — azonnal megbővítjük; s ez által tágasabb tért ölelhetvén fel, munkásságunkat több féle irányban terjeszthetjük ki, s így sokkal gyümölcsözőbbé tehetjük anyaszentegyházunkra nézve.

Ez évnegyedi utolsó számunk mellett küldjük szét jan.—márc. hónapokra eső kedvezményi illetéket: a három első ivet, szerkesztendő „Prédikátori tár”-unkból, melynek összeállításánál arra fogunk különös gondot fordítani, hogy úgy a nyelvezetre nézve irodalmi színvonalon álljon; mint vallásos-erkölcsi tekintetben, mindenkinek épülésére szolgáljon az által, hogy szívhez szólván: benső meghatottságot keltsen és azt a jótékony meleget: mely egyedül képes felkölteni a valódi keresztyén erényeket; — s egyszersmind, használható legyen a külfölelő miveltségi fokon álló hallgatókkal szemben. E tekintetben, legjelesebb egyházi férfaink tisztelték meg becses közreműködésükkel.

Mindez oly áldozatba kerül, melyet csak tömeges pártolás fedezhet; azért, megújítjuk kérésünket: sziveskedjenek ügybarátaink minél többeket megnyerni e szép ügynek; és ezt tevén, egy pár év alatt meg fognak győződhetni, hogy buzgóságuk állandó és áldásos nyomokat fog hagyni egyházi, mint irodalmi tekintetben.

— Részünkről nem hiányzik a jóakarát, a buzgóság, a lelkesültség; — s a mit várunk: bizalom, érdeklődés és részvét, őszinte szolgálatunk mértékéhez képest.

Kolozsvártt, március 15. 1871.

A szerkesztőség.

 Első számunk elfogyván: teljes példánnyal nem szolgálhatunk többé.

EGYHÁZI SZERVEZET NÉMETALFÖLDÖN.

Utrecht, március elején 1871.

A kis Németalföld, a szabadság védelme, s a művelődés előmozdítása körül szerzett érdemei által, szép helyet vivott ki magának a történelem lapjain. A reformált felekezet is, úgy a tudományos theologiai, mint a gyakorlati vallásos életet illetőleg, ez országot egyik nagy fontosságú fészéknek ismeri jelenben. Csak a XVII. században folyt arminiani és amyraldi vitákat említem fel, melyek közül az elsőnek éppen színtere volt, s a másodikban theologusai szintén élénk részt vettek,—vagy, az e században lendületet nyert theologiai mozgalom következtében; az orthodoxia és mo-

dern theologia közt itt is kifejtett eleven harcra mutatok: és Németalföld jelentősége az elméleti theologia mezején legott feltűnik; — s csak a vallásos élet, vallásos jótékony intézetek korábbi s jeleni virágzására, vagy a két évtizeddel ezelőtt megindult újabb irányu szervezkedés iránt folyton tanusított érdekeltségre hívom fel a figyelmet: s a gyakorlati vallásos életre nézve, az itt levő ref. egyház fontossága azonnal szembeötlők. Érdekesnek tartom azért, midőn egyházunk is a szervezkedéssel foglalkozik, e folyamatban levő szervezkedés alapját, az 1852-iki „Algemeen Reglement”-et, rövid előtörténelemmel bemutatni, megjegyezve, hogy céloom nem egy példánykép felállítására, hanem csakis egy korszerű tárgy megismertetésére.

A szervezet alapjában a presbyterial-synodal rendszernek hódol. A nép szabad szelleme, s a reformáció terjedésekor fennállott körülmények befolytak, hogy ne az episcopal, vagy a consistorial rendszer, hanem ez erősödjék meg.

A reformáció, a jól berendezett iskolák által előkészítve, Németalföldön termékeny földre talált. Már Luther iratai nagy hatással voltak. És az elhíntett mag hamar kicsirázott, s gyors fejlődésnek indult; fejlődése folytán azonban, mind határozottabban kálvinista irányt vett, mely még a presbyterial rendszer elfogadásával, a Kálvin által Genfben letett egyház-szervezet megvalósításában is, kifejezést nyert. E tény is, mint sok más, azt mutatja, hogy valami szellemi rokonság van az Alpokon és a tenger mellett, a Rajna eredete és végpontja körül lakó nép között. Másfelől azonban, a papsággal és a spanyol-uralommal folytatott heves küzdelem is hatalmas tényező volt, hogy a fejlődés ily irányban haladt. Általában látszik, hogy az iskolák elhínték úgy a polgári, mint a vallás-szabadság eszméit, s a hosszú harc megérlelé mindkettőt elannyira, hogy midőn a győzelem kiviva lett: a megszabadult állam és egyház, mint értkoru ikertestvérek állottak egymás mellett, versengve az elsőség felett.

A küzdelem alatt a rendszer elvét mindig szem előtt tarták. Látszik ez abból, hogy püspököt, vagy superintendenst, vagy állandó gondnokokat kinevezni eszökbe sem jutott. Már a 2-ik zsinaton — melyet az országon kívül, Emdenben tartottak 1571-ben — kimondák: „geen kerke sal oven een ander kerke, geen Dienaar des Woorts, geen Ouderling, noch Diacon, sal d'een over d'ander heerschappije voeren“, *) s midőn a middelburgi zsinaton 1581 felemlíték, hogy nem volna-e jó inspectorokat, vagy superintendenseket kinevezni, röviden azt felelték: „het is onnoodig en zorgelijk.“ (**)

Ez alapon igyekezett szervezkedni az egyház több zsinaton, a mi az 1586-iki hágai határozatokkal végre egy némileg megállapodott alakban tűnik fel. Ezek szerint, az egyházközségek élére a papok és ouderlingekből álló egyház tanács tétetett; az egy vidék papjai, s még egy néhány ouderling, minden 6 hétben classicalis gyűlést tartottak; az ugyanazon provincia classisai egy-egy papot hatalmaztak fel az évenként egyszer özszeülő provincialis synodusra, melyek ismét kebelökből egy-egy tagot

küldöttek, az 1571-iki synodalis határozat szerint, a két évben, az 1578-iki szerint pedig, a 3 évben egyszer tartandó algemeene provinciale synode-re. Ez utóbbi, mint nemzeti zsinat, az egyház egységét alkotó; de a menyinyiben tagjai, valamint az alsóbb testületekai is, mint követek jelentek meg, még pedig az akkori szokás szerint, utasítással ellátva: a községek befolyását, s önállóságát nem veszélyezteté.

Midőn Oraniai Vilmos példáját követve, a világi hivatalnokok tömegesen léptek a ref. egyházba, a világi hatalom mind inkább kezdé befolyását is éreztetni. A híres 161⁸/₉-iki dordrecht-i zsinat előtt megkísérlék már egyes helyeken állami uton rendezni az egyházat; s midőn a zsinat is, melynél pedig, mint tudva van, a politika nagy szerepet játszott, az arminianismus leküzdése, s a külföldi theologusok eltávozása után, a szükség érzetétől ösztönözötve, egy szervezetet állított meg, melyben az egyház függetlenségét is biztosítani kíváná: az államkormány a megerősítést megtagadta, s így ez is, mint a zsinat többi határozata, általános érvényre nem jutott soha. És miután az itt 3 évvel későbbre tervezett zsinat sem tilt össze: mindenik provincia külön rendezte egyházát; s jöllehet e szervezéseken általában a dordrecht-i zsinat szelleme felismerhető: mégis, a provinciák nagy önállósága miatt, sok eltérést mutatnak, mindenütt engedve többé, vagy kevésbé az államhatalomnak.

Majd a westphaliai béke után, az előbb is nagy figyelemben részesült egyház, uralkodó egyház lett, a mit 1651-ben, a statusok nagy gyűlésében, világosan is kifejeztek. Ennek folytán, a többi felekezeteket csak eltűrték; a védelmet egyedül a ref. egyháznak ígérték meg, s államhivatalra is csak reformátusok számíthattak. A reformátusok számára rendezettek be a theologiai facultások, a ref. tanárok és papok állampénztárból húztak fizetést. Az iskolák és jótékony célu intézetek az állam által felállítva és gyámolítva, ref. felekezeti jelleggel bírtak, s ref. papi felügyelet alá helyeztettek. De ezen, s több hasonló előnyöknek árnyoldalai sem hiányoztak. A világi kormány szabadabban beavatkozhatott ügyeibe; a városi tanácsosok és falusbírák az egyháztanács állandó tagjai lettek, s mivel az egyház özszes segélyforrását az államtól kapta: szükségkép éreznie kellett, hogy működésében megkötve, s fejlődésében akadályozva van. Így, az uralt uralkodó egyház az állammal több ízben özszeütközve, a külön provinciákban szétszortan, minden haladás nélkül mozdulatlan állott.

Ily helyzetben volt 1795-ig, mikor az állammozgalom e viszonyon is változtatott. Az új nép- és

*) „Sem egyik egyház, a másik egyház felett, sem vallás-szolga, sem presbyter, sem diákon egymás felett ne uralkodjék.“ J. J. Prins: Het kerkrecht der nederl. herv. kerk.

***) „Az szükségtelen és veszélyes.“ Ugyanott.

államjogi eszmékkel gyorsan előtérbe lépő revolutio: a teljes vallás-szabadság és egyenlőség elvét is zászlójára irta, mi a ref. egyházat uralkodó méltóságától megfosztá. A batav köztársaság sietett is ez elvet megvalósítani. Már 1798-ban kimondá: hogy az egyházi javakat az állam lefoglalja, azt a szegények ápolására és nevelésre fordítja; a templomokat, paplakokat s más egyházi épületeket a felekezetek közt lélekszám szerint elosztja; a tanári és papi fizetéseket 3 éven túl megszünteti, ugy szintén azt is, hogy az iskolák az államnál maradnak, felekezeti jellegüket elvesztik, kiszorítatván azokból a vallástanítás. *) E tény nagy aggodalmat adott az egyháznak. Két századon keresztül az állam vállain pihent, s midőn ez most magától eltaszítá: a legnyomorultabb helyzetbe jutott, honnan azon nehéz napokban kimenekülni alig remélhető.

De a gondviselés könyörült az egyházon. Az alkotmány-tervek gyors változása közt, a kimondott elv keresztülvitele elmaradt. 1801-ben a tanári, papi s más fizetések folytatását az állam megígérte azon kikötéssel, hogy e végre külön fejadót szed. Majd Schimmelpennick is szívére vette az egyház ügyét, a nélkül azonban, hogy ez számíthatott volna uralkodó jogai visszanyerésére. 1806-ban a Holland-királyság felállításkor, az egyházi testületek az állam-hatalom alá estek, s Lajos király rendezni is akará azokat, a mit csak Hollandiának Franciaországba való bekebeleztetése hiúsított meg. Napoleon a franciaországi protestánsok egyház-szerkezetét célozá itt is életbe léptetni, de e szándék is, a császár bukása, s a németalföldi királyság restituálása következtében, füstbe ment.

Ily viszonyok közt, a következő időt az egyház jobb jövője hajnalának lehet tekinteni. A király nagy érdekléssel volt a ref. egyház iránt, s rendezését mind maga, mind kormánya halaszthatlanul szükségesnek látá. Kezdetben egy nemzeti zsinat volt tervben, de az államtanács a körülményeket tekintve, célszerűbbnek tartá, ha a kormány maga intézkedik. Azért tehát a kormány 1815-ben, egy 12 papból álló bizottmányt nevezett ki, a mely aztán még azon évben egy előterjesztett kész javaslat felett tanácskozott is. Az így megállított és aláírt terv, némi módosítással, egy 1816 január 7-kén kibocsátott kormányrendeletben kihirdettetett, s lehető gyorsan életbe is lépett úgy, hogy a közös synodus, melynek — mint a más kormányzó-testületeknek — tagjait egyenesen a király nevezte ki, azon év július 3-kán őszsze is ült. A sze-

retett fejedelem iránti tiszteletből, a többség örömmel fogadá, mert a hosszszas bizonytalanság megszűnt, s több üdvös eredmény létesült; de az ellennyilatkozatok sem maradtak el. Mindenesetre, törvénytelen beavatkozás volt, és csak is a királynak vallás iránti szeretete, s a körülmények számbavétele mentheti némileg.

Egy ideig a kedélyek pihentek is. De a békés napok alatt, a szervezet hiányai mind inkább feltűntek. A felébredt nemzeti mozgalom ezt is felölelte, s mikor a nép szeretetét elvesztett király lelépett, az új kormány egyik főfeladatának ismeré az állam és egyház kölcsönös viszonyának tisztázását. A közvélemény mind inkább követelé az egyház szabaddá tételét, a szervezet átnézését. Különösen, ennek egyháziatlan eredete volt a botránkozás köve, melyet mindenkép láb alól elmozdítani szerettek volna. E volt célja 1847-ben, a synodalis bizottmánynak, a synodushoz benyújtott szervezeti tervében, a melyet azonban a synodus, mivel a kormány által kinevezett bizottmányt arra illetékesnek nem ismeré, 1849-ben elvetett. De minthogy csak kellett valahol valamit kezdeni: egy néhány pontban egy szabályzatot állított meg, mely szerint, a királyi kinevezés helyett, a tagok választása a classical és provincial kormányokba: a classical gyűlésre; a synodusba: a provincial kormányokra bízott. Az így alakult synodus aztán megállítá 1851-ben az „Algemeen Reglement“-et, mely 1852 március 23-án, az akkor még szükséges királyi jóváhagyást megnyerve, azon év május elsőjén hatályba is lépett. Ez a szabályzat, tulajdonkép, új dolgot nem foglal magában; sőt még némely törvénytelen úton becsuszott jogot is ideiglenesen megkimélt volt. Előnye az előbbi felett leginkább az, hogy az egyház kezébe véve önügyei rendezését; a törvényhozó, ítélő és kormányzó hatalom szabad gyakorlatával biztosabb kilátást nyujt, hogy észszerű haladás folytán az elvben megőrzött presbyterial-synodal rendszert lassankint maga valóságában kifejtendi. A mit lényegesebb különbségnek tekinthetni, az, hogy nem a synodusból, hanem az egyháztanácsból indult ki, s azon épít tovább, s meg, hogy az állandó secretar és quaestornak csak tanácskozó szavazatot enged, és a felsőbb kormányzó testületekbe több ouderlinget vesz föl.

Nagy Béla.

(Vége következik).

CELDER „UJABB MŰKÖDÉSE“ RÓMANIÁBAN.

Az „első magyar missionarius“ Havaselvéről, galaci magányából, Koos Ferenc kiűzetése után, újabb hadjáratot készül rendezni azon további akadályok ellen, melyek magas terveinek útjában állanak. Az indokok, eljárás ugyan-

*) E veszteséget, a melyet az 1857-iki népnevelési törvény is újra megerősített, a ref. egyház a vallástanítás jó kezelésével igyekszik pótolni.

az, csak a színhely változik; Bukarest helyett, ezuttal Plojest.

Rövidre vonva, csak a tényállást mondjuk el, teljes tárgyilagossággal, a magyar protestans közönség előtt.

Március első napjaiban egy csomag érkezett Bukarestből, az osztrák-magyar főügynökségtől, az erdélyi királyi biztoshoz, s e csomagban némely hivatalos jelentésekkel együtt, három darab kérelem, melyeket néhány plojesti reform. egyháztag nyújtott be, különböző időkben, az osztrák-magyar ügyvivőhöz, hivatalos nyelven „sz tar o s z t”-hoz, Plojestben. Lássuk e kérelmeket rendre:

Az első kél 1870. január 16-ikán, 17 név-aláírással, első helyen Balog Ferenc, ki itt magát „pharmacist”-nak írja alá, s úgy látszik, az egész mozgalom pennája; eredeti-e, vagy csak galaci másolat? nem akarjuk az események vége előtt elhatározni. A kérelem elmondja, hogy már négy éve, mióta akkori lelkészek és első missionarius, Celder Márton távollétében az ő lakását „kirabolták” (geplündert) s helyére az ellenfél „néhány szavazattal” Vince Dánielt tette pappá; ők a többség ellene voltak és vannak. Azóta, négy év lefolyása alatt „tisztá lelkiismeretök nem engedte meg, hogy templomba menjenek és gyermekeiket Vince keze alá iskolába adják, ki őket folytonos szidalmakkal illeti; ezen idő alatt urvacsorával sem éltek, s gyermekeiket idegen iskolákba járatják.” Kéri a sztároszt, hogy kérelmeket a bukaresti főügynökséghez juttatva: eszközölje Vincének elmozdítását és hogy Celder Márton „imaházuk alapítója és első reform. missionarius Romániában” az ők egyházukban teljes jogainak gyakorlásába léphessen.

A második kérelem 1870 aug. 19-ről már Balog Ferenc — c u r a t o r, és néhány presbiter aláírással, a „ploesti ref. szabad magyar egyház” pecsété alatt kél; kéri a sztároszt, hogy Bukarestből eszközöljen régibb kérelmekre választ.

A harmadik, 1871 január 15-iki, ugyancsak a „szabad egyház” pecsétével megerősítve, már a bukaresti főügynökséghez szól. Elpanaszolják benne, hogy nekik idegen földön, szegényekre, egy oly „szemtelen, követelő pappal (unverschämten, arroganten Pfarrer) kell megelégedniök”, milyen Vince. Miután a főügynökségtől, a sztároszt útján, azon választ kapták korábbi folyamodásaikra, hogy panaszuikat a kolozsvári főconsistoriumhoz terjeszszék, mivel ők ezen dologban járatlanok (da wir nicht so bewandert sind), kéri a General-Consulatot, hogy a mostani és mult évi kérelmeiket küldje a consistoriumhoz Kolozsvárra, hogy Vincét onnan „lehető gyorsan” hívják vissza. És — ez a dolog bunkója — „ha jelen utolsó kérésünk meg nem hallgattatnék, el vagyunk határozva, hogy Vince Dánielt, mint ránk erőszakolt papot, mi magunk, egyházunkból e r ö v e l e l k e r g e t j ü k .”

A vádpontok megküldettek Vincének azon utasítással, hogy feleletét mentől előbb tegye meg; a plojesti egyháztagok pedig a bukaresti ügynökség útján figyelmeztettek, hogy hasonló ügyekben, pap és hallgatók közt, csak előre bocsátott vizsgálat után, rendes egyházi törvényszék hozhat ítéletet, mely, ha igazuk van, bizonyára nekik is igazságot szolgáltat: nyugodtan várják be.

— Vajjon, meddig tart ez átkos viszongás, a magyar nemzet gyalázatára, kibujdosott hazánkfiak közt? A magyar

ref. superintendentiák pedig ezen újabb fenyegető esetről is láthatják: mily sürgető szükség, hogy az ugynevezett „rómániai magyar missio” ügye felett mentől előbb egyértelmű határozatot hozzanak.

A dolog további folyamáról annak idejében e lapok olvasóit értesíteni, el nem mulasztjuk.

Sz. S.

ÉSZREVÉTELEK *)

Szász Domokosnak „A Reform-egylet kérdéséhez” című cikksorozatára.

„Én azt óhajtom, hogy a magunk felekezeti egyházunkba való beárlkozás helyett tanuljunk meg úgy tekinteni magunkat, mint egy nagy szellemi község tagjait.”

Channing.

Az „Erdélyi Prot. Közlöny” f. évi 5, 6 és 7-dik számaiban Szász Domokos t. barátom, „A Reform-egylet kérdéséhez” címmel egy cikksorozatot tett közzé, melynek suttja ugyan Kovács Albert t. barátom hasonló tárgyú röpiratára nehezedik, a kinek bizonynyára nincs reám szüksége, hogy szószólója legyek, s alkalmasint megfelel magáért; de miután Szász D. t. barátom cikksorozatában e mozgalomért némileg engem látszik felelőssé teüni, midőn I. cikkében a reform-egylet genesisét előadván, azt mondja, hogy a Weber Samu e tárgyban tett indítványa valószínűleg elhangzott volna a pusztában, ha egy unitárius lelkész, t. i. én, arra vizshangot nem adok, kötelességemnek tartom, a t. szerkesztőség engedelmével, a magam részéről is az említett cikksorozatra igénytelen észrevételeimet megtenni.

Mindenek előtt, örömet kell nyilvánítanom a felett, hogy a reform szükségességét Szász D. t. barátom is elismeri, sőt azt maga elődázhatatlannak mondja, ennélfogva, a fő dologban egyetértünk, s ha felszólalásunkkal csakugyan hibát követtünk el, rámutatván a prot. egyház testén levő körjelekre, vigasztalásunkra szolgálhat az, hogy e hibában már most nem csak magunk vagyunk; hogy azt t. barátunk is megosztja velünk Mert azt csak nem teszem fel Sz. D.-ről, hogy ő azt hinné, miszerint neki már sikerült a szenvedő beteg sebeit be is hegeszteni.

De hát, miben is áll tulajdonképpen a mi hibánk? Ha jól fogtam fel a Sz. D. fejtegetését, e kettőben: 1-ör nem adtunk programot, 2-or felekezetiellen reform-egyletet indítványoztunk.

A mi az elsőt illeti, igaz, hogy mi programot, legalább olyant, a minőt Sz. D. látszik óhajtani, nem adtunk; mert egyelőre, részemről, elégnek tartottam meggyőződést szerezni magamnak arról, ha vajjon azokat a sebeket az egyház testén látja-e más is, vagy már anynyira hozzá szoktak az emberek, hogy éppen nélkülök nem tudnak élni; de jeleztünk egyes dolgokat, a melyeket a reform-egylet működési körébe vonhat; én magam is, mihelyt Kovács Albert nyilt leveléből arról értesültem, hogy a reform-egylet, nagy számu elvbarátok nyilatkozata után, megalakult-

*) E cikk régen rendelkezésünk alá bocsátatott, t. barátunk által, s csupán tárgy-halmaz miatt késett. Szerk.

nak tekinthető, hozzá intézett s a „Prot. egyh. és isk. lap“ 45. számában megjelent válaszómban felhoztam, hogy a reform-egylet egyik teendője lenne ide vágó terjedelmesebb szak-munkák kiadását eszközölni; s hasonló indítványokon egyeseknek tul menni, egy olyan programot készíteni, a melyben az egylet célja, teendői a legapróbb részletekig körvonalozva legyenek, a mint Kovács Albert röpiratában is megjegyezte, nem egyesek, hanem az egylet feladata. Együtt kell ezt megcsinálnunk, vagy hogy Sz. D. hasonlatával még tovább is éljek: együtt kell meghatározni a gyógyszer, melylyel a szenvedő beteg fájdalmán enyhíthetünk.

Avagy kérdelem, mit mondott volna Sz. D. t. barátom, egy olyan programhoz, a melyben, mint főleg Ballagától kívánni látszik, a régi confessio teljesen ujakkal lettek volna kicserélve? Hiszen feltéve, hogy a reform-egylet új confessiokat csinál, de a mi abban az értelemben, a mi ma a confessio név alatt ismeretes, semmi esetre sem lehet feladata: még akkor is nem az indítványozók kötelessége az új confessiot megcsinálni, hanem az egylet. Sz. D. azt szerette volna, hogy egy egyletnek, isten tudja, mily hosszú időre dolgot adó feladatát három- négy ember elvégezze, az egyház bajait megorvosolja, a tévedéseket igazítsa; szóval, reformáljon Ámde, ez ma nem járja; ma általánosan el van ismerve az az elv, hogy semmit rólunk, nélkülünk.

A másik nehézség, a melyen Sz. D. fenn akad, az, hogy mi felekezetiellen reform-egyletet indítványoztunk.

Őszintén megvallom, hogy ez ellenvetésre nem kis mértékben elborul lelkem, s érezni kezdem, hogy csakugyan nem egyéb üres frázisnál a felvilágosodás iránt táplált hiedelmünk, a melyre oly sokszor és oly hangosan szoktunk hivatkozni. Hogyan, hát csakugyan oly megfoghatatlan valami, oly non sens az a gondolat, hogy egy reform-egyletben lutheránus és református, katolikus és unitárius kezét fogjanak? Ha így van, s én nem mondom, hogy Sz. D.-nak nincs igaza, főleg, ha háromszázados féltékenykedésünket, szűkkeblűségünket, ellenszenvünket és kölcsönös gyűlölségünket még nem tudjuk legyőzni; ha a reform-egyletbe is kiki a maga felekezeti érdekeivel s nem az igazság utáni szomj, s a keresztyén szeretet érzetével lép bé; ha nem vagyunk képesek, hogy a magunk felekezeti egyházunkba való bezárkozás helyett, tanuljunk meg úgy tekinteni magunkat, mint egy nagy szellemi közösség tagjait: akkor csakugyan én is azt mondom, hagyjunk békét az egész reform-egyletnek; hagyjuk az egész reformot az időre, mely évszázak, vagy ha neki ez igen gyors haladásnak tetszik, évezrek mulva talán majd leboronálja rólam azt, mi bennem specifice unitárius, Sz. D. barátomról azt, a mi benne specifice református, s megérleli az emberiséget arra a magos eszmére, melyet a jelen kor gyermeknépe még nem képes megérteni.

Pedig hát szükség volna egy ilyen felekezetiellen reform-egylet, avagy csak azért is, hogy egymást már valahára megismerjük, s a ráfogások által ne neveljük még magunk is a válaszfalakat, a mint ezt Sz. D. is teszi, mi-

dőn Kovács Alberthez intézett nyílt levelemre hivatkozva, azt mondja, hogy tölem őszintébb kifejezés lett volna, ha a keresztyénségről szólva, emberi, s nem isteni intézménynek nevezem.

Lám, mily tévedésben van Sz. D. is, a ki pedig közöttünk él, s valójában nem tartozik azok közé az emberek közé, a kik szándékkal ferditni akarnának; legközelebről is a vallásos eszmék fejlődésének történetét tette komoly tanulmányai tárgyává; mily tévedésben van ő is egy unitárius álláspontját illetőleg. Ő azt gondolja, hogy egy unitárius ember a keresztyénség intézményét már nem is tarthatja isteni műnek, azért, mert egy ember, a Jézus Krisztus által lőn megalapítva. Hát az emberiség folytonos művelődése nem isteni mű-e azért, mert emberek munkálnak rajta? Nem akarok ugyan Pilátushoz hasonlítani, a ki azt mondá: a mit megirtam, megirtam; de ez által csakugyan nem huzom vissza szavamat, s a helyreigazítást sem fogadom el; mert újból mondom, hogy a keresztyénségből csak azt nem akarom, mert nem is lehet, lerombolni, a mi isteni; ellenkezőleg, a mi rajta emberi mű, de a mai kor műveltsége keretébe nem talál, ahhoz nem félek hozzá nyulni.

De lássuk azt is, hogy mivel indokolja Sz. D. ez ellenvetést? Azt mondja Sz. D., hogy a reform-egylet azon formában, melyben tervezve van, tehát felekezetiellen formában, mert a felekezeti reform-egyletnek ő maga is barátja: vagy szakadásra vezet, vagy éppen semmi pozitív sikert nem fog eredményezni.

Fennebb már érintém, hogy a reform-egyletnek semmi esetre sem lehet feladata confessiokat készíteni abban az értelemben, a mint ezt a kifejezést ma közönségesen használják; mert ez újból csak az egyének lelkiismeretének megkötésére vezetne, hanem igen is tisztázhatja a hit-cikkeket is; élőszóval és írással helyesebb nézeteket terjeszthet istenről, bibliáról, világról, életről, halálról, halhatlanságról, mint akár a heidelbergi, akár a rákowi kátében található, s ez által a keresztyénség vallásos öntudatát fejlesztheti, meghagyva kinek-kinek azt a jogát, hogy a forgalomba jött eszmék segítségével, vagy ha tetszik, a nélkül is megalakítsa magának egyéni hitvallását. Enynyi tartozhatik a reform-egylet, s ennél többre a felekezetenként alakulandó egyletek sem mehetnek; de ez még nem vezethet szakadásra. Igen is, ha confessiokat irnánk, a mely az egylet tagjait köteleznék, akkor méltán lehetne tartani a szakadástól, csak hogy ez esetben a felekezetenként alakulandó egyletek sincsenek attól biztosítva; mert nem tudom, minő zsinatot tudna Sz. D. barátom összeállítani mind csupa reformátusokból is, a kik teszem egy ujonnan dolgozott confessiot egy értelműleg elfogadjanak, s ha ez még valahogy sikerülne is, ott van a nagy néptömeg, a melynek szintén csak van valami hozzá szólani valója a dologhoz, ha nem tartjuk oly miveletlennek, hogy a mester szavára vakon megesküdjék, s a nagy tanács határozatára meghajolva, így szóljon: mindezeket vallo, hiszem és elfogadom. (Vége következik.)

Ferenc József.

TÁRCA,

BETHLEN GÁBORNÉ TEMETÉSE.

(Mehalt Kolozsvártt, 1622-ben, május 13-kán.)

(Folytatás.)

IV.

A fehérvári udvar körében szakadatlanul folytak a temetési készülődések. Junius utolsó napjaiban a Szt. Mihályról nevezett székesegyház földszítése képezte a főfigyelem tárgyát. A falak köröskörül gyászba horitva; ajtók, oszlopok beaggatva a szomorú alkalomra készült különféle latin versekkel, melyeket a fehérvári és sárospataki tanoda tanárai s jelesb ifjai készítettek. A sürgős készülődéseket szükségessé tette az a feszültség, a mely országszerte nyilatkozott, s a melynek következtében Erdély s a hozzácsatolt magyarországi részek, az ünnepély napját megelőzőleg, seregesen tódultak a gyász színhelyére — anynyira, hogy az országos megállapodás szerint kitűzött julius elseje helyett, junius 29-én meg kellett kezdeni az ünnepélyes szertartásokat. Az irtt napon reggeli hét órakor a fejedelmi udvar tere gyász sokasággal volt minden felől boritva: egyfelől az ország három rende, másfelől az egyháziak serege csoportosult, középen volt a díszravatal, melynek közelében ült a fejedelem az ország főbjeinek környezetében; szemben vele az egyházi rend, balra a hölgyek, jobbra a szászföld- s a szabad városok képviselői. A rendkívüli sokaság peremét egy darabig a gyalog testőrség, s tovább a lovaság képezte. A levélszin alatt, a gyászravatal közelében, volt a szószék felállítva, maga az elhunyt porait rejtő koporsó benn az ideiglenes nyughelyül készült boltban maradván. Az ország kiválóbb énekeseiből alakult roppant dalárda gyásznéke után, Ceglédi János, ecsedi predikátor és senior állott a szószékre. Beszéde alapigéi voltak: „Beati, qui in Domino moriuntur.“ (Jel. 14, 13). S dacára annak, hogy, a szónok, tudós hirnevéhez méltólag bibliai és nem bibliai írótól vett jeles mondatait latinul idézte, szónoklatának élénk hatását tanusították a könyvek, melyek a beszéd befejezése után minden szemben csillogtak.

Utána Balai Mihály, gy.-fehérvári tanár, kivel már a közelebbi ünnepély alkalmával is találkoztunk volt, latin szónoklatot tartott, melynek bevégeztével, Debreceni Gáspár és Miskolci György, szép reményű ifjak, mondták el e gyászátkalomra készült latin elegiáikat.

A junius utolsó napján folytatólag tartott ünnepély első szónoka Szikszai Hellopeus János, nagytályai predikátor volt. „Formálá az Jehovaisten az embert az földnek porából és fuvalla az ő orrában életnek lehelletét, és úgy lön az ember élő lélek ké.“ (1. Mózs. 2, 7).

Hellopeust a szószéken Csulai György, gy.-fehérvári tanár váltotta fel, kinek helyébe azután Petri Ferenc, szintén gy.-fehérvári tanár lépett. E két utóbbi latin szónoklatával az ünnepély mai része be volt fejezve.

És jött a nevezetes nap: julius elseje, mely a királyné porainak végelhelyezésére vala kitűzve. Az ünnepély

kezdetét vette a fejedelmi udvar terén, mint a megelőző két napon; azon különbséggel, hogy a középen emelkedő ravatal fölött ma ott feküdt az ideiglenes nyughelyéből kimozdított koporsó, melyet a templomban készült sirbolt vár vala végnyugalomra. Keserűi D. János püspök a gyásznéke alatt a szószékre lépett, s miután ennek hangjai elnémultak, kezde szólani. Bevezetésében felhozva a Zsoltár szavait: „Én mondtam, úgy mond, Istenek vagyatok és a magasságos Isten fiai mindnyájan. De minden kétség nélkül, mint egy közember meghaltok, és mint akárki, ti fejedelmek, elhullotok.

„Lészen pedig énnekem mostan szóm rövideden az megboldogult kegyelmes aszszonyunknak utolsó szavairul és végbucszuzásáru; vevén arra fundamentomot, avagy alkalmatosságot az Istennek könyvéből, az szent Bibliából. Mely, hogy bódog legyen Istennek nevének dicséretire, üdvözült aszszonyunknak majdan földbe teendő hideg tetemének illendő tisztességére, nekünk pedig idvességés épületünkre, annak megnyeréscért egy szivvel-szájjal mondjuk: „Mi atyánk“ stb.

Az uri imádság után következőleg kezdé aztán a bucuztató beszédet:

„Az igék, melyeken mostani szómat fundálom, vannak megirattatván az Szt. Pál 2 Korinth. 13, 11. imigyen:

„A mi hátra vagy on, atyám fia i, legyetek jó egészségben, épüljete k, vigasztaltassatok meg, egy értelemben legyetek és az szeretetnek s békességnek Istene leszen veletek.“

E beszédből valók azon idézetek, melyeket főlebb a királyné végóráiról közöltünk volt. Itt elég annyit szólalnunk még föle, hogy e beszéd folyamát méjj meghatottsággal hallgatá az egész gyülekezet, miről a nők zokogásán kívül, a férfi-szemekben csillogó könyek is élénken tanuskodtak.

Gelci K. István, a megboldogult fejedelemaszszony udvari papja, latin szónoklatban adott kifejezését a megdicsőült fölötti méjj fájdalomnak. Körösi István, enyedi rektor, kötött beszédben előadott szavala után, Szombathelyi Márton mondtotta el rövidke oratioját, melyet csak a közvetlen szomszédságában állók hallhattak.

Megindult e közben a tömeg, a koporsót leemelték a ravatalról s gyásznéke és harangzugás kíséretében vitték a templomhoz, melynek ajtajánál egy második gyászravatal állott készen a koporsó számára. Az itt készült levélszin alatt a fejedelem környezetével helyet foglalván, a szószékre lépett Gönci József, nagybányai főpredikátor, a Tizán „innen“ levő magyarországi ekklesiák püspöke. Beszéde alapjául ez igéket vette: „Lőn az Jehovának szava én hozzám, mondván: Embernek fia, ime, én elvészem tetőled az teszemeidnek kívánságát csapással. Ne jajgasd őtet, ne sirasd, könyved se huljon rajta.“ (Ezek.

24, 15—16). A püspök hathatós beszédét Boithi Gáspár vigasztaló latin oratioja, s ezt a tizenhárom éves Bethlen Péternek, a fejedelem testvére fiának, szintén latin nyelven előadott szavalata követte. A szép reményű gyermek ügyes, bátor előadását általános figyelem kísérte, s a beszéd befejezésével, a szemekben csillogó könyvek mellett, kitörő élénk, helyeslő zaj feltűnően nyilvánította a rendkívüli érdekeltséget.

Most a gyászkiséret a templomba indula. A menet élén Kornis Zsigmond, bihari főispán, vitte a megaranyozott ezüst emlék-táblát, melyre e betűk voltak metszve: S. A. P. D. D. S. C. S. R. J. T. P. P. R. H. D. S. C. A. C. O. R. D. A templom közepén emelkedő biboros ravatalra fölhelyezék a koporsót, s az énekkarok megkezdék működésüket a számokra rendelt külön helyeken. Az első kart, mely a régi orgona emelvényét foglalta el, Trombitás János, a kassai kántor, a segrestyében levő második kart Egeresi Tamás, kolozsvári, s végre a harmadikat Scaevola Pál, szász kántor, vezette. Az ezek által elzengett énekek után Alvinci Péter, kassai magyar főpredikátor, állott a szószékre. Beszéde alapját a köv. igék képezék: „És hallék nagy szózatot menyből, mely azt mondja vala: Ime az Istennek hajléka az emberekkel vagy on és ő velek lakozik, és ő k ö népeilesznek és az Isten, az ő Istenek ő velek lészen. És az Isten eltöröl minden könyhullatást az ő szemekről, és az halál többé nem lészen, sem az keserűséggel való sirás, sem kiáltás, sem semmi fájdalom nem lészen többé, mert az első elmúltanak.“ (Jel. 21 3—4). Beszéde tárgyát képezte: hogy egyáltalában elkerülhetetlen a halál, és hogy minemű elmélkedéssel kellesék magunkat halálunkra készítenünk. S ezzel kapcsolatban a „régic dicséretes szokás szerint“ kimutatta „ő felségének régi ő s nemzetséget“ s előszámlálta „nemes fejedelmi jószágos cselekedeteit.“

A genealogia Károlyi Lászlótól fogva, ki ő felségének édes attyja volt, fölmege 388 esztendőre, „mint ez hoszsu genealogia, melynek izenként való előszámlálásával szenvedhetetlen idő telnék el, nyilván mutatja.“

Itt a nemzetségi táblázatot a sokaság előtt felmutatva, így folytatá előadását:

„Vagyon egy historia a nemzetségről, melynek méltó örök emlékezetben lenni. El igen előve volt egy gróf Simon Micbán, kinek házastársa magtalan volt. Ehez megeyden alamizsna kérni egy szegény aszszonyi állat, ki egy méhhel három magzatokat szült vala, kit az grófné igen megpirongatván, tisztátalan aszszonyinak monda, mivel hogy lehetetlen volna, hogy egy férjétől egyszersmind három magzatokat fogadhasson valaki, melyért az gróf igen megdorgálá az aszszonyt.

„De, ihon, az Istennek csudálatos itilete: Ottan hamar fogada az aszszony méhébe és midőn az szülésnek napjai eltöltének volna, szüle hét fiu magzatokat. Melyet mikoron látott volna, megijede, jutván eszébe, mit mondott vala az három gyermekü szegény aszszonyállatnak és egyiket kiválasztván, hatát egy bocskába, vagy dézsába rakat-

ván, fejére parancsola egy öreg aszszonynak, hogy elvivén, elrekkentse.

„Ez üdö tájban jut lova hátán az gróf mezőről és elől találván az vén aszszonyt, kérdi: mit viszen? És midőn egyenesen nem felelne, lova hátáról leszállván, meglátja, és az dolgot miben légyen megértvén, élete vesztése alatt meghagyja az vén aszszonynak, hogy az gyermekeket elvesztetteknek monája lenni, és így mindeniknek külön dajkát fogadván, felnevelteté.

Fekete Mihály.

(Vége következik.)

BELFÖLD.

AZ ÁLLANDÓ FŐCONSISTORIUM GYÜLÉSEI.

VIII.

Március 12. — 1) Az erdélyi királyi biztos áteszi, hivatalos használat végett, a plojesti magyar egyház néhány tagjának, lelkészők Vince Dániel ellen a plojesti és bukaresti osztrák-magyar ügynöksügekhez terjesztett több rendbeli panaszát. *) A vádpontok, bizonyítékokkal felszerelt feleletének mentől előbbi megtétele végett, közöltetnek Vince D. plojesti lelkészszel; a bukaresti főügynökségnek pedig a királyi biztos útján tudtára adatik, hogy Vince ellen a rendes egyházi kereset folyamatba tétetett; ennek lejártáig, vádlottat törvényes védelmében részesítse, a panaszlókkal szemben.

2) A népes egyházfőtanácsi gyűlés idejére nézve legalkalmasabbnak mutatkozik husvét utáni vasárnap, ápril 16-ka; minthogy azonban ezen gyűlés a pesti képviselőház szünetével áll kapcsolatban: fölkéretett az elnökség, hogy ezen szünet iránt magának tájékozást szerezvén: a népes gyűlés napját tűzze ki.

3) Jelenti a titkár, hogy az orbai egyházmegye esperese, a zágoni iskola függőben álló ügyére nézve, fölterjesztést tett; nevezett egyház hasonlólag ugyanezen tárgyban egy nyilatkozatot küldött. Áttétetnek tárgyalás és el látás végett a népes gyűlésre, hol a közelebbi zsinatnak erre vonatkozó határozatai is tanácskozás alá kerülnek. Zágoni egyházunkkal közölni fog a népes gyűlés napja, oly figyelmeztetéssel, hogy arra küldöttei által megjelenve, az iskolája feletti tárgyalásokban vegyen részt.

4) A vagyon-összseirási utasítás tervét az illető bizottság beadja; *) megjegyeztetik, hogy a fő- és középtanodáknak, s vagyonos egyházainknak mindenik rovatra szükségök van ugyan, az általános rovatok némelyikét azonban, miként az utasításból látható, a kisbirtoku nagyobb rész hátrány nélkül mellőzheti. Az összseirási munkálatok be küldésének határideje ápril 12-ig meghoszzabbított.

5) Az erödsdi egyháznak Keresztes-féle 1000 frtos urbéri papirját, s a hátralékkamatokat, még 1869 végén és 1870 elején, leküldte volt a pénztárnok Gödri espereshez, a postai nyugták szerint; ujonnan választott esperes Csizsér Gábor értesítendő, hogy ha a papirokat és pénzt az illető

*) Lásd, külön cikünknek: „Celder működése stb.“ a mai számban. Szerk.

*) Lásd, a részletes közleményt.

Szerk.

egyház felfolyamodása óta még kézhez nem kapta volna, járjon végére a késedelem okának.

6) A bürkösi egyház korcsma-joga, mely ennek főjövendelmét képezi, a helybeli nagyobb birtokokosok által fenyegetve lévén: átiratban megkerestetik Felső-Fejérmegye főispánja, hogy az 1855 körül lefolyt korcsma-jogi per másolatát, a további intézkedések megtehetése végett, közölni méltóztassék.

7) A felvinci egyház vendéglőjének haszonbérője — Lemberger, újabban béke-egyezményt ajánlott oly módon, hogy az 1870. július 31-ki árverezésen megígért 720 frton felül, évenként még 300 frt pótlékot fizet az egyháznak, s e mellett a régebben építkezésekre kölcsön adott 200 frttot is ajándék képpen kéri tekintetni. A felvinci egyház két küldöttje, kik ezen béke-egyezményt behozták, személyesen kérik az új egyezmény megerősítését; — valamint, a beérkezett esperesi jelentés is ezt ajánlja. — Megerősítetik.

8) A levéltárnak átadása, a jelenlegi titkár kezére, nem szabályszerűen történvén, e tekintetben intézkedés tétetett. Jelenleg nem tartjuk tudósításunk keretébe illőnek ezen mulasztások bővebb illusztrálását.

9) A sepsi-szt.-györgyi középtanoda előljárósága fölfejtvén, hogy iskola-telke nagyobbitására és új tanodai épület emelésére tetemes összeget költött el, melynek egy részét kölcsön-pénzből fedezte: ezen kölcsönnek egyik 1400 frtos részlete, jövő Szent-Györgynapkor törlesztendő, ennek fedezésére ez összeget kérné kölcsön egyházi főtanácsunk pénztáráról. Ekkora összeg nem állván egyh. főtanácsunk rendelkezésére, csak az állam-szegélyből, jelen évre a sepsi-szt.-györgyi iskolának határozott 500 frtot bocsátja, előlegesen az általános kiosztás előtt is, a tanodai előljáróság rendelkezésére. *r. t.*

A FENNEBBI, 4-DIK PONT ALATT MEGÁLLITOTT UTASÍTÁS.

1) A szétküldött táblázati kimutatás A. rovata alá, mely a belső telkek és épületek értékéről szól, beirandók: a templom, papilak, mesteri lak, iskola-ház, zsellér- és bér-telkek; valamint, egyéb belső telkek is, ugy azonban, hogy a templom, papilak, mesteri és iskola-ház használati értékéről szóló rovat üresen hagyassék s csak a zsellér- és bér-telkek után járó jövedelem irassék be a használati jövedelem című rovat alá.

2) A B. táblázatba az egyházak ingóságai irassanak be, a visitationalis protocullum 14 száma értelmében.

3) A C. táblázat a regale-jogok kimutatásáról szólván, magában véve, elég világos a betölthetésre vonatkozólag.

4) A D. táblázat, a fekvő javak területe és értékéről szólván, szintén elég világos; azonban, e táblázatban kiteendő, hogy a fekvő javak közül, melyek vannak az egyház közvetlen használatában; melyek használatnak papi, mesteri fizetésre (canonica port.) és melyek jövedelmeznek az iskolának.

5) Az E. táblázat az A. B. C. D. táblázatok értéki recapitulatioja lévén, üresen hagyható.

6) Az F. táblázat az A. és D. táblázatok területi recapitulatioja lévén, üresen hagyható.

7) A G. táblázat a közpénztári tőkéről szól. Ide jöhetnek az egyházak alaplőkéjéről szóló kimutatások, ugy szintén, megváltoztatott rovat alá, ott, a hol vannak: a kepe-törlesz-

tési, templom-építési, orgona-készítési s más külön rendeltetési tőkék, valamint az iskola-alap; állam-költsön-kötvények; dözma-kárpótlás stb.

8) A H. táblázat a kegyadományokról szólván, magában érthető.

6) Az I. táblázat ezen kegyadományok elhelyezéséről: magában érthető.

10) K. L. táblázatok, mint a melyek a kegyadományok elhelyezéséről s a kiadható rész mennyiségéről és az alapítványi pénztár kiadásáról szólnak: üresen hagyhatók.

11) Az M. táblázatba, mely az alapítványi pénztár átnézetéről szól, megváltoztatott rovatok szerint, beirandók lennének: a magtár; börtár; és szorgalmi jövedelmek.

12) Az N. táblázat az A—M táblázatok recapitulatioja lévén, magában érthető; üresen hagyható.

13) Az O. P. táblázatok a bevételek és kiadásokról szólnak; ezek a visitationis protocullumban megszabott rovatok szerint töltendők ki.

Az erd. ev. ref. főconsistorium mart. 12-én tartott üléséből, 189—1871 sz. alatt.

VIDÉKI ÉLET.

M.-Bogát, márc. 2-kán, 1871.

A tisztelt szerkesztő ur engedelmével, legyen szabad, küllő-egyházmegyei vizsgálatunk alkalmából szerzett tapasztalataim jegyzékét tovább folytatni.

„Per varios casus“ Haranglábra érkezvén, mult hó 15-én vizsgálatunkat, ezen esperesi egyházban, kezdtük meg.

E 455 lelket számláló egyház a szellemi és anyagi előhaladás terén áll; kétségen kívül azért, mert jelene felett örökös őrállója, buzog tanítója, s mélt. Vita Sándor, t. Felszegi Gábor és t. Tamási Béla urak lelkesültek ennek szebb jövőt teremteni. Isten a buzgó igyekezetet megáldotta sikerrel. A nép szive fogékony a jóra, s tettekben nyilvánul buzgósága. Nem sokkal ezelőtt, csinos papilakot épített, s jelenleg egy a célnak megfelelőbb iskola építhetésére az előkészületeket megtette: mert ígérve van e célra aláírás útján 17 ezer téglá, 25 szekér kő, egy fertály tutaj, 10 szekér fa, téglá égetésre, s készpénzben 53 frt és 50 kr. Van egyházi magtára 201 véka, 136 vederből álló bortára, ezenkívül tőkéje, és szorgalmi jövedelme is.

Az iskoláztatás — a viszonyokat is tekintetbe véve — akár a létszámot, akár a tanítás sikerét tekintjük, dicséretes. A felnőttek is szép számmal járnak tanulni; írás, olvasás, éneklés, számtan, s más tantárgyakban gyakoroltatnak, és ez tanító, Benedek Sándor érdeme, ki egy kis dalárdát is alakított. Ha szakadatlanul a buzgóság s nemes munkásság terén álland Harangláb, „toronynyá“ növi ki magát!

Február hó 16-kán vizsgálatunk tárgya volt a sz.-csávási egyház. Itt már erős nép alkotja az egyházat. Azonban, anynyi erőhez mért eredményt nem tapasztalhattunk, s bizony meglátáztott, hogy néhai köztisztületben állott lelkipásztora éber figyelme az utolsó években az egyház bel- és külügyeire „kelőleg“ ki nem terjedhetett. Pedig van itt alap elég, csak bölcsen fel kell használni, s nem is vár e nép egyébre, mint egy lelkes vezérre, ki ifjui erélyt s fáradhatlan szorgalmat párosítva, önzéstelen buzgósággal segítse célhoz jutni a szétfolyó erőket.

Mai számunkhoz 1/2 iv melléklet

Az iskoláztatás jelenlegi helyisége rossz, azonban mégis kellő szorgalom nyilvánul az iskoláztatásban. A tanítás rendszeren folyamatban van, s a tanoncok birnak elemi ismerettel. Talán még ez év folytán célszerűbb tanítói s iskolai helyiség építtetvén, jövő vizsgálatunk alkalmával még kielégítőbb eredménnyel fogunk találkozhatni. Addig is az értelem fejlesztésre, s az értelmes olvastatásra kiválóbb gondot óhajtunk!

Február hó 17-kén vizsgáltuk Sz.-Dányánt. E 265 lelket számláló egyház — mint rongált hajó — eszélyes tapintattal vezéreltetik jelenleg a „kikötő“ felé. Középületei általában rozszantak, s talán ennek látása indította mélt. Pócsa József urat arra, hogy ezen egyház vagyoni erejét öszpontosítsa, nevelje. E nemes törekvésnek eredményei a templom építési alap 794 frt. 50 kr., az ugynevezett „kántálási-alap“ 38 frt. 43 kr. Templomi magtár 217 véka, 14 kupa. A nemes tett önmagában hordja legszebb jutalmát!

Iskolája, fekvését tekintve, az igényeknek nem igen felel meg. Szárazabb talaju földre kellett volna azt emelni, ez által a tanulókra és tanítóra nézve is egészségesebbé tenni! A tanulók létszáma, s tantárgyakban való jártasságuk, a lelkek számához, és a tanítók díjazásához arányosított Átalában véve, ha sok a kívánni való, sok itt a remény is annak valószínűségéhez.

Mult hó 18-kán vizsgáltuk Bonyhát. E 703 lelket számláló egyház vagyoni állása, s szellemi emelkedhetésének tényezői, ha nem is egészen „ingatlan“, de mégis „oly alapon“ állnak, hogy szebb, fényesebb jövőjét méltán jósolhatjuk. Anynyi jövedelmi forrása van, mikint évenkénti rendes bévételeit lehet bátran 400 frtra tenni. Ezenkívül van egyházi alaptőkéje 1070 forint. Iskola alaptőkéje 1009 frt. 87 kr., 134 vederből álló bortára. Kegyadományai a n. b. e. gróf Bethlen Ádám nevét viselő, s az iskolának kamatozó 420 frt. A Bod Péter nevét viselő s az iskolának kamatozó 500 frt. Ennek $\frac{4}{5}$ -de az iskolai tanoncok számára „ösztündijul“, $\frac{1}{5}$ -de pedig a hagyományozónak a bonyhai sirkertben lévő s övét jelző sírok ápolására, s körülkerítésére kegyeletesen rendeltetett. Van egy Csegezi-féle alapítvány is, a papi és mesteri özvegyek és árvák részére kamatozó 9 frt, s végre a gr. Bethlen Ádám nevét viselő 42 o. é. frt, egyházi alapul.

Egyházi középületei, — kivéve a tanítói és iskolai helyiséget, — javítást igényelnek. Iskolája az eddig látottak között a legjobb. A tanoncok száma 45 fiu; 15 leány. Sok olyan lelkiismeretes tanítót óhajtanék, mint a minő Szakács Sándor. Az ő tanítványai három osztály szerint beosztva, meglepő szabatos feleleteikkel gyönyörködtettek: vallástan, magyarnyelv, történelem, földrajz, számtan és írásból szép előhaladást tüntettek fel. Az ily tanító, mint az anyaszentegyház nagy kertjének kertésze, méltó az ő „bérére.“

A sz.-bonyhai-egyház egyike egyházmegyénk virágzó egyházainak, s hogy még virágzóbbá ez ideig nem lett, valljuk meg őszintén, hogy a mult nem egészen méltányolható rendszer hibája. Hogy ez tovább így nem mehet, az nagyon érthető; s vajmi nagy ideje már, az égető sebek begyógyításának!

Mult hó 21-én vizsgáltuk Gogán-Váralyát. E 472. lelket számláló egyház egyike azoknak, melyeknek szép jövő ígértetett. Pénztári állása kielégítő. Kegyhagyományai: a Daniel-féle, Sándor-féle és Pál Krisztina-féle, öszszesen 105. o. e. frt. Legujabban m. Daniel Mihály viszont azon kegy-hagyományt

tette, hogy: m. özvegye után 500 o. é. frt fiztessék ki a massából az iskola javára, s kamatja azon időn tul jön folyamatba; minthogy azonban egyenes örökösse m. Pásztohi Dániel Lőrinc ur azon idő eljöttéig is érzi a népnevelés égető szükségét, ezért: a jelzett idő bekövetkeztéig is önkint megajánlotta az 500 frt. $5\frac{1}{2}\%$ kamatját, s a vizsgáló szék előtt le is fizette, a szék pedig e rendkívüli kegyet megköszönve, jegyzőkönyvre vette, s köztudomásra juttatni kedves köteletségének ismerte. Nagylelkűségét tetézte azzal is, hogy a papi canonica portio nevelésére egy 720. □ öles szántót ajándékozott. Az iskolai bor-tár alapja számára pedig 10 veder bort, és az ugynevezett „sinka“-beli szőlőt adományozta. A hol így beszél a tett, nem kell ahoz commentár.

Az egyház középületei — kivéve a tanítói lakot — kielégítő állapotban vannak. Iskolája kényelmes, elég világos, s a kellő tanszerek és eszközökkel el van látva. A tanoncok száma 49. A tanítás pontossága ellen nincs, de van a gépies tanmódszer ellen kifogásunk. A tanításnak egyik érdeme az értelem fejlesztés; erre kell törekednie a tanítónak, minden tantárgy tanításánál. A gépies olvastatás után következzenek az, értelmes, s így tovább. Átalában mégis azt kell mondanunk: bár mindenütt enynyi igyekezetet, s eredményt láthatnánk tanító, s tanítványaiiban!

Mult hó 22-én vizsgáltuk Gogányt. E 200. lelket számláló egyház egykor virágzóbb jólétnek örvendett; mutatják azon középületek, melyeknek fentartásáról a mostani nemzedék alig bir gondoskodni. Szellemi és vagyoni ereje gyengült, s bizony félt, hogy ha mostani hivatalnokai kihálnak, aligha akadand oly merész vállalkozó, ki itt lelkeszi és tanítói pályát választson oly csekély díj mellett, menynyivel a jeleniek díjaztatnak. Az egyház vagyoni állása zilált, s van oly alapítványa is, mely „névben él csak, s többé nincs jelen“; mert állítás szerint, a néhai Dobolyi Sándor fő-gondnoksága alatt elveszett, ilyen a Sándor Gergely-féle alapítvány. Tőke pénze 261 frt 34 kr; a Gynjtó-féle alapítvány 27 frt 86 kr. $97\frac{1}{2}$ véka magtára, 14 veder, 4 kupa bortára, 1 véka, 6 kupa isk. magtára, és 1 frt iskolai tőkéje van. Van még 225 frt 67 krja, erdő ára, ez iskolaház építésére fordítandó tavasszal.

Iskoláztatás és tanítás a körülményekhez képesti. Sok kívánni valót hágy fen, de mind a tanító öregsége, mind a díjazás csekély volta nem igen jogositnak valami rendkívülit várni itt. Vajha ez egyháznak is akadna egy Dániele!

Tokaji János, m. k.

LAPSZEMLE.

Az „Allgemeine Zeitung“, egyik közelebbi száma terjedelmes vezércikket hoz a Kovács Alberték által kezdeményezett reform-egylet kérdésében. Előre bocsátva a mozgalom keletkezésének rövid vázlatát, s az „Alakítsunk reform-egyletet“ című röpirat tartalmát, a következő eredményre jut: „Ez egyházi reform-mozgalomnak, minő jövődőt lehet prognosticálni? Noha részünkről is teljesen egyetértünk szerzővel abban, hogy a keresztyenség jelen formái a miveltebb osztályok vallásos szükségait ki nem elégítik, mindazon által határozottan kétségbe vonjuk a tervezett reform-egylet célszerűségét, s tartosságát. Minden tiltakozás dacára is, az egyletből, ha szervezi magát, sem lehet

egyébb, mint egy új keresztyén felekezet, melynek, bármennyire is fog ovakodni a dogma-formuláktól, s hierarchiától: még is lesznek statutumai, tantételei, előljárói sat., mert ez, míg az emberek-emberek lesznek, nem is lehet másként.“ „Az ember társaságos lény, társadalom pedig rend és törvények nélkül nem létezhetik, s éppen ezért, ez az „egylet“ is csak oda fog vezetni, hová minden ilyenmü kísérletek eddig is vezettek: rövid ideig tartó szorosabb egyesülésre, s azután kikerülhetetlen fölbomlásra. Gondoljunk csak a német katholicismus történetére, tekintsük meg a jelenleg is létező „szabad községeket,“ s itéletünk igazolva lesz. Merőben elhibázott lépésnek tartjuk, szervezett „egyházi reform-egylet“ alapítására törekedni. A reform-eszmék általánosan el vannak terjedve, s minden felekezet kebelében pártolókra találunk; azonban, az egyházi téren, az újabb alkotásoktól, a tartozkodás nagyon alapos; az emberek félnek, hogy „az esőből csorgó alá“ kerülnek, s az újabb rossz, még nagyobb lesz, mint elődei. Különb is, nagyon sok külső körülmény gátolja a nyílt belépést a reform-egyletbe. A nép nagy tömege, egészben véve, e mozgalmat fölfogni, s megérteni se képes.

„A jelenkor, vallásos szükségének kielégítését, más úton kell hogy keresse, secták alkotására hajlandósággal annyira nem bír, hogy az emberek továbbra is megmaradnak azon felekezet kebelében, melylyel belsőleg már rég szakítottak. Épen azért, mert már dogmák s liturgikus eltérések miatt, a vallás háboruk s üldözések lehetlenné lőnek: kétségen kívül, a katolikus és protestans zelóták, és sőtéltség-barátok nagy bosszúságára. A vallásos igazságokat ma már mindenki magának kell megkeresni; az igazság külaajándék nem lehet; bírása csak akkor kielégítő, ha saját kutatásunk s küzdelmünk terméke. Az egyéni vizsgálódás és erőfeszítés, az önvizsgálat ez útján eszközölhető csupán minden egyénre nézve a vallásos reform. A fölszabadulás a vallásos tévelyből s szellemi szolgaságból, csupán egyénileg következhet be, de egyleti úton nem. Hagyjuk hát annyira az önmagokba zárt reform-egyletek alakítását; fölvilágosodás, miveződés, haladás, szabadság minden irányban, hogy a reformot mindenki önmagán hajthassa végre. Nézetünk szerint, ebben áll a jelenkor föladata.“

Az ultramontan párt egy új közlönyt indított, ily címmel: „Értesítő a cath. congressusból,“ mely a Reform s Magyar Állam mellékletéki naponként megjelenik. Rossz nyelvek azt beszélnek, hogy szerkesztésére, ha névleg nem is (bevallani szégyelnék) de tényleg, három „jó madár“ vállalkozott: Kecskeméthy Aurél, Szilágyi Virgil s Zoványi, kik bündijul huszonnyolc ezer forintot kaptak az ultramontan corifeusok telt zsebeiből. Feladatuknak megfelelni egész buzgalommal törekednek, és ezen jelszó alatt: „mundus vult decipi, ergo decipiatur.“ Sehogy so tetszik nekik, hogy a napisajtó működésüket oly éber figyelemmel kíséri, s legközelebről nyíltan ki is fejezték azon kegyes obajtását az ultramontan pártnak, hogy hagyjuk őket „nach ihres Façon“ boldogulni. Részünkről azonban, e kegyes obajukat aligha teljesíthetjük, mert ránk nézve teljességgel nem lehet „közönyös, hogy hazánkban a legnépesebb s legvagyonosabb felekezet miként szervezkedik, s illetőleg a hie-

rarchia miként törekszik törvény útján is szentesíteni azon hatalmát, melyet eddig, per abusum, gyakorolt. Nagy aggodalommal nem tekintünk ugyan e törekvésre, mert nézetünk szerint, az egész autonmikus mozgalom contradictio in adjecto egy oly felekezet kebelében, melynek örökre időkre megállapított tanrendszere, s hierarchikus szervezete van. Ennélfogva, csupán arra fogunk szoritkozni, hogy a mozgalom föbb mozzanatait egyszerűen registraljuk. Hadd álljanak hát itt az erre vonatkozó legújabb adatok.

Az autonom szerveskedésre előkészítő gyűlés tagjai két — egymással éles ellentétben álló — pártra szakadtak. Egyikhez tartoznak a főpapok, néhány ultramontan aristocrata, s az alpapságnak egyházi méltóságok után vágyó tagjai. A 27-es bizottságban, mely a szervezeti javaslatot kidolgozta, ezen párt volt többségben. A másik párt nagy részben „szabadelvü“ világiakból áll, kik ugy vélekednek, hogy azon irány, melyet az ultramontan föfogás, főleg a jézsuitáknak a közelebbi időkbén újolag nagyobb mérveket öltött befolyása következtében, követ: a katholicismus s a modern világnézet között hova-tovább mind élesebb ellentétet s illetőleg szakadást idéz elő, mert törekvése nem egyéb, mint a középkorba terelni vissza az emberiséget. E párt kisebbségi javaslatot is terjesztett az előkészítő gyűlés elébe, melyet Bartal György figyelemre méltó beszéd kíséretében terjesztett elő, s ajánlott elfogadásra a vitalkozás alapjául. A szabadelvűség követelményének kétségkívül e javaslat megfelelőbb, mint a bizottsági többségé; de hogy a katholicismus tanaival, s hagyományos törekvéseivel öszhangzásba hozható-e, az más kérdés. Nézetünk szerint, szabadelvü föfogásnak nem lehet helye egy oly felekezetnél, melynek kebelében az encyclicák s syllabusok az „ultima ratio“ vagy jobban mondva: „irratio,“ melyben az egyház fejének infallibilitása dogmává van decretálva. Épen ennélfogva catholicus szempontból correctnek nem a kisebbségi, hanem a többségi javaslatot tartjuk, mely a hierarchicus hatalomnak nem kisebbitését, hanem nagyobbítását célozza, s így a hierarchia hagyományos törekvéseire mutatja magát.

Hogy mily élessé fejlett ki a két párt között az ellentét, eléggé bizonyítja azon intolerans magaviselet, melyet legközelebről, az esztergomi érsek ő nagyméltósága, a kisebbség tisztelő küldöttségével szemben, tanusított, a mint a „különfélék“ címü mai rovatunkból kitünik. A viszály további jelentékenyebb mozzanatait is regisztrálni fogjuk.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Sietünk helyre hozni egy hibát, mely mult számunkba eszszott be, s melyen Vályi Pál barátunk, valószínűleg, nem kissé csodálkozott, hogy honnan vettük. Zsinati textusa ugyanis nem az, melyet mi közre adtunk, hanem a következő: Gal. 6. 7. „Még ne csalatkozzatok. Az Isten nem csufoltatik meg. Valamit ember vetéud, azt aratja.“

= Előbbi lelkésze halála által üresedésbe jött a jtoni egyházunkban, folyó hó 8-kán, történt meg az új választás, s a tisztesség Kolozsvári Antalt érte. Fogadja fiatal barátunk szerencse-kívánatunkat a nehéz pályán, mely nem kevés önmegtadást kíván; de ha sikerrel munkálkodunk: a dicsőség anynyi, mintha „hegyen épített városban“

teljesítjük kötelességünket; sőt több, mert nehezebb viszonyok közt kell „egyengetni az urnak utát!“ Isten segítségével: előre!

== (Halálkozás.) M.-N.-Csáni egyházunk lelkésze: Székely Ferenc folyó hó 7-kén — tiz évi hivataloskodása után — szélhűdés következtében, elhalt. Az elhunyt népével való szelid bánás-módja és valóban lelkészhez illő magaviselete által hívei szeretetét s tiszteletét vitte a sírba. A birtokos Tiszacsalád gondoskodott eltemetéséről, melyen részt vettek különösen a leányok, kik Kolozsvárról küldött gyönyörű virágkoszorúkkal halmozták el volt tanítójuk koporsóját. Mind ezekért hálás köszönetet mond az özvegy és az egyház. A megboldogultnak porai nyugodjanak csendesen!

== A „Reformból“ vesszük át a következő tudósítást, mely elég fényes tanúsága annak a bizodalomnak, mely uralmalkodik a cath. primás és hívei között, s hogy minő autonómiát fognak produkálni az urnak 1871-dik esztendejében. Ugy hisszük, commentar nem kell hozzá „A kath. kongressus kisebbsége, a párt határozatának értelmében, tegnap tisztelgett a primásnál. A tisztelgők szólója, elnökük, Horváth Döme volt. „Ő hercegsége, írja az „Értesítő“, szokott előzékenységével fogadván szónok és a párt tolmácsolt érzelmeit, a tisztelgés kölcsönösen szívélyes hangulatban ért véget.“ Ebben azonban az „Értesítő“ akár szándékosan, akár akaratlanul, de téved. Ha ő hercegségének „szokott“ modora az előzékenység, akkor ézuttal „szokatlanul“ viselte magát. Ő hercegségének válaszáat így adja vissza egy tisztelgő: „Méltóságos, nagyságos és tekintetes urak! Igaz, hogy az autonómiát én kezdtem, és el is vagyok határozva a legvégsőig menni, elmegyek egész a pokol kapujáig, de a pokolba nem megyek. (Általános fölindulás, egyes hangok: nem vagyunk mi ördögök.) Ezután célzást tett a szakadási vágyra, mintha bizonyos törekvéseknek ez volna a célja, s úgy tünteti föl a dolgot, mintha a buzgó tisztelgők merő Cvingli, Husz, s isten tudja, miféle szakadári özszeesküvőkben állnának; nem szükség mondanom, hogy ekkor az ingerültség tetőpontját érte el, és sokan az ajtó kilincsét ragadták meg, mire az egész testület nem sokára el is távozott.“ A primás ezzel igen kevés hivatást tanusított arra, hogy részrehajlatlan vezetője legyen egy tanácskozó testületnek, mely ezen ügyben hivatva van határozni; de ép oly kevés hajlamot az „Értesítő“ arra, hogy az igazságot legalább tényekben respektálja. Ezen tisztelgő. aligha ért „kölcsönösen szívélyes hangulatban“ véget.

== Mai számunkhoz mellékelve küldjük szét Vince Dániel ploesti lelkész-társunk előfizetési felhívását „Grey Johanna“ című — általa fordított — regényre, mely hús ziven, egy kötetben fog megjelenni, és az egész tiszta jövedelem a ploesti ev. ref. egyház javára fog fordíttatni. Melen ajánljuk olvasóink figyelmébe és szíves buzgóságába ez ivet. Már magában az, hogy ily olcsó áron — 1 frt o. é. — jutnak egy élvezetes munkához: ajánlatossá teszi; és meny nyivel inkább, ha ez által oly szent célt mozditnak elő, mint a szándékban levő. Nem a szűk felekezetiesség az, melynek érdekében szolunk; hanem a nemzetiség, melyet megoltalmazni, védeni mindenütt, minden áron: életfeltételünk. Hiszszük, hogy szavaink nem hangzanak el a pusztában, mert éreznünk kell, hogy itt oly felelősséggel állunk szembe, melynek dicsősége szégyene egyiránt a — mienk. Ismételten

ajánljuk e vállalatot minden igaz magyar szíves figyelmébe. Az előfizetők névsorát lapunkban közölni fogjuk.

== Még egyszer a felhívári cath. lap! Nincs nehezebb dolog, mint oly emberrel vitatkozni, ki mihelyt sarokba van szorítva, azonnal kitér, hadonáz a levegőbe s don-quichotti harc által akar pórt hányni a nézők szemébe. E kategóriába tartozik a mi kegyes ellenfelünk. Feltett kérdéseinkre ugy felel, hogy utasít részint külföldi hitsorsosainkhoz és a lelkiismeret szabadsága barátaihoz; (ők!) részint, a királyi biztosi hivatalhoz; aztán, saját főconsistoriumunkhoz; szóval: Pontius-tól Pilatushoz, s mosván kezeit, az ártatlan, elérzékenyedik s így sohajt: a szent szűz „az egekben örvend, de képei, mióta azokat az ősi kath. templomokból a genfi humanismus lovagai kegytelenül kihányták, könnyeznek“, ergo: nekünk tőlük kell tanulni humanismust és törvény-tiszteletet. Hogy hol örvend a szent szűz, azzal nem foglalkozunk; hogy könnyeznének képei: oly absurdum, melynél nagyobbak csak azt tartjuk, ha valaki korunkban, arc-pirulás nélkül, mégis írja és terjeszti. Sajnáljuk ugyan e vakságot; de feleljenek érte, a kik nem szégyenelik megtenni. A köztünk fenforgó ügy nem dogma, s ez megérdemli, hogy még egyszer hozzá szóljunk.

Hogy a szülőknek természeti joguk van gyermekeikhez azt senki sem tagadhatja; s a mi kérdéstünk egy világerő sem akarta ezt kétségbe vonni. De ahhoz: hogyan neveljék? Ehhez igen is van joga a társadalomnak; van joga a törvényhozásnak. Mit mondana kegyes ellenfelünk: ha egy romai cath. szülő azt akarná, hogy gyermekét mohamedannak nevelje? Vajjon, a természeti jog követelése, részéről, nem azonos-e azzal: hogy minden gyermeket catholicusnak kell nevelni? Erre feleljen. Humanismus, törvénytisztel-e ez? Pedig, önök ezt teszik, midőn a szebeni Theresianumból kirekesztik a protestáns árvát azért, mert nem akar pápista lenni; s nem tisztelik a szülő természeti jogát, melynek érdekében harcolnak; és kirekesztik oly intézetből, mely bármi okért, huszonkétez forint államsegélyben részesül. Tette-e ezt valaha egy protestáns intézet, még a kevésbé felvilágosodott korban is; pedig a mi intézeteink a mi buzgóságunkból állanak fenn s még ha adnának is, kétszer nézzük meg, hogy kitől, s ha elfogadjuk-e? Pedig, intézeteinkben tanul elég cath. gyermek; de arra példa soha sem volt, hogy csak egyet is convertalni akartunk volna: s meghagyjuk azt a természeti jogát, hogy rom. cath. vallását ott és úgy tanulja, a mint tetszik. Humanismus-e ez, vagy nem; önökkel összehasonlítva? És törvénytisztel-e az, hogy önök folytonosan emlegetik, hogy az adulterium által felbomlott házasságok közül egyik, vagy másik házasságra léphet protestáns értelemben? Páriák vagyunk-e mi; törvény örököl-e felettünk, vagy mi; mi octroyáltuk-e magunknak a birtokunkban levő „matrimoniale forum“ jogát, vagy képviselői alapon szervezett országos törvényhozás ujította meg legközelebről is? Ki ad jogot önöknek, inquisitot állítani fel bárkivel szemben, hogy a törvény oltalma és korlátai közt, ugy eszközölje boldogságát, a mint neki tetszik? Mit tartozik az mi ránk, ha önök szerencsétlen dogmaival saját hívők nem gondol, ha polgári tartozásainak eleget tesz? Kicsodák önök? Istenek, kik feloldhatják önmagokat, s leláncolhatnak másokat? Tempipassati! Elmult az urak! Nem türjük a lelki zsarnokságot:

mig egy új concordatumot nem imádkoznak le, mely szövetségbe rögtönítelő bírósággal, és élet-fogytiglan tartó fogsággal, confiscálni akarná tőlünk a szabadon látás jogát; míg önmagukat „uralkodó vallású” sanctionálja. Ezekre tessék cadentiat faragni. Mit tiszteljük a törvényt és megtartjuk; ha ezzel ellenkező eljárást vesznek észre, ám pereljenek be isten, ember előtt; de szűkkeblű dogmatikai téren — melyen nem birtunk kiegyezni 300. év óta — nem vitatkozunk önökkel, mert a minő fényes arcot adott a világnak Krisztus tudománya; éppen oly megdöbbenő setétséget óhajtanak önök azok számára, kik még önökre hallgatnak. Ismételjük önök a szebeni Theresianumból kizártak protestáns árva gyermekeket azért, mert nem akartak pápisták lenni! Igen, vagy — nem? Dhat is the question! Erre tessék felelni csűrés-csavarás nélkül; ne menjünk Genfba, ne Rómába; ne emlegessük a prédestinációt, se a könyvező szívet többé: s azonnal tisztában lesz az is, aki eddig nem volt, ha ugyan volt ilyen: hogy nálunk, vagy önöknél van-e a humanismus! Majd, többet is beszélünk a törvény-tiszteletről, mihelyt előjön a „reversalisok” kérdése. Addig csak tessék perelni; nekünk sem időnk, sem vesztegetni való terünk.

„ARANY-KÖNYV.”

(Folytatása és vége.)

b) Kegyes adományozások történtek: idevaló volt Gy. Katona Vida György és neje Fülöp Debora készítették a szószék felibe egy díszes és gazdagon aranyozott koronát, szószékterítőt, csinos papi ülőszéket, melyek összesen kerültek 230 o. é. forintba. Ezekon kívül, ugyan a fentiek vettek az új iskolához egy csengettyűt; új évi ajándéknak a szószék használatára egy arany szegélyű diezes bibliát. Ugyan ők adnak az urasztalára minden alkalomkor kenyeret és bort. Ezen adományok annyival becsesebbek, mert adományozó kedves atyáinkfiak ifjabb korukban szegénységgel küzdöttek, s megáldván Isten szorgalmukat, nem feledkeztek meg az ur házaról. Szintén idevaló asztalos-mester, István József és neje László Rákhel, új évi ajándéknak, adtak egy díszes urasztali terítőt.

Ezekon kívül, tíz derék hallgató, u. m. Magyar Ferenc, Baconi Károly, ifj. Gál Péter, Nagy Lajos, Gál Antal, Fülöp Mihály, Vida György, Pulgor János, Vida Mihály, Hollaki Albert atyáinkfiak összeállottak a végre, hogy iskolánk számára egy falusi táncstélyt rendezzenek oly formán, hogy mind a zenét, mind a világítást stb. saját zsebtükből fedezendik, s a beléptidíjt, minden levonás nélkül, iskolánk tőkétére gyarapítására beadják. Így, kicsiny falusi sergünk ösztöncolt 68 forintot o. é. Nem szép példa-e ez, miként lehet szegény egyházakban is haszonnal mulatni?

Csak a hála tartozást rovom le némileg, midőn nyilvános téren is köszönetet mondok a kegyes adakozóknak, s kívánom, hogy kegyes adományukban még sokáig legeltethessék szemüket, haláluk után pedig késő időnkig őrizze emléküket az aldobolyi ref. egyház!

Azt hiszem, az alább jelzett tény is helyet foglalhat az „Arany könyv”-ben. Karácson nagy hetén az angol biblia-

terjesztő társulat egy ügynöke itten megjelenvén, egy nap 56 bibliát adott el, 30 darab nagy, és 26 kisebbet. Ez egyszerű tények nem bizonyítják-e, hogy e kicsiny egyházban nem halt ki a vallásos buzgóság?

Ezen megért gyümölcsökkel kívántam kedveskedni a n. t. szerkesztő urnak, és tisztelt olvasó közönségének. Vannak még itten erőfélben levő gyümölcsök is, s ha a zivatar időkorán le nem tördeli, többekkel is fogok kedveskedni, levén, szolgatársam,

Gáspár Albert, ev. ref. pap.

— Nagytiszteletű szerkesztő ur! Követésre méltó a krisztóri ev. ref. egyház buzgó tagjainak törekedése, midőn nemcsak Zákheuskint vagyonukat felezték meg, hanem hogy egyházunk virágzóbb legyen, egy aláírási ívet bocsátottak ki tiz évre terjedő kötelezettséggel, hogy egy magtárt alapíthassanak. Jóllehet 1867 évben vette kezdetét az aláírás, de 1870-ig csak egy egyén tartotta az egész magtári állományt, azóta többen követték a jó példát, s magtárunk a legnagyobb virágzásnak örvend.

Adakozók. Antalfi József, 10 mérő búza, 20 mérő török búza, Kristosri Ferenc, 40 m. búza 40 m. t. búza, Kabincki Teréz, 10 m. t. búza, Kristosri Ágnes 20 m. t. búza, Kristosri Béla, 10 m. t. búza, Gyarmati József, 20 m. t. búza, Baternay Atila, 20 m. t. búza, Szakács István 10 m. t. búza, Gál Luiza, 10 m. búza, 10 m. t. búza, Belle István, 30 m. t. búza, Baternai Géza, négy 40 vékás hámbárt.

Ámbár itt a tíz évi átlag van beírva, s tökéletesen, hogy életbe lépett, egy éve, még is az idén 38 mérő búzával és 72 mérő török búzával rendelkezünk. Kristóri, 1871. febr. 23.

Albert Inwe, ev. ref. pap.

264—1871.

KÖRÖZTETNEK:

1) Udvarhelyszéki egyházmegyénkben a fiatfalvi iskolatanítói állomás, melylyel össze vannak kötve az énekeszetői és orgonistai teendők is. Fizetése 130 frt o. é.

Pályázati határnap ápril vége.

A folyamodványok udvarhelyszéki esperes t. t. Karácson Mózes aa.-hoz (lakik Sz.-Kereszturon) küldendők.

2) Marosi egyházmegyénkben az átosfalvi l. egyházban a lévítai állomás. Fizetése 166 frt o. é.

Pályázati határnap ápril 24.

A folyamodványok marosi esperes t. t. Péterfi József aa.-hoz (M.-Vásárhelyre) küldendők.

Kolozsvártt, március 11. 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

273—1871.

Déési egyházmegyénkben a kackói másodosztályú lelkeszi állomás. Fizetése 450 frt o. é.

Pályázati határnap ápril 15.

A folyamodványok t. t. Almási Sámuel déési esperes aa.-hoz (lakik S.-M.-Berkesz; u. p. N.-Somkút) küldendők.

Kolozsvártt, március 14. 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, MÁRCIUS 23.

12. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések hármentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

Negyedéves előfizetőinket kérjük, hogy intézkedni sziveskedjenek: küldjük-e lapunkat tovább is a jövő negyedre, vagy nem?

„Prédikátori tárunk“ szedés alatt áll, melynek tartalmassága meg fog győzni mindenkit, hogy e melléklettel együtt lapunk — közhasznúsága mellett — egyike a legolcsóbbaknak:

Évnegyedre :	1 frt. 50 kr.
Félévre :	3 frt.
Egész évre :	6 frt.

Ügybarátainkat kérjük: nyerjenek meg minél többeket jóakaratu vállalatunk támogatására. Az érdeklődés, a részvét csak újabb forrása lesz lelkesedésünknek s bebizonyítása, hogy midőn e térre léptünk, egy rég érzett szükségét pótoltuk.

 Teljes példányokkal többé nem szolgálhatunk.

EGYHÁZI SZERVEZET NÉMETALFÖLDÖN.

(Végo.)

Utrecht, március elején 1871.

E szabályzat lényege a következő:

A németalföldi ref. egyházban, melyet alkotnak a Németalföldön létező wallon, angol-presbyterian, skott és alnémet ref. községek, a kormányzatot gyakorolja: az egyes községek felett az egyháztanács; több egyesített község felett a classical és provincial kormányok; és az összes községek felett a synodus.

1) Legalól áll az egyháztanács (kerkeraad), ezen ősrégi intézmény, mely arra van hivatva, hogy az egyházközséget képviselje, kormányozza s érdekeit gondozza. Minden egyházközségben van egyháztanács, hol csak képes egyént találhatni; ha nincs: teendőjét a classical kormány végzi el. Az egyháztanács tagjai: a pap, vagy papok, ouderlingek (presbyterek) és diakonok. A hol három, vagy több pap van, a diakonok külön testületet képeznek, s csak bizonyos esetekben tartanak az előbbiekkal közös gyűlést, melynek neve „algemeene kerkeraad“, megkülönböztetésül, a papok és ouderlingekből álló bizony-

dere kerkeraad-tól. Az egyháztanács tagjait választani, a községbeli szavazatképes egyének joga, kik az 1867-iki szabályok szerint, minden 10 évben szavaznak a felett, hogy e jogot megtartják-e, vagy pedig az elgemeene kerkeraadra bizzák. *) Első esetben, hol 100-nál kevesebb szavazatképes egyén van, mindenki élhet személyesen jogával; ha több: az algemeene kerkeraad mellé egy azt kétszer meghaladó választótötestület (kiescollegie) neveztetik ki. A választottak 4 évig tagok, évenként $\frac{1}{4}$ lépik ki, kik azonnal újra választhatók. Az ouderlingek és diakonok száma különböző; ezek is legtovább 4 évre választhatók; évenként egy részben változnak; a kilépők kétszer újra megválaszthatók, de harmadszor csak a classical kormány engedélye mellett, vagy ha egy évig hivatalon kívül voltak. Az ouderlingek, kik 30 évnél idősebbek, általában véve az egyház szellemi életét, a diakonok pedig szegényeit gondozzák. Elnök valamelyik pap.

2) Fennebb vannak a classical és provincial kormányok. Ezekben mindenik tag mellé póttag is neveztetik ki, ki azonban csak az illető akadályoztatáskor, vagy kilépésekor foglalhat helyet. Ugyanazon egyén egy időben a két kormánytagja nem lehet. E kormányzótestületek tagjait a classical gyűlés (cl. vergadering) választják. A classical gyűlést alkotják a classical kerület szolgálattelvő papjai, s az egyes községek által felhatalmazott ouderlingek, csak hogy ez utobbiak egy község részéről a község szolgálattelvő papjai számát túl nem haladhatják. A tíz provinciában van 43 classis; ezeken kívül az összes wallon községek és Limburg-hercegség egy-egy külön egyházkerület képeznek. A cl. gyűlésnek az özvegypénztár megvizsgálása, a vallásos élet emelése feletti tanácskozás, s a classical kormány munkásságának átnézete stb. mellett, fontos teendője a választások megtétele.

a) A classical kormány (cl. bestuur) áll: a cl. gyűlés praesese, assessora és scribáján kívül azon

*) Az első szavazás a folyó évben történik.

classisokban, hol 20 vagy kevesebb papi állomás van : 2; hol 21 vagy több, de 36-nál kevesebb : 3; hol 36, vagy azon felül van, 4 papból és minden 2 pap mellett egy ouderlingből. A praeses, assessor, valamint a tagok szabadon választhatók a classis papjai és ouderlingjei közül; a scriba és póttagja lehetőleg a főhelyhez közel lakó papokból telik ki. Hivatali idő 3 év, minden évben $\frac{1}{3}$ megújul. Ha a praesest, assessort és scribát a kormányból választja a gyűlés, ezen hivataluk is a kormányban létük harmadik évével megszűnik. A cl. gyűlésben a praeses, assessor és scribán kívül a cl. kormány tagjai, mint ilyenek, nem vehetnek részt. A cl. kormány csak kormányzó, s néha ítélő-hatalmat gyakorol. Felügyel a községekre, minden 3 évben egyházlátogatást tart, a vallástanítóságra kívánczókat megvizsgálja stb. Az egyháztanács ítéleteire nézve felebbezési; a papok, papjelöltek, ouderlingek és diakonok ellen indított panaszokra első folyamodású törvényszék. Évenként rendszeren négyszer gyűlnek össze; rendkívül pedig, a hányszor a körülmények kívánják.

b) A provinciális kormány, (pr. kerkebestuur) úgy alakul meg, hogy az ugyanazon provinciában levő classical gyűlések egy-egy papot hatalmaznak fel kebelökből, kik mellé a classisok, megállított sor szerint, annyit ouderlinget választanak, hogy a kormányban, minden 2 pap mellett egy ouderling legyen. Csak oly egyén választható, ki már az egyháztanács felett valamelyik kormánynak tagja volt. A wallon—egyházi bizottmányt 5 pap és 2 ouderling; a Limburg-hercegségi kormányt 2 pap és 2 ouderling alkotja, megjegyezve, hogy a cl. kormány teendőit is e testületek végzik el. Hivatali idő 3 év, évenként $\frac{1}{3}$ változik. A praesident és vicepraesident kebeléből, a papok közül, választja; a secretariust vagy a kebelében, vagy azonkívül levő papok közül, utolsó esetben ez csak tanácskozó szavazattal bírván. A provincia élére állva, kötelessége az egyházközségek, classisok s ezek kormányára felvigyázni, a papi szigorlatokat megtartani stb. Törvényhozó hatalmat gyakorol provincial szabályzat javaslása, a kebeli szabályok megerősítése, a synodus által tervezett törvények megvitatása és jóváhagyása által. Itélő hatalma kiterjed a cl. kormány ítélete ellen benyújtott felebbezésekre, s oly panaszokra, melyek egyházi hivatalból való végleges elmozdítást vonhatnak magok után stb. Rendes gyűlést egy évben 3-szor tart, rendkívül a körülmények szerint.

3) Mind ezek fölött van a synodus. E képviseli a német-alföldi ref. egyházat, gondozza közös érdekeit s élvezi jogait. 20 vagy 21 tagot számlál

u. m. mindenik provinciális kormány, a májusi gyűlésén, egy papot hatalmaz fel rendes vagy póttagjai közül; hasonlólag a wallon egyházi bizottmány is egy papot, s Limburg egyházi kormánya egy tagot. A kelet- és nyugot-indiai egyházak bizottmányát is, mely különben az államkormány alatt áll, egy tag képviseli a synoduson. Továbbá a prov. kormányok és a wallon egyházi bizottmány meghatározott sorrend szerint 3 ouderlinget is választanak azon egyének közül, kik az egyháztanácson felül valamelyik kormányba akár mint rendes, akár mint póttag bevélel választva van. Aztán, tanácskozó szavazattal bir a secretar és quaestor general is, utóbbi azonban csak pénzügyeknél. Végre a leydeni, utrechtii és groningeni theol. fakultások is küldenek egy-egy tanárt kebelökből, kik szintén döntő szavazattal nem birnak. A tagok egy évre választatnak, kivéve a secretart és quaestort, kik közül az elsőt, a Hágához közel lakó papok előnyével, állandólag nevezi ki synodus, a quaestort pedig határozatlan időre az amsterdami egyház tagok közül. Mindenik tag mellé póttag is neveztetik ki. A secretar póttagja 3 évre van kinevezve, s a secretar lelépése alkalmával is csak mint helyettes szerepel, míg a következő synodus a választást megteszi. Rendes gyűlést évenként egyszer, július első szerdáján kezdve tart Hágában; rendkívüli gyűlést csak a synodalis bizottmány hívhat össze. Korelnök vezetése mellett, működését a praesidens és vicepraesidens választással kezdi meg, választván ezeket a synodus papi tagjai közül. A korelnök azon tag, ki mint tag legtöbb idő óta szolgál. Gyakorolja a legfőbb törvényhozó, ítélő és kormányzó hatalmat a következő biztosítások mellett:

a) a törvényhozási joga áll az egész egyházat kötelező szabályok tervezése és megállításában. Az előlegesen megállított tervet, véleményezés végett, a provincial kormányokhoz küldi; a beküldött véleményeket tetszés szerint felhasználva, a megállított szabályt újból közli a provinciális kormányokkal, melyek most csak annak el- vagy el nem fogadása felett szavaznak. A kormányok többsége dönt.

b) Itélő hatalma gyakorlásakor a tagok felét sorshuzás útján kiválasztja, kiknek ítélete ellen benyújtott folyamodás felett határoz csak a teljes gyűlés. Mint első folyamodású bíróság ítél a synodus, synodalis bizottmány és prov. kormány tagjai ellen indított keresetekben, s prov. kormányok közt felmerült meghasonlásokban.

c) Kormányzó hatalma kiterjed mindarra, mi a nyilvános istenitiszteletet és egyházi rendezést illeti. Az államkormányval közvetlen érintkezik. Gondozza

a közös egyházi alapokat. Átnézi a bizottmány működéséről, papi vizsgákról, és egyházlátogatásokról beadott jelentéseket stb.

A synodus rendes gyűlései közt, az egyház érdekei, a közös synodalis bizottmányra (algemeene synodale commissie) vannak bízva. 10 tagból áll, u. m. az utolsó synodus praesidense és vice-praesidense mellett 3 pap és 3 ouderlingből, kiket — póttagjaikkal — lehetőleg különböző helyekről választ a synodus, és még az állandó secretaris egy a theol. fakultások által évenként felváltva kinevezett tanárból. A két utolsó csak tanácskozó szavazattal bír. Az elnökök és tanár egy évig, a többi választott tagok 3 évig hivataloskodnak, évenként $\frac{1}{3}$ -ban változván meg. A kilépő csak 2 év múlva választható újra. Csak kormányzó és végrehajtó hatalmat gyakorol, a törvényhozásba, csak a synodus felhívása után, a tervek elkészítésével folyhat be. Itélő hatalma, részint mint semmisítő törvényszéknek, részint mint a zsinatot helyettesítő testületnek van. Felügyel az egyházi szabályok és zs. határozatok foganatosítására; a közös alapok kezelésére. Sürgős ügyekben, a synodus nevében intézkedik, felelősség mellett. A synodushoz évenként az egyház állásáról egy átnézetet nyújt be, ugy szintén minden általa ellátott ügyről jelentést tesz, minek tárgyalásakor azon bizottmányi tagok, kiknek a synodusban is helyök van, nem bírnak döntő szavazattal. Semmisítési kérésekre hozott ítéleteit csak egyszerűen tudomásul adja a synodusnak.

Megemlítem még a köröket (ringen) is. Egy vagy több község papjai tartanak körgyűléseket (ringvergaderingen). A ringe-k ugy vannak kikerekítve, hogy az állomás-üresedések hamar feltünjenek. A gyűlés azon községeket, hol csak egy pap van, felosztja tagjai között. Az így kinevezett consulensek az üresedésbe jött községekben a rendes pap helyét pótolják, az új papot kéznek főre-tételével beigtatják. Az isteni tiszteleteket a ring papjai a praetor által kijelölt rendben vezetik a megürrült községekben. A praetort, vice-praetort, scribát és quaestort a gyűlés egy évre választja saját kebeléből. Gyűlést minél többször kell tartaniok, hogy a vallás-tanítás, vallásos élet, bibliaismeret stb. előmozdítása módjairól tanácskozzanak. Munkásságukról évenként jelentést tesznek a cl. kormánynak, hogy ez azt a pr. kormány utján a synodushoz küldje be.

Ime, a szervezet rövid vázlata! Nem tökéletes mű ugyan, de mint az ez alapon folytatott munkásságból következtethetni, a németalföldi ref. egyház haladni akar és halad is. A protestantismussal nem

is egyeztethető meg a megcsökönösödés, még kevésbé a visszaesés; a protestantismus élete folytonos haladás a tökély felé!

Nagy Béla.

ÉSZREVÉTELEK

Szász Domokosnak „A Reform-egylet kérdéséhez” című cikksorozatára.

(Folytatása és vége.)

Aztán különös, hogy éppen Sz. D. fél e szakadástól, a ki II. cikkének még jeligéjül is Hegelnek egy olyan tételét idézi, a mely a protestantismusra nézve éppen előnynek tartja a szakadásokat. Igaz ugyan, hogy ez csak jelige, a mely nem tartoztatja őt vissza attól, hogy mindjárt utána kimondja, hogy ő egy új secta alakulásának semmi szükségét nem érzi, miután a jelenleg létező protestáns felekezetek a szabad mozgásra eléggé tág tért nyitnak. Őszintén mondom, hogy én sem kívánok új sectát alkotni, sőt erős meggyőződésem az, hogy még kevesebbel is beérnök, mihelyt egymás irányában igazán nyitnak és őszinték tudnánk lenni. De végre is, legalább nekem egy kissé önkényes dolognak látszik, meghatározni, hogy mennyi secta szükséges azon cél elérésére, a melyet Hegel maga elébe tűzött, midőn az idézetet írta. S ha teszem, valaki a létező sectákban még nem találná fel azt, a mit az ő lelkiismerete keres: miért ne lehetne annak, ha éppen ugy tetszenék neki, akár egyedül is egy felekezetet alkotni?

A népek jóléte és az államok virágzása nem az egy valláson, nem is a sokféle felekezetiségen, hanem a szabadságon alapszik. Spanyolország egy vallást követ, s mégis mily nyomoru szerepre van kárhoztatva. Anglia és Amerika meg nem köti magát őt, vagy hat vallásfelekezethez, nem mondja, hogy enynyi kell és enynyi elég is, hanem az állam törvényei korlátai között szabadságot ad a vallás fejlődésének, s mindennemű egyházak alakulásának, s bizony nincs oka e miatt keseregni, vagy ettől félni, jóllehet Amerikában, csak az egy philadelphiai statusban 23 felekezet van. Mint Sz. D. is elismeri, nálunk sem az a baj, hogy nem vagyunk mind katolikusok; de engedjen meg Sz. D., abból sem származnék semmi veszedelem, ha a hat vallásfelekezet helyett holnap tizenkettő lenne. A baj egy vallásfelekezettel és többel is onnan származik, ha ezek, mint olyanok, az államra hatást akarnak és tudnak gyakorolni; ha a püspököknek, hivataluknál fogva, politikai jogok, egyes felekezeteknek különös kiváltságok adatnak; szóval, ha az állam, nem tudja emancipálni magát minden nemű egyházi befolyás alól; ha nem tudja valósítani a szabad állam és szabad egyház eszméjét.

Ismét mondom, hogy én sem kívánok új sectát alkotni, sőt éppen, mivel ezt nem kívánok, azért pártolom a reform-egylet eszméjét, mely meghagyja kinek-kinek vallása meggyőződését, míg a Sz. D. által ajánlott úton nem vagyunk biztosítva a felől, ha vajjon nem leszek-e kénytelen megtagadni saját meggyőződésem, vagy nem leszek-e kénytelen kilépni felekezetem kebeléből, mint kilépni voltak kénytelenek Luther, Kalvin, és a többi, a kiknek példájára

maga Sz. D. barátom is hivatkozik. Nem, bizonyára nincs ma ideje s nem is talál az új iránynyal, confessiókat írni, abban az értelemben, a mint azt Sz. D. kívánni látszik, s ha ezt akarnánk is csinálni, kérдем: mivel illetékesebb arra egy hivatalos testület, melynek néhány pap, gondnok és képviselő a tagja, mint egy olyan egylet, melynek tagja lehet mindenki, a ki akar, s így saját meggyőződését ha nem is érvényesítheti, azt legalább kifejezheti. Nem veszi-e itt észre Sz. D. t. barátom, hogy az új kor legközönségebben elismert elve ellen kelt ki, s a közép-korba esett vissza, midőn a zsinatok végzéseit nem úgy fogadták, mint ma a rom. kath. hívek a pápa csalhatatlanságának dogmáját. Ám fejlessze, tökéletesítse magát az egyház is a tan, ritus és szervezet terén; de hagyjuk, hogy a társadalom is nyilatkozhassék; hagyjuk, hogy terjedjen az egyházi kérdések iránti érdekltség is, a mely bizony most nagyon szűk körre van szorítva; meglehet, hogy egy reform-egylet működésének magok az egyházak is nagy hasznát veszik; arról meg vagyok győződve, hogy a közmiveltésnek kárt semmi esetre sem fognak okozni. S ha mindjárt példa nélküli lenne egy ily reform-egylet, a mint ezt Sz. D. kimutatni igyekszik, a külföldi ily nemű egyletekre hivatkozva, még akkor sem rettenek vissza attól. Avagy nekünk teljes lehetetlen volna, valami jót gondolni azon kívül, a mit a külföld már kigondolt?

Ugy de confessio nélkül megélni nem lehet, hiszen Jézus evangéliumának is minden egyes tétele, mely a vallásos kérdéseket tárgyalja, megannyi dogmák — mondja Sz. D. III. cikkében. Ugy van, ezek megannyi dogmák, de az ő egyéni dogmái, a melyekhez ő sehol sem kötötte a keresztyénséget, s jaj lenne nekünk, ha keresztyénségünket azzal kellene ma is bebizonyítani, hogy az ördögökig mindent elhagyjunk, a miket az evangéliom előnkbe ad. Bizony, így nem sok ember dicsekedhetnék az igazhítéssel; legkevésbé én és Sz. D. t. barátom. Ha az új szövetséget vizsgáljátok — mondja a nagy amerikai Channing, a kiktől mindnyájan tanulhatunk keresztyénséget — abban nem találtok semmi mesterséges tervezetet, a melyet Jézus, vagy az ő apostolai az első tanítványok egyesülésére nézve kijelöltek volna. Olvassátok el a Csel. irt könyvben az első megtértek egyesüléséről szóló egyszerű és meghatározó elbeszélést: szívből és lélekben egyek valának. Imé a ker. egyház confessioja: szívből és lélekben egyek valának; a mi ezen túl van, az már igazán üres frázis, a mit nyomtattak legyen 1517-ben, vagy 1860-ban, egyaránt csak „ködös sejtelmek szétfeszítésként ábrándok.“ S éppen t. barátomról teszem fel legkevésbé azt, hogy azt hinné, miszerint jelenleg is bármelyik vallásfelekezetet tulajdonképpen annak confessioja tartaná össze, hogy valaki azért ragaszkodnék vallásfelekezetéhez, mert annak confessioja az ő egyéni confessiojával tökéletesen megegyezik.

És mit mondjak ama második indokra, mely szerint a reform-egylet ily alakban, tehát felekezetiellen jelleggel — semmi pozitív sikert nem fog eredményezni. Ez tán mégis igen merész állítás, de alig van több értelme, mintha én, vagy más valaki, az ellenkezőt

merészkedik állítani, s azt mondja, hogy a tervezett egyletnek éppen így lesz pozitív eredménye. Mielőtt meg nem próbáljuk, megmutatni egyiket sem lehet, s anathemat mondani valami felett azért, mert a mi meggyőződésünkkel ez vagy az nem talál, ha nem is igazságtalan eljárás, mindenestre elszórt dolog.

Ennyi, a mit ez alkalommal Sz. D. t. barátom cikksorozatára elmondani kívántam, habár szeretném kezembe fogni azt a lobogót is, a melyről azt állítja, hogy 300 év óta látható, már rajta az a jelszó, melyet K. A. a reform-egylet első elvéül tűzött ki, t. i., hogy az „egylet az evangéliumi keresztyénség álláspontján áll.“ Hogy a zászlón ez a jelszó van, azt megengedem, de hogy hívei ezt a jelszót követték volna, e felett legyen szabad kételkednem. Ellenkezőleg, habár fájdalmat okoz is, el kell ismernünk, hogy egy s más ok miatt mindnyájan hűtelenek lettünk a magasztos elvhez. Elégge bizonyítják ezt azok az üldözések, melyek az egyház kebelét anynyi időn keresztül dúlták, s a melyektől maga a protestantismus sem teljesen tiszta. Adja Isten tehát, hogy mulasztásunkat hova hamarabb jóvá tehesük, s mert erre, meggyőződésem szerint, nem kis mértékben fog befolyani az alakulóban levő reform-egylet, mely tagjainak jóakaró törekvése s kölcsönös támogatása, valamint közlönye és koronkénti gyűlései által a vallásra és keresztyén egyházra tartozó kérdéseket tisztázni, e kérdések iránt a nemzet érdekét felébresztetni, a vallásos öntudatot emelni, s mindezekkel a közmiveltiséget, s ezzel együtt az egyházak fejlődését is elősegíteni lesz hivatva, ne rettenjünk vissza attól. Ne ijedjünk meg egymástól, hisz nem akarunk mi a babilon-tornyának építéséhez fogni, hogy attól kelljen félnünk, hogy nem értjük meg egymást. Mi csak kísérletet akarunk tenni, még pedig miután Sz. D. t. barátom is, tudtommal, már a reform-egylet tagjai között van, tehát az ő buzgó törekvésével és hathatós közreműködésével, azon igazság valóítására, melyet ismét csak Channing így fejez ki: Van egy nagyobb egyház a felekezetiellen, bármily szélesen kiterjedett legyen azok közül egyik vagy másik, az az egyetemes egyház, amely az egész széles földön el van terjedve, és a mely egy és ugyan az a menynevei egyházzal.

A sok felekezet egy Istene legyen velünk.

Ferenc József.

Válasz Ferenc József t. barátomnak.

Észrevételeidben megkísértetted válaszolni azon két ellenvetésre, mely szerint: 1-ör programot nem adtatok; 2-ör, felekezetiellen reform-egylet vagy szakadásra fog vezetni, vagy semmi pozitív sikert nem eredményez.

Az elsőt magad is igazolod, mert bevallod, hogy programot csakugyan nem adtatok. Ez őszinte nyilatkozatod örömmel veszem tudomásul. Elismered, hogy nem volt egyéb célotok, mint meggyőződni a felől, ha vajjon az egyház sebeit látja és érzi-e más is, vagy csak ti? Hogyan, hát csak azt akartátok, hogy a panasz s fájdalom hangjait másokból kicsaljátok? Legalább is gyöngédtelen eljárás, e miatt akkora lármát ütni. Hidd el, barátom, lát-

juk, s érezzük a sebeket mi is, s a hogy Isten tudunk engedte, gyógyítgatjuk is. De, tudod, mi már csak olyanok vagyunk, s olyanok is maradunk, mint az a szegény beteg, a ki nem viteti ki magát a piac közepére, hogy ott jajgasson; nem gyűjti maga körül az aleopathákat, hydro-pathákat s homeopathákat, hogy azok egészen ellenkező recipékkel kísérleteket tegyenek rajta, s agyon gyógyítsák; hanem elhivatja házi orvosát, ki testi fogyatkozásait, régi bajait, egész természetét már évek óta ismeri, s megbizik abban; ha pedig betegsége élet-veszélyessé lesz, s consiliumra van szükség, akkor is egyféle rendszert követő orvosokat hív magához. Ugy de te azzal biztatsz, hogy ha nincs is készen még a recipe, majd megkészül az is, vagy hasonlat nélkül szólva: csinál majd programot az egylet. Igazán kíváncsi vagyok rá. Hogy az milyen lesz, nem tudhatom, de a felől bizonyos vagyok, hogy ha az egylet is azon uton halad tovább, melyen ti a mozgalmat megindítottátok; vagy is, ha feladatául a keresztyénség reformálását tűzi ki, nem lehet az a program egyéb, mint egy új confessio. Félig-meddig magad is elismered ezt, midőn azt mondod, hogy ha az egylet csinál is új confessiot, de nem a régi értelemben, azaz: nem kötelező erővel. Hogyan, hát az az új confessio még azokra nézve sem lesz kötelező, a kik megcsinálják, még addig sem, míg az hitőknek s meggyőződésüknek hű kifejezője? Hát akkor miért kell azt megcsinálni, avagy van-e az emberre nézve a világon kötelezőbb, mint lelkiismeretének szava, hite, meggyőződése? Azt kérde: mit mondtam volna, ha Ballagi a régieket elvetve, egy egészen új confessioval áll elő? Ezt: „imé, egy tiszteletre méltó férfi, ki nem kenyéért szolgálja az igazságot, sőt elég őszinte — még jövedelmes állásának feláldozása árán is — hitéről nyíltan vallást tenni.“ Csatlakoznám-e az ő confessiojához, vagy nem? Az megint más kérdés. Még csak egy megjegyzést. Állításod szerint, én azt kívántam, hogy két-három ember végezze el azt, a mi a megalakulandó egyletnek lesz majd feladata; az az, orvosolja az egyház bajait, igazítsa ki a tévedéseket; szóval, reformáljon. Engedj meg, barátom, ez állításod nem egyéb, mint egy—ha nem is! rosz akaratú, de mindenesetre nagyon gyarló ferdítés. Nem kívántam én ezt soha egy szóval sem. Csupán azt hangsúlyoztam, hogy nektek, mint indítványozóknak, mielőtt nagy hű-hóval a nagy világ elébe léptetek, tisztába kellett volna jönetök azzal, hogy mit, s főleg miként akartok reformálni. Luthernek legelső lépése a volt, hogy formulázta 95 thesisét, s kifüggesztette a witembergi templom ajtajára. Ez volt az ő első programja, s mindenki azonnal tisztába jöhetett, hogy mit akar. De ti mit tettetek? Ékes szavakkal előadtátok, hogy reformálni kell a keresztyénséget, mert ilyen-amolyan collissioba jött a modern világ-nézetzel, s mikor aztán az ember azt kérdi tőletek, hogy mennyiben jött collissioba, s hogy lehetne segíteni a bajon? akkor azzal válaszoltok, hogy majd megmondja ezt az egylet. Hát ti egy ily nagy fontosságú mozgalomnak indítói s vezérei akartok lenni, s még hadi tervetök sincs, s azt várjátok, hogy készítsen tervet az a tábor, melyet álmból fölráztatok? Hogy induljon utánatok, ha azt se mondjátok meg, hogy mit akartok?

Észrevételeid második részében zokon veszed, hogy én a felekezetiellen reform-egyletnek nem vagyok barátja. E miatt „lelked elborul“ s igazán megható jajveszéklésbe törsz ki, sőt keresztyéni szánalommal tekintesz rám, mint a ki saját felekezetembe zárkozom, s nem vagyok képes olybá tekinteni magamat, mint egy nagy szellemi község tagját. E tekintetben, az igaz, fölfogásom, s meggyőződésöm a tiétektől merőben eltérő, s első tekintetre, nem látszik oly „szabadelvűnek.“ Ti azon utopia lovagjaivá avattátok föl magatokat, mely szerint a különböző felekezetek között uniót kell létre hozni; engemet pedig éppen a vallásos eszmék története arra tanított, hogy az merőben hiába való törekvés. Ezt az unificatiót ezer évnél tovább firsirozta a papismus, s jól tudhatod, hogy mi lett a következése. A protestantismus kebelében is történt ily nemű kísérlet, a többek közt az ujdun sült porosz császár elődei által, kik az uniót szuronynyal akarták keresztül vinni, mignem ők is meggyőződtek, hogy nem vezet sikerre. Csodálkozom, hogy meggyőződésed e tekintetben oly gyors változáson ment át; ez előtt még alig pár évvel, nyilvános helyen tartottál egy beszédet, melyben följeftéd, hogy az eltérő vallásos fölfogások, s azoknak alapján létre jött felekezetek nivellirozására törekedni, hiában való; most meg szörnyülködsz, hogy én nem vagyok képes fényes jövődöt jösolni annak, ha reformatus, unitárius, lutheranus kezét fogva, reformálnak. Igaz, nem vagyok, mert a menynyire az ily nemű törekvések multjából következtetést tudok levonni, ebből nem lehet egyéb, mint egy új—valószínűleg—ephemer életű secta. Azt mondod, hogy ebben se volna semmi baj, s ebben igazad van; de abban nincs, midőn rám fogod, hogy én a szakadástól félek. Ellenkezőleg, tüzetesen följeftém, hogy midőn a protestantismus a lelkiismeret szabadságát proclamálta. útát nyitott a végtelenig különböző sectak alakulására, s eppen ebben rejlik a protestantismusnak egyik legnagyobb dicsősége. Én csak annyit mondtam hogy ez idő szerint egy új secta alakításának szükségét nem érzem, mert azon felekezet kebelében, melynek tagja vagyok, lelkiismeretem megköve nincs. Hogy olvashatod ki te ebből azt, hogy én a szakadástól félek? Ellenkezőleg, csodálkozom, hogy te még ma is az unitarius felekezetnek vagy tagja, melynek confessioja, saját bevallásod szerint, egyéni confessiodtól eltérő. Miért nem lépsz ki belőle, ha nem jól érzed benne magadat, s hogy saját szavaiddal éljek, miért nem alkotsz egy magadban egy felekezetet? Vagy talán a confessio mellett van benned „valami“, a mi felekezetedhez köt? Nó lásd, ez a „valami“ bennem is megvan, a mi arra indít, hogy ragaszkodjam hozzá; miként téged, ki ámbár a menyeyi egyházzal, egy leirhatatlan szellemi községgel ábrándozol, de azért egy földi egyháznak, és egy látható községnek maradsz tagja továbbra is. Ezért mondtam, hogy ne rugjuk ki lábaink alól a történelmileg kifejlett, s ténylegesen létező alapokat, hanem építsünk azokra tovább; ne akarjuk ott keresni a dolgot. a hol az emberiség vallásos fejlődése tán évezredek mulva végződni fog, midőn lesz „egy akol, egy pásztor“, ha ugyan az emberek nem lesznek akkor emberek. Kezdjük a reformot önmagunkon, mielőtt másokat reformálnánk; legyünk a haladás buzgó munkásai azon felekezet kebelében, melynek tagjai vagyunk:

s feladatunknak eleget tettünk. Az unitarius ne buzgolkodik abban, hogy reformálja a reformatust, hanem első sorban végezze a maga dolgát, s reformálja maga magát. Mindnyájunk munkásságának tág tér nyílik a belreformok terén, s ne feledjük, hogy „a ki sokat markol, keveset szorít.“

Ugyde, véleményed szerint, e belreformok eszközlésére semmivel sem illetékesebbek az illető felekezet hivatalos testületei, mint a tervezett reform-egylet, melynek tagja lehet bárki; sőt azt állítod, hogy midőn én az ellenkezőt vitatom, a közép-korba estem vissza. Ha egy néplázító demagog beszélne így, azt érteném, de hogy te is ennek a primitív felfogásnak Don Quisotte-ja lettél, valóban, megfoghatatlan előttem. Hogyan, hát az unitarius felekezeten reformálni illetékesebb-e egy olyan egylet, mely annak körén egészen kívül áll, mint egy olyan testület, melyet az a maga kebeléből éppen a végett választotta, hogy ügyeit intézze, számára törvényeket hozzon, szóval, erkölcsi s vallásos szükségének kielégítése felett örökös-jék? Hát így akarod-e te alkalmazni azt az elvet, melyet oly fennen hangoztatsz: „semmit rólunk, nélkülünk“? S midőn én azt vitatom, hogy a belreformoknak egyedül illetékes eszközlője csupán maga a felekezet, vagy illetőleg, annak e végett szabad választás útján s képviseleti alapon szervezett testülete lehet; én ez állítással a közép-korba estem vissza? Bocssáson meg az úr neked, mert nem tudod, mit beszéltél. Mintha csak azt mondtad volna, hogy egy ország számára törvényeket hozni semmivel sem illetékesebb annak alkotmányos uton megválasztott törvényhozó testülete, mint egy oly testület, melybe az „oh nép“ tagjai közül bárki önként beléphet! Viszsaestem-e én ennek tagadásával a közép-korba, vagy te sze-

gődtél-e a legtulzóbb anarchia szószólójává? a t. olvasó közönség ítéletére bízom annak eldöntését.

Még csupán egy észrevételekre reflectálok. Azt mondd, hogy minden oly confessio, mely túl megy a ker. egyház legelső confessioján, mely szerint a hivek „szívben, s lélekben egyek valának,“ nem egyéb, mint üres frasis, „ködös sejtelen, s szétfoszló ábránd.“ Erre csak annyit jegyzek meg, hogy nagyon rég elmúlt ez az idylli állapot, sőt az újabb történelmi nyomozások constatóálták, hogy nem is létezett soha. A keresztyénség legelső napjaiban, a vallásos nézetek terén, igen éles ellentétek fejlődtek ki, s Pál apostolnak a zsidó keresztyének, első tekintetre szabad elvünek látszó, de a valóságban nagyon is szűkkeblű felfogása ellen igen erélyesen föl kelle lépnie. A zsidó keresztyénségnek ma is vannak hivei, kiknek confessiojától a miénk igen lényeges pontokban eltérő, s négy szóban ki nem fejezhető. Különbö is, nem tudom fölfogni, hogy a confessioik rövid-volta tekintetében, miért hivatkozol te éppen Channingre, ki köztudomás szerint, a maga confessioit a rakowi, vagy heidelberginél sokkal terjedelmesebben, egész kötetekben fejtette föl. Magad is azt mondd, hogy a reform-egyletnek feladata volna a bibliáról, világról, életről, halálról, halhatatlanságról satb. tisztább nézeteket terjeszteni. Hát e feladatának eleget tehetne-e ama paradicsomi confessioval?

Vége is oda megy ki a dolog, hogy ne üzzünk játékot a pusztá szavakkal, hanem szolgáljunk hozzá a kérdés lényegéhez, s vitassuk meg azt hozzánk illő őszinte nyíltsággal, s komolysággal. Részemről erre szívesen vállalkozom, főleg oly tiszteletre méltó ellenféllel szemben, minő te vagy. Béke velünk!

Szász Domokos.

TÁRCA,

BETHLEN GÁBORNÉ TEMETÉSE.

(Meggalt Kolozsvártt, 1622-ben, május 13-kán.)

(Utolsó közlemény.)

V.

„Midőn felserdültek volna, az minemű ruházatban járattják vala az háznál felnevekedett gyermekeket, az többinek is az gróf szintén olyan ruhát szabot és midőn ebédlenének, azokat is udvarhoz felviteti és egyenlők, s hasonló levén az otthon felnevelthez, nagyon gyönyörködik az grófaszszony benne. Kérdi az gróf: ha ki olyan szép hat gyermekeskét megöletne, mit érdemlene? Felel: egyáltalában halálnak volna fia. Mond az gróf: Te vagy az, aszszonyiállat, az ki ezeket elveszteni parancsoltad volt. Melyről megemlékeztvén az aszszony, lábaihoz borul az urának és úgy kért kegyelmet fejének.

„Ezektől felnevekedések után hét nemzetség származott. t. i. Csapi, Bocskai, Szörtei, Sós, Raskai, Eszéni, Kövesdi.

„Ha valaki ez historiában kételkednék, ebből elhiheti, hogy ez historia egy előkötőre mind fel vagyon himmel varrva, mely csak nem régen költ ki Ecsedvárából, ha ki inquirelná, nyomába is eredhetne.“

„Az anyai ág pediglen az nagy meszsze terjedett Báthori familiának régi gyökerére, Báthori Staniszlóra, megyen fel, az mely ág Staniszloffi Báthorinak mondatott, az mint, ihon, ez authenticce költ pecsétes genealogia bizonyítja. Édes anyja ő felségének volt az néhai Szinyi Klára aszszony, kinnek eredeti szállott amaz halhatatlan nevű Báthori Istvánnak Lengyelországnak dicséretes királyának harmadik ágául.“

Az imint említett családja felmutatása után a nélkül, hogy annak részletes felolvasásába bocsátkozott volna, áttért a fejedelemaszszony erényeire, melyeknek rövid felcmlítése után, beszédét e szavakkal fejezé be:

„Jaj annak okáért minékünk, meggyászolhatatlan jaj, kik ilyen nagy drága kincsünket, ihon, ezennel egy szempillantásban elrejtjük. De nincsen mit tennünk; így végezte volt az nagy Ur Isten, légyen az ő szent akaratja.

Mindazonáltal, az mi tisztünkben, töllünk édességesen elbucszott kegyelmes aszszonyunk, Felségednek nem akarunk megfogyatkozni, hanem az mig élünk, Felségedről háládóképpen emlékezünk és az Ur Istent szívünk szerint kérjük, hogy szent angyalnak szolgálatjok által Felségednek legkissebbik tetemkáját is az bódog feltámadásnak napjáig őrizze meg, hogy akkor, boldogult lelke testével

egyesülvén, teljes örömét, ez világi kegyes életének, türesének, szenvedésének koronáját elvevén, örökkön-örökké örvendezzen. Amen."

E beszéd után a koporsót, a templomban készült sirboltba helyezték, Azonban, a templomban elmondott beszéd, a királyné porainak végnyughelyökre szállítása alatt, a ropant sokaság, mely az egész templomtért elborította, nem maradhatott figyelem nélkül. Meg is volt téve a kellő rendelkezés. A templom előtti ravatal mellett a szószéket *Keresztesi István*, zilahi predikátor, és szilágyi esperes foglalta el, s hathatós beszédet tartott ez igék alapján: „*Oh én nyavalyas ember, kicsoda szabadit meg engem az halálnak testéből? (Rom. 7, 24.)*

Utána a sileziai *Opic Márton* „poëta laureatus *Caes. et in Collegio Albano Poesöos et Oratoriae professor doctissimus*“ tartott latin oratiót, s még *Sarmasághi Zsigmond*, főurnak is jutott idő arra, hogy az elköltözött királynétól, Erdélyország hálája nyilvánítása mellett, végbucsut vegyen. A templomban történt végelhelyezés ideje alatt e három beszéd foglalta el a templomtéren összeszórt sokaság figyelmét.

Igy ment végbe az a nagyszerű temetés, a melynek még csak befejezéséről van egy kevés följegyezni valóm.

Az az országos özszeseregglés, a mely a temetést megelőzőleg, a már leirt előünnepélyek tartását szükségesé tette, nem oszolhatott oly hirtelen szét, hogy a fejedelmi székváros egyszerre minden vendégét elvesítse. Tömegesen maradtak ott nem csak a közel erdélyiek, de a távolabbi magyarországi részekből jöttek is. Az egyházi rend valamenynyi kitünőbb tagja a szomorú alkalomra készített gyászbeszédet elhozta magával, s mivel többen voltak, a kiknek alkalom nem nyílt e műveik előadására, a fejedelem igyekezett lehetőleg módot nyújtani ez ohajtásaik teljesítésére, s a következő két napot befejezőül rendelte a lefolyt gyász ünnepélyhez.

Jul. 2-án *Szepe Mihály*, szathmári főpredikátor, tartott beszédet a nagy templomban ez igékről: „*Melylyért jó bizonyossággal ékesítettek meg, a mi előttünk való atyák.*“ (Zsid. 11, 2.) E beszéd után, a már említett ifju *Kemény János*, a templom közepére kiállva latin szónoklattal, s *Kornis Boldizsár fia*, *György* és *Ferenc*, gyász versek elszavallásával vonták magokra a figyelmet.

Jul. 3-n *Várad István*, bodrog-kereszturi predikátor, szónokolt a nagy templomban: „*Nincsen itt maradandó városunk, hanem jövendő terecsünk.*“ (Zsid. 13, 14.) Az utolsó szónoklat, a *Lippai János* szép reményű ifju, latin oratiócskája volt. S ezzel az ünnepély véget ért.

Délután két óraker az egyházi rend bucsuvétele volt a fejedelemnél, melyhez világi részről is nagy hallgatóság csatlakozott. *Putnoki János*, debreceni predikátor, tartott beszédet. A zsoltár szavaival: „*És hívj engemet segítségül, a te nyomoruságodnak idején; megszabadítlak tégedet; és dicsőítesz engemet,*“ (Zsolt. 50, 15) elbucszott a fejedelemtől, s örök nyugalmat esdett a megdicsőült hamvaira.

E beszéden kívül, a főlebb említett predikációk egy

könyvbe foglalva olvashatók azon gyűjteményben, mely 1624-n jelent meg *Gy.-Fehérvárott*, kapcsolatban egy latin szövegű részszel, mely a hason nyelven írt szónoklatokon és versezeteken kívül, magában foglalja az események sorát, a mint a főlebbiekben előadtam. Ez ismertetésemnél vezérfonalul szolgált könyv mindkét részének címét ide melléklem egészben azok kedvéért, a kik a vázlatos előadás után, e harmadfél századot élt művekkel részletesen kívánának megismerkedni. *)

Fekete Mihály.

KÜLÖNFÉLÉK.

— Sietünk köztudomásra juttatni addig is, míg hivatalosan fog köröztetni, hogy az — ugy nevezett — népes egyház-főtanácsi ülés, plenum consistorium, ápril 16-án kezdődőleg fog megtartani. Ugy hisszük, hogy a tanár-választásokon kívül is, méjjen meg van győződve minden érdekelt, hogy ez ülések igen hosszú időre fontos, és majdnem döntő ügyek felett fog irányadó elveket felállítani, határozatokat hozni; hogy egyebet ne említsünk: népiskoláink rendezése; és kormányzó legfőbb testületeink szervezése. Nó hát, szívesen kérjük mindazokat, kik tehetik, jelenjenek meg e fontos üléseken, hogy vállvetve, egyesített erővel idézhessük elő amaz eredményt, mely után oly régóta epe-dünk; s melytől függ anyaszentegyházunk békéje, és jövendő felvirágzása. Most még van jogunk érvényesíteni a legjobbat; azután, ha nem úgy ütne ki, mint ohajtjuk: nem lesz egyéb teendőnk — egy ideig — mint ismét panaszolni, zugolodni s megdermeszteni a munkára kész erőt. Mindenki hozzon magával buzgóságot, bölcseséget, tanulmányt s meleg érdeklődést az iránt, a mi mindnyájunkké s ez anyaszentegyházunk.

— Szászvárosi püspöki vizsgálat alatti egyházunkban üresedésben levén a második papi állomás, a pályázati határnap mult január 31-én lejárt. A mint értesülünk, papválasztási szabályaink értelmében, a folyamodók közül pályázatra bocsáttattak, candidáltattak — betű szerint következők —: *Baló Sándor*, kolozsvári harmadik pap és egyh. director; *Ince János*, n. enyedi első-pap; *Révai Lajos* illyefalvi pap; *Székely János*, kézdi-vásárhelyi pap; *Szilvester Domokos*, udvarhelyi pap és *Vitus Lajos*, theol. candidatus és jelenleg tónok a n. enyetanfelügyelő mellett. Kíváncsian várjuk a választás eredményét; de bármelyiket éri is e tisztesség a felsoroktakból: csak gratu-

*) *Exequiae principales*, az-az, Halotti pompa, melylyel az istenfő, kegyes természeti, Felséges *Károlyi Susánnának* Erdély és Magyarország fejedelemszönyának; az Felséges *Gábornak*, Isten kegyelméből romai imperiumnak és Erdély országának fejedelmének, Magyarország részeinek Urának, Székelyek ispánjának, Opoliának penig és *Ratiboriának* herczegének & szerelmes házastársának levetkezett és nálunk hagyott testi sátorának földben takarításakor utolsó tisztesség tétetett 1622 esztendőben Majusban, Juniusban és Juliusban.

Két classisokban rendeltetett és bódog emlékezetére azon rendel a mint lött libocsáttatott.

Fehérvárott Nyomtatták Válaszuti Andreas és Mezleni Márton. Anno Dn. MDCXXIV.

A latin rész teljes czime:

Exequiarum Coeremonialium Serenissimae principis ac Dominae Duae Susannae Caroli Sacri Rom. Imp. Transsylvaniaeque Principis, partium regni Hungariae Dominae Siculor. Comitissae ac Opoliae Ratiboriaeque ducissae. Libelli duo. In quibus orationes et carmina eorum qui funebrem pompam lucubrationibus suis ornarunt, continentur. Albae Juliae Permissu Sacri Rom. Imperii Transsylvaniaeque Principis. Excusi per Andream Válaszutinum et Martinum Mezlenium. Anno Salutis nostrae MDCXXIV.

lathatunk a szászvárosi ecclának, hogy ily férfiak közül választ-hatja meg leendő lelkészét.

— Vettük Révész Imre, „Figyelmezőjének“ marciusi füzetét, mely éppen oly tartalmas, mint az előbbie. Révész megkezd egy értekezést „az úgy nevezett kath. autonomiáról.“ Balogh Ferenc tanár ismerteti „Kálvin háromszázados emlékére Genfben épített „Reformáció csarnokának“, felavatási ünnepélyét.“ Tárcája közli Kossuth nézeteit az 1848-iki vallás-ügyi törvényekről; az alsó nográdi év. papi értekezelés alapszabályait; Vitnyédinek egy levelét. Egyházi krónikája közleményeket hoz Németalföldről, Olaszországból, Oroszországból, van benne iskolaügyi krónika, Franciaország népmiveltési állapotairól; könyvismertetés és rövid irodalmi szemle. E gazdag tartalom elég kezesség, hogy a ki megszerezni akarja, biztosítva van a felől, hogy oly folyóiratot pártol, mely teljesen színvonalán tartja azon eseményeknek és eszméknek, melyek napjainknak mozgalmasságot adnak. Ára egy évnegyedre 1 frt.

— Békületett szerkesztőségünkhez, „Két könnyű-csepp“ egyházi beszéd, melyet a kraszna-mihályfalvi új templom felszentelése alkalmával mondott Nagy Péter, aug. 21-én, 1870. Kiadták e beszédet az ünnepély tanúi, s a belőle remélhető filléreket felajánlották ez egyházunkban a népiskola számára. Ára: 50 kr. Textusa, Esd. 3. 12. „A vének, a kik látták vala az első házat, mikor fundálják vala ezt az ő szemek előtt, nagy fenszóval sirnak vala és egyebek sokan örömkben nagy fenszóval kiáltanak vala.“ Tartozkodunk e hangulat-teljes, és az ünnepély méltóságának gyönyörűen megfelelő beszédet azzal mutatni be, hogy csonka vázlatát adjuk; vagy frásisokban dicsérjük. Csupán, melegen ajánljuk mindazoknak, kik egy szép beszéd megszerzése által egy szép célt előmozdítani akarnak, melynek különben hű munkásai legelső sorban maguk az egyház tagjai, mint mai számunk „Arany-könyve“ bizonyítja.

— (Gyászhir.) A zilahi ref. tanoda elöljárósága szomoruan tudatja, a tanoda egyik algondnoka, **Salamon József** hit-tudor, nyugalmazott iskolai tanácsosnak f. hó 19-én, éjfél után félórával, élte 81-dik évében, szélhűtés miatt történt elhunytát. Az egyház buzgó apostola, a tanügynek 56 éven át ernyedetlenül munkás napszámosa nincs többé; de emléke, az általa képviselt elvek érvényre emelkedésében, az egyháznak, általa nevelt, számos pásztorai hálás keblében, a tanügy terén kifejtett működése maradandó eredményében, még sokáig fog élni. Földi részei folyó hó 21-kén, délelőtt 10 órakor fognak, a háznál és sirnál tartandó rövid ima s beszéd után, nyugalomra helyeztetni. A mind halálig hű munkás, nyerje meg az élet koronáját!!! Zilah, március 19-kén, 1871.

(Halálozás.) Az utolsó percben, lapunk bezártakor, vész-szült a hirt, hogy **Gödri Ferenc**—sepsii egyházmegyénk volt esperese — meghalt. Mídon lelépett hivataláról, melyet becsülettel viselt: ime, az élettől is megvált. Róla is elmondhatjuk: hogy mint a hős, állva halt meg. Béke poraira! Reméljük, hogy egyházmegyéje bővebb necrologgal is meg fogja örökölni nevét, mely évkönyveiben úgy is maradandó emléket hagyott.

„ARANY-KÖNYV.“

— A kraszna-mihályfalvi ref. egyházközség mindössze 559 lelket számlál; régi temploma tűzvész martaléka lön septem-ber 22-kén 1862-ben; azonban már 1863 szeptember 23-kán le-

tették alapját a most felszentelt új templomnak, mely külső csiu, belső célszerű elrendezés és szilárdság tekintetében ritkítja pár-ját nagy területen, s dísz és méltó büszkesége a helységnek.

E templom a gyalog- és szekeres napszámokon kívül — melyeket a hives természetben és oly készséggel teljesítettek, hogy a munkásokban soha sem volt fogyatkozás — került kész pénzben: 16,800 o. é. forintba!

Volt hozzá: az egyháztagek lankadatlan buzgósága és protestánsokhoz illő áldozat-készsége, mely egyes derekak jó példája által lelkesítve, minden tőke és idegen segély nélkül hozta létre e szép művet. Az említett szekeres és gyalognapszámokon kívül, az egyházközség gazdaságot folytató mindegyik tagja 1863-on kezdve évenként e templom-építésre nemcsak ígérte, hanem valósággal megadta termésének huszad-részét, s miután a templom felépült, e kötelezettséget elvállalta 1872 végéig, hogy legyen a díszes templomhoz illő iskolaháza és paplakja.

E kívül nevezetesebb adományozók voltak:

Néhai t. Tóth József úr 300 o. é. frttal és az iskola számára 4 hold jó földdel.

Néhai t. Marosi László úr és testvére, néhai Osváth Györgyné, született Marosi Anna úrasznony, a Pesten öntetett öszszhangzatos három haranggal és a főbéjártot díszítő veres márvány ajtófelekkel.

Végül az egyházközségnek jelenben is élő, de magát megneveztetni nem akaró, egy buzgó tagja: 60,000 kész téglával 900 o. é. frttal, és az iskola számára 3 hold jó földdel.

Vajha reformált egyházunk több hasonló tényeket mutat-hatna fel!

Sz.-Máté, márc. 13-kán, 1871.

A n.-sajói káptalanból, a sz.-mátéi egyháztagek 1861-ben a szalma-fedél alatt volt mesteri házat zsendely fedél alá vették, megtoldva egy iskola szobával; 1862-ben kijavították a templomot; kútat és pincét csináltattak, e kiadást 114 frt rovatal fedezte; 1868-ban a papiház befedése; 1870-ben csűr és istálló építésekor 120 frt önkéntes adománynyal járultak, a tenyeres és fuvaros napszámokon kívül; id. Orbán Dani 13 frt 80 krt, egy kazal zsnp-szalmát és egy takarót szószekekre; t. Farkas Károlyné, Nagy Juliánna, egy selyem keszkenőt urasztalára; Nagy István és nője Darlaci Mária az urasztalára, papiszékekre két szőnyeget és egy 20 frtos koporsó takarót adományoztak; gondnok Salak István 10, egyházi ifj. Orbán Dániel 8, harangzó Szabó István 3 frt. segélyt adnak évenként, míg az egyház épületei igénylik, s az egyháztagek meglegedésére folytatják hivatalukat.

Népesebb, de jövedelmentlenebb egyház káptalanunkban nincs, azért, ha lassan bár, mégis haladunk. Nagy Mihály, ev. ref. lelkész.

290—1871.

KÖRÖZTETIK:

N.-enyedi egyházmegyénkben, az istvánházi harmad osztályú lelkesi állomás.

Pályázati határnap május 1-je. A folyamodványok n. t. Basa Mihály, n.-enyedi esperes és közügyigazgató aához (lakik Harasztoson, u. p. Fel-Vinc) küldendők.

Kolozsvárt, márc. 20. 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök;

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

I. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, 1871, MÁRCIUS 30.

13. SZÁM.

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egy évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca 237 sz. —

Negyedéves előfizetőinket kérjük, hogy intézkedni sziveskedjenek: küldjék-e lapunkat tovább is a jövő negyedre, vagy nem?

„Prédikátori tárunk“ szedés alatt áll, melynek tartalmassága meg fog győzni mindenkit, hogy e melléklettel együtt lapunk — közhasznúsága mellett — egyike a legolcsóbbaknak:

Évnyedre :	1 frt. 50 kr.
Félévre :	3 frt.
Egész évre :	6 frt.

Ügybarátainkat kérjük: nyerjenek meg minél többeket jóakaratu vállalatunk támogatására. Az érdeklődés, a részvét csak újabb forrása lesz lelkesedésünknek s behizonyítása, hogy midőn e térre léptünk, egy rég érzett szükségét póoltunk.

 Teljes példányokkal többé nem szolgálhatunk.

Egyház-szervezési tervek.

Régóta nyugtalanul várom, hogy az erdélyi ref. anyaszentegyház legfőbb kormányzó testületeinek küszöbön álló szervezkedéséhez, nálamnál illetékesebb egyének, nyilvánosan hozzászóljanak. E lapok homlokán Szász Károly megadta a jó példát; azóta a harmadik hónapot éljük; már-már kifogyó félben vagyunk az időből, s „nincs semmi nesz, nincs semmi hang!“

Jöttek ugyan, a szerkesztői nyilatkozat szerint, egy-két helyről ily tárgy tervek; de ezek nem az elvi kérdések, hanem lényegtelen külsőségek körül forogtak. Csatatéren kardot köszörülni: elkésett dolog!

S honnan e közöny vezérférfaink részéről? Nem tartják-e méltónak a nyilvános vitatkozást, a közvélemény előkészítését; vagy nem vettek még időt maguknak a tárgy tanulmányozására, egyéb teendőik miatt, gondolván: majd lesz idő rá, a közgyűlés napján, mikor a dolog előkerül; avagy tán azt hitték: hiszen úgy is ki volt küldve az ismeretes két tervjavaslat az egyházmegyékhez, főtanodákhoz, egyházmegei, s tanodai gondnokokhoz véleményadás végett; eleget vitatkoztak, irtak ők; beküldött véleményeik majd tárgyalás alá kerülnek; a további szószaporítás

felesleges lenne!.. Menynyiben igazoltak e föltételek: a dolgok rendén ki fog tűnni.

E sorok írójának, hivatalos megbízatás folytán, kezéhez jutván a fönnbbi sorokban említett vélemények, s a szervező közgyűlés ápril 16-ikára ki lévén tüzve: úgy hiszem, nem lesz felesleges munka, sőt talán hiányt pótol, s a bekövetkezendő tárgyalások könnyítésére szolgál, ha e lapok olvasói előtt elmondom az újabb történelmi előzményeket, s tárgyilagos hűséggel készült kivonatokat közlök a beérkezett egyház-szervezkedési tervekből. Nézetem szerint, csak így lesz a közönség előre tájékozva; vagy hogy történetírói műnyelven beszéljék: „az események színvonalára emelve.“

— Az 1869 június 6—17. napjain Sz.-Kereszturon tartott közzsinat jegyzőkönyvének 71-ik pontja alatt jelent meg azon „tervjavaslat, az erdélyi ev. ref. anyaszentegyház legfelsőbb testületeinek szervezéséről“, mely a kéz alatti véleményeknek egyik alapjául szolgált. Ugyanezen jegyzőkönyv 11 pontjában látható, hogy a püspök az ő egyéni befolyásának árnyékát is távol kívánván tartani, s személyét a tervjavaslattal nem akarván azonosítani: a zsinat, Elek Károly közjegyző elnöklete alatt, értekezletté alakult, s így készíté el javaslatát. Szükségesnek látom fölemlíteni, hogy a zsinatot megelőzőleg, egyetlen vélemény, a nagy szebeni egyházmegyéé nyomtatásban is megjelent, s — úgy látszik, tájékozásul — a többi egyházmegyéknek sat. megküldetett; a zsinat azonban, mint értekezlet, a különböző vélemények közül, a kolozsvári egyházmegye tervét fogadta el tárgyalási alapul.

A kereszturi zsinat jegyzőkönyve, felül vizsgálat végett, az egyházi főtanács elébe jutván, ez, 1869. aug. 22-ikén tartott állandó gyűlésében megtette észrevételeit és meghozta határozatait, melyek a kinyomatott kereszturi jegyzőkönyv végéhez csatolva láttak világot. Az egyházi főtanács észrevételeinek tárgymunkát illető 12-ik pontja eként hangzik:

„A 71-dik vezérszám alatti, anyaszentegyházunk legfelsőbb testületeinek szervezésére vonatkozó tervjavaslat tárgyalása, élet-

bevágó fontosságánál fogva, teljes népes egyház-főtanácsi ülésre halasztatik.

Ez a népes gyűlés 1869 szeptember 26—28 napjain tartatott meg, mikor is második napon, az ülés vége felé tanácskozás alá került a kereszturni jegyzőkönyv 71. pontja, s id. gróf Bethlen János indítványozta, hogy ezen tárgy előleges megvitatására, s vélemény adásra egy számosabb tagból álló bizottságot kell kinevezni, mely most meghatározandó határideig mulhatatlanul gyűljön egybe, s munkálatát készítse el. Az indítvány elfogadtatván, az elnöklő b. Kemény Ferenc ezen bizottság elnökévé Szacsvai Zsigmond államgondnokot ajánlja, tagul pedig 8 világi egyént, 4 tanárt és 4 lelkészt; a tagok kiszemelése és ajánlatba hozatala elnökre bízott. A harmadnapi ülés kezdetén, az elnöki előterjesztés némi módosításával, a tervekészítő bizottságba következő 18 tag nevezetett ki:

B. Bánfi Dániel, b. Kemény György, id. gr. Torockai Miklós, gr. Bethlen Géza, Ince Mihály, Szilvási Miklós, Lészai Ferenc, Lészai Lajos, Gyarmati Sámuel; az esperesek közül: Elekes Károly, Basa Mihály, Szakács István, Szász Gerő; a theol. seminarium tanárai közül: Hegedűs János; a négy főtanoda tanáraiból, Enyedről: Kasza Dániel és jogtanárok: Dr. Kolozsvári Sándor a kolozsvári, Dr. Dósa Miklós a marosvásárhelyi, Dr. Jenei Viktor az udvarhelyi főtanoda részéről.

Ez a bizottság nem tartván szem előtt a dolog sürgősségét, elmulasztá a tanácskozásra legalkalmasabb őszi és téli hónapok felhasználását s épen félév múlva gyűlt össze. Mentségül szolgálhat ugyan maga az 1869. sept. 26-ikáról keltezett 531. számú egyház főtanácsi rendelet, mely kifeleli a népes gyűlésen fölmerült s karácsonig hangzó határidőt megszabni, hanem a bizottság elnökét csak következő általános szavakkal utasítja:

„Sziveskedjék a f. é. közzsinat jegyzőkönyvének 71-dik pontját, a mlgod mellé kinevezett bizottsággal, a tárgy nagy fontossága által igényelt beható tárgyalás alá vétetni s az arra adandó véleményt következő népes egyház-főtanácsunk (!) elébe terjeszteni.“

Az idézett passus azon lényeges hibában szenved, hogy a határozottat, valami határozatlanhoz köti. A népes gyűlések ugyanis időhöz nem kötve, szokás szerint, akkor tartatnak, mikor valami fontosabb tárgy megkívánja; a bizottságnak kellett volna tehát munkálata által ezt a „nagyfontosságú“ tárgyat szolgáltatni, hogy miként az indítványozók óhajták: a készülő bizottsági terv tél folytán az illető testületekhez előleges véleményadás végett kiküldethessék,

s a népes gyűlés a képviselőház husvétii szünete alatt 1870. ápril második felében megtartható legyen; aként még a mult évi közzsinnal is közölhető lesz vala s eddig valószínűleg életbe lenne léptetve. Az a kifelelt néhány szó s helyébe tett határozatlan valami, csak egy évvel vetette hátrább anynyira sürgős szervezkedésünket!..

Az egyház-főtanácsi bizottság — miként említém — fél év múlva, 1870 ápril 4-ikére, gyűlt össze Kolozsvárra s ekkor készült azon „tervezete, az erdélyi anyaszentegyház főtanácsa (supremum consistorium:) szervezetének,“ mely az illetőkhez nyomtatásban szétküldve, a beérkezett vélemények második alapjául szolgált.

A főconsistorialis tervekészítő bizottság m Szacsvai Zsigmond elnöklete alatt, 1870. ápril 4. és 5. napjain tanácskozott; ismeretes „tervezete“ mellett beadott kísérő irata több oly fontos észrevételt tartalmaz, melyek jelen történelmi ismertetésünket kiegészítik. Álljanak itt a fontosabbak:

„Nem teheti bizottságunk, hogy mindenek előtt meg ne jegyezze, hogy anyaszentegyházunk legfelsőbb testületeinek szervezési processusa, nem ment azon az uton, melyet a tárgy életbevágó fontosságánál fogva az méltán megérdemelt volna; sőt nem is azon az uton, mely előre meghatározott. Ugyanis, az 1868. évi köz szent zsinat, midőn e kérdés megindult, egy bizottságot nevezett volt ki, melynek feladata leendett: az egyházmegyéből beküldött véleményeket, egy a mltszs egyházi főtanács által is ugyanannyi(?) számmal kinevezett tagokból összeülendő vegyes bizottságban tárgyalni és a megállapodást, a mltszs egyh. főtanács belenyugvásával terjeszteni a köz szent zsinat elébe. E bizottság azonban soha össze nem ült; az egyházmegyék dolgozataikat nem az előre meghatározott időre és helyre küldötték be, hanem a mlgs egyházi főtanácsot és intézkedését kikerülve: egyenesen a köz szent zsinatra, honnan egy kész terv küldetett át egyházfőtanácsunknak, de a mely tervnek kiegészítő, úgy szólván, alkotó elemeit, — az egyházmegyék véleményét, — egyházfőtanácsunk soha sem látta.

„Bizottságunk correctebbnak látta volna, ha e kérdés vizsatereltetik a kiindulási ponthoz. Mindazonáltal, miután a mlgs egyházi főtanács (a zsinati tervet) legalább véleményezés végett áttenni méltóztatott fenkinevezett bizottsághoz: kötelességünknek tartjuk a ránk bizottakban eljárni a szerint, a mint jobb meggyőződésünk parancsolja.

Azon előzményeknek, azon „előre meghatározott útnak,“ melyet a bizottsági kísérőirat említ: története, im ez:

Az 1868. június 21-ikétől július 2-ikéig Szilágy-Somlyón tartott közzsinat jegyzőkönyvének 29. vezérszáma alatt ezt olvassuk:

„Görgény egyházmegyei esperes Benkő János aa. előrebocsátván, hogy a mlgs egyházi főtanácsnak 1864. évi közzsintunkhoz 472. sz. alatt küldött azon átirata értelmében, miszerint anyaszentegyházunk kormányzó testületei fokozatosan szervez-

tessenek: az egyházmegyék szervezése után már a közzsínat és mélt. egyházi főtanács szervezése következik; indítványozza: hivassanak fel az egyházmegyék, hogy a közzsínat és egyházi főtanács képviselőileg szervezése ügyében tanácskozva, a legközelebbi husvétig küldjék be véleményeket főtiszt. püspök aához s neveztessek ki egy központi bizottság, mely a bejutott véleményekből szerkeszse össze a szabályokat s terjeszse közzsínatunk elébe. Indítvány elfogadtatik; központi bizottsági tagokul főtiszt. püspök aa. elnöksége alatt és közjegyző aa. jegyzősége mellett közzsínatunk részéről kinevezettek: Basa Mihály, Péterfi József, Almási Sámuel, Benkő János, Szakács István, Dombi Lajos és Szász Gerő aai; egyszersmind felkéretik a mélt. egyházi főtanács is, hogy részéről tetszése szerinti számmal, bizottsági tagokat nevezzen ezen központi bizottságba.

A somlyói zsinat jegyzőkönyve, 1868 aug. 23, 24, 25, s nov. 8 és dec. 13-dik napjain állott egyház főtanácsai tárgyalás alatt. Az augusztusi napok egyikén előkerült a fönthebbi 29 pont, s vitatkozás indult e felett: miért nevezte ki a zsinat az indítványozott központi bizottság elnökét is, mikor ezen közös bizottság az egyházi főtanács új szervezetéről is tanácskozván: az elnök kinevezés-jogát a főconsistorium nem engedheti át. Ily értelemben a tárgy egyszer már el volt döntve; a közös bizottság elnökségére Szacsvai Zsigmond állam-főgondnok kijelöltetett, s a közös bizottság — ha emlékezetem nem csal — 9 tag, köztük e sorok írója, a zsinatiak mellé ki is nevezetett. Ekkor tötetott egy közvetítő indítvány, hogy t. i. az egyházmegyék véleményeit a zsinat kinevezése szerint, a püspök, mint elnök, jövő husvétig gyűjtse be; ekkor nyujtsa be az egyházi főtanácsnak, mely maga részéről aztán elnököt, s tagokat fog a zsinati jegyzőkönyvben elősoroltak mellé kinevezni. Ezen indítvány elfogadtatván, az előbbi megállapodás mellőzetett, s a somlyói jegyzőkönyvre tett egyházfőtanácsai észrevételek 25-ik pontja következő szerkezetben tétetett közzé:

„A 29 vezérszám alatt, egyházi főtanácsunk újjászervezését tárgyzazó határozatot illetőleg, egyh. főtanácsunk felkérte főtiszt. püspök atyánkfiát, hogy az egyházmegyék e tárgyat illető munkálatait gyűjtse be, melyeknek beérkezésekor jelentést tevén: a további szükségesek elintézéséről egyházi főtanácsunk intézkedni fog.

A további intézkedés azonban nem történetett meg, minek okát az 1869 évi kereszturi zsinat jegyzőkönyvének 11. pontja eként fejti meg.

„Főtiszt. püspök aa. mult évi közzsínatunk 29 vezérszáma alatti határozatára vonatkozólag előterjeszti, hogy a közzsínat és egyházi főtanács képviselőileg szervezése ügyében kinevezett központi bizottságot nem hívta össze, mert csak néhány egyházmegye, s azok is a kítüzött határidőnél későbbre küldötték ezt érdeklő véleményt és munkálatot; a minek oka legfőképp abban rejlett, hogy a mlgs egyházi főtanács a titkár változásért, későn tárgyalta a közzsínat jegyzőkönyvét s így későn is küldetett meg az egy-

házmegyéknek. Közzsínatunk értesülvén, hogy azon egyházmegyék is, a melyek érdekelt tárgyban felterjesztést tenni megkéstek, jelen közzsínatunkra beküldötték véleményöket, elhatározza, hogy a bejutott munkálatok figyelemben tartásával, anyaszentegyházunk főigazgató testületei szervezetére nézve javaslat készitessék s még a jelen ülészakon közzsínatunk elébe terjesztessek.”

Ekkor alakult a zsinat, a közjegyző elnöklete alatt, értekezletté, s így jött létre a zsinat szervezeti tervjavaslata. Ismertetőnek a közelebbi pontra azon észrevétele van, hogy a főconsistorium a zsinati jegyzőkönyv tárgyalását december közepén bevégezvén, s a jegyzőkönyv ezen észrevételekkel megtoldva, új év körül szétküldetvén: még mindig elég idejök maradt az egyházmegyéknek, tavaszi közgyűléseik alkalmával, a vélemények elkészítésére, s az ápril közepén esett husvétig való beküldésére.

Ugy hiszem, kimagyaráztam olvasóim előtt, mit kelljen érteni az egyházfőtanácsai tervkészítő bizottság kísérő-iratának ezen szavain: „a szervezkedés nem ment azon az úton, melyet a tárgy, fontosságánál fogva, megérdemelt volna; sőt nem is azon az úton, mely előre meghatározatott.” Továbbá: „bizottságunk correctebbnak látta volna, ha e kérdés visszatereltetik a kiindulási ponthoz.”

A főconsistorialis bizottság kísérő-iratának további részletezését a szervezkedési vélemények ismertetésére fentartva: tovább viszem történetünk fonalát.

(Folytatás.)

Szabó Sámuel.

ÉSZREVÉTELEK.

„A protestáns egyházak enyészete, s okai az erdélyi vármegyékben“ című I. sz. jegyzett cikkre.

Megrendült szívvel vetett futó tekintetet, Medgyes Lajos a „Protestáns Közlöny“ 6-ik számában protestáns egyházaink folytonos enyészésére a magyar megyékben, s főleg Erdély északi részében. Ez utobbiak között azonban részletesebben a déési egyház-kerület egyházi hanyatlását kívánja feltüntetni.

Illetékesebb kezekre bizván, megjegyzéseket tenni az egésze, én csak déési egyházunkkal kívánok foglalkozni, melynek buzgó és lelkes előjárói nem képesek azt a szemmel látható hanyatlástól megóvni.

A német kormány által a templom kökerítése körül létezett épületek közül, három a disznó olnál is alább való avult deszka sátor, mely a közerkölcsiségnek botrányára, s az egészség-ügy veszélyeztetésére szolgált, lerontatott, de nem erő hatalommal, hanem mint egy a jelenben is érvényben álló kiegyezési okmány bizonyítja, azokért a város a piac téren, a templom mellett anynyi területet adott a menyinyivel az egyház dusan kárpotolva lett; hogy azonban az egyháznak tetszett ezen tért egy leendő real-iskolai alapra átengedni, ha némi áldozatba került is, ez az egyháznak nem hanyatlását, hanem a nevelésügy iránti áldo-

zat készségét és így szellemi emelkedettségét tanusítja. Más két lerontott boltnak hasznobéra, a kiegyezkedés értelmében, a real-iskolai alpból az egyház pénztárába ma is pontosan befoly.

Legsajnosabb lehet azonban egyházunkra nézve, a cikkezőnek saját érdekében elmondott, s a papi fizetések csökkentése által egyházunk jó hír-nevét, s önértetét sértő igaztalan állítása, u. m. a dézma negyedben való károsodása. Ma is élnek egyházunkban olyan tagok, a kik azt kezelték, s tudják, hogy 99 f. tal egy-egy papi illetmény, a mostani gabona ár arányában is, teljesen kárpótolva van; igaz, hogy a bejőni kellett dézma után többre is emeltethetett volna, de a valósággal bejöttet számítva, meg van fizetve. De itt elmellőzte cikkező, hogy a dézma idejébeni papi conventio 1848 után egész 1867-ig most pénzben, majd földekben évenként emeltetett, s minden időszakonkénti papi károsodások pénzsegélylyel és földekkel kárpótolattak, és így a fizetés nem apadt, hanem nevedett, minél fogva éppen megfordítva áll cikkező állítása t. i. 1848. előtt a papi fizetés 600 ft p. p. most pedig 1000 ft oszt. ért. az az, 425 ft készpénz, 60 hold I. oszt. canonica portio, diszes lakás, s más apróbb jövedelmekből, u. m. a 48 előtti 20, 30 krt helyettesítő 1, 5, 10 és 20 frtos stolák. Hogy egy papi földet most a Szamos rougál, tudjuk; de nem a cikkező jelentéséből; de ezt az egyház hanyatlása gyanánt feltudni, nem lehet, mert a mint sok más papi földek oltalom-gyámokkal láttattak el, erre is reá kerül a sor. Azonban, a pusztulásoknak a cikkező, mint az egyházi vagyon kezelésnek felesküdt 25 éves öre, a dézma kárpótlásokra nézve, mint egyik bejelentő bizottmányi tag, maga egyik legmegrőhatóbb okozója lenne; hogy pedig többi papi földje elöntetik és oda lesz, sajnosan szemléljük, mert a másik papé, holott mindenütt, minden darab földben osztózik, minden évben gazdagon fizet.

Egyházunkban pénz és állam papírosokban 12,300 ft törvényesen biztosított tőkepénze van, melyhez még egyszer sem kényszerült hozzá nyulni, s melyből 6%-tel 700 frt kamatot vesz be; mint a határon egyik nagyobb birtokos, földek, s épületek hasznobérébe, s más jövedelmekből, mintegy 1300 frtot, összesen 2000 frt. Rendes kiadása 1,200 frt. és így 800 frtot évenként hanyatlása elleni önvédelmére fordít. Semmi nemű károsodása egyházunknak, tudtával, nincsen, melyből hanyatlása legkevesébe látzanék: a minő arányban kiadásai nevedtek a szolgálati személyzet járulékaiknak emelése által, éppen azon arányban nevedtek bevételei a hasznobéréknek az idő viszonyai szerinti emelése által, s ebből megmagyarázható azon körülmény, hogy soha sem kepe, sem semmi cimen egyházi adók nem fizetettek azon önkényes adományokon és alapítványokon kívül, a melyek kathedra-takaróra, orgonára, különböző nevelési, célokra nemely buzgó és nagylelkű egyházi tagok által tétettek, melyek azonban az aranykönyv rovatot érdeklik.

Maga a cikkező felemlíti, hogy tornyunkat újból fedtük, s ujj harangot öntettünk; de elfeledte kipillantani ablakain, hogy az avult zsendely fodél helyett, a fényesen diszlő bádóg tükréből az elismerésnek egy sugarát kölcsönözte volna ki, kétségbe esésében miért nem nyitotta meg

ön szivét a 3 mázsa helyett 15 mázsára megújított nagy harang szentelt zugásának, hisz ezek vannak elrendelve ébresztésére a hitnek, s vigasztalására a kétségbeesésnek. Igaz, hogy a torony fedéseért, mely a villám háritóval együtt 3500 frtba került, 1100 frtal adósok vagyunk; de ritka gazda az, a ki költséges építkezésre kölcsönhöz nem folyamodik; de a hol a kölcsön hasznosítva van, ott a jövedelem is emelkedik, s így lesz honnan megfizetni. A harangra, mely 1500 frba került, az egyházi képviselőt önként rotta meg magát 1200 frtig, 6, 3 és, 1 frtos két év alatt fizetendő osztály szerint, addig ezt is kölcsönrel fedeztük, de ennek is biztos alapja van a hivek áldozat készségébe, ide értve még azon 5—10 egyént is, a kik jól lehet vonakodnak fizetni, de papjaink buzditó és lelkesítő befolyása által reméljük ezeket is önként megnyerni a szent ügynek!! Fedjük templomunkat is minden aggodalom nélkül, sőt mi valószínű, kölcsönzés nélkül, egyházunk pénztárából.

A közelebbi múlt évtized alatt egyházunk pénztára különböző építkezések, s áldozatok által volt, és van igénybe véve; az elősoroltakon kívül legkevesebbet 500 frtot a papi házakon és telkeken való javításokra költött, mert a tőkék gyűjtése mellett az épületek megavultak, de azokat meg nem csökkentette.

Egyházunknak külön fiu-iskolai alapja van, melynek 3000 frt. évi biztos jövedelme van, ebből 4 elemi osztályt külön-külön tanítókkal, tanítói lakásokkal és osztályokkal tart fenn, a rectornek 400, 3 tanítónak 300—300 frtot, szállást és tűzifa járulékot ad, és még is az évi tandíj csak 2 frt, van külön már 2,600 fra emelkedett leány-iskolai alapja, ennek külön tanítója és tanítónéja a hivek egy év tized alatt tett áldozat készségéből; ugyan abból egy 15,000 frtos real-iskolai alappal rendelkezik, szolgálati személyzetének minden méltányos kérését teljesíti: most kántora, előbb papjai fizetését emelte, szegények házat tart 4 ágygyal, sat. sat. mindezek hanyatlásra semmiként sem mutathatnak, s ha cikkező az egyház hanyatlásától várja az egyik papi állomás megszűnését, nem hiszem, hogy megérhesse.

Az egyházi ügykezelés iránt nagyobb részvét, több buzgóság és lelkiismeretesség az egyházi tagok részéről: bizonyosan egy ref. egyháznál sincsen; minden ügy, tervbe vételénél és kivitele után, tehát kétszer kerül bírálat alá; külön gondnok és külön pénztárnoki kezelés mellett, minden alapnak külön számadása minden évben egyház-tanács 30 tagból, mely havontint 2-szer is összeül; külön iskolai felügyelőség; fő egyház tanácsi, püspöki, inspectorcuratori felügyelet: s ha mégis szemlátomást hanyatlunk, nem vagyunk méltók, hogy éljünk.

Igaz, hogy a protestántizmus fáklya világát, a fénylő torony, a harangok zugása, s az egyház anyagi emelésére szolgáló fáradhatlan munkásság cserélte fel, mert ezek a világiak hatáskörébe tartoznak; a szellemiség kormányát azokra nézve, a kik fáklya világának árnyat vetnek, cikkező elismert tehetségétől, hivatásából kifolyó magasztos hatáskörétől várjuk; s az I. számmal jegyzett cikk végsoraiból remélhető jó tanácsokból való okulástól. Déés, febr. 14. 1871.

Pataki Gyula,
déési ref. egyházmegyei algondnok
és déési egyh. keblki gondnok.

Viszszapillantás t. Medgyes ur cikksorozatára.

I.

T. Medgyes ur, mint a ki a desolált állapotok iránt mindig ellenszenvvel viseltetett, egy szív rendítő felsőhajtást bocsát kebeléből prot. egyházaink, s nemzeti ségünk elenyészése tárgyában, a magyar megyékben, s főleg Erdély északi részén.

Bánatában mi is osztozunk, anynyival is inkább, hogy e jelenet az anyaszentegyház déli részén is látható; csak az adatokra, s tényezőkre nézve vagyunk ellennézetben.

T. M. ur azt mondja: hogy e század elején a dézsi egyház-megyében számtalan helyt virágzó, s népes egyházak voltak, s ma már a templomok romba, a nép elenyészve, s idegen elembe olvadva. Ez állítását alá írni, adatok s komoly tanulmányozás alapján, nem tehetjük s maga sem tenné, ha ezen virágzó időbeli vizsgálati jegyzőkönyveket átkutatná.

Történeti ténynek állítja: hogy Dézstől N. Bányáig, másfelől Dézstől az alparéti völgyön a Szilágyságig, mindenütt virágzó magyar egyházak léteztek. De hogy mikor? s melyek voltak azon egyházak? s ezen történeti ténynek okmányai hol lelhetők fel? nem jelöli ki. Alóírt az egyh. megye minden okmányait átkutatva, s a n. bányai esperesség levéltárából is megszerezve a kövár-vidéki egyházakra vonatkozó adatokat; azokból úgy látja: hogy 1631-ben Dézstől, N. Bányáig csak is a s. m. berkeszi, s koltó-katalini egyházak léteztek. — A Szamos mentén csak is a múlt században alapítottván előbb a szelecskei, későbbben a kackói és galgói egyházak. Dézstől Zsibóig az alparéti völgyön, ismét csak is a szinyei, alparéti és gorbói egyházak; melyek közül a két utolsó 1658-ban és 1704—5-ben úgy elpusztult, hogy többé neve sem említettett fel.

Azt mondja továbbá, hogy az 1754-dik évi conscriptio szerint (melyet tractus curatorok eszközlésére készültnek, mutat fel; holott azok csak is egy felsőbb rendelet teljesítői voltak) 57 egyház létezett; pedig az ott elősorolt egyházak közül a kövár-és lápos-vidéki egyházak csak is 1824-ben csatoltattak az egyh. megyéhez. A kackói, galgói egyházak ellenben azután alakultak, s roluk azon összeírásban szó sincs. Annyi igaz hogy azon conscriptio készülése alkalmával a dézsi egyházmegyében volt 26 anya, és a teljesen elpusztult egyházakkal együtt 22 leány egyház; ezen számból a 13 desoláta anynyira pusztán maradt a magyar elemtől, hogy a conscriptionál magyar tanukat sem tudtak előállítani; sőt több helyütt a deési egyházi birtokra magyar lakost szerzeni nem tudtak. Azon egyházakban akkor volt 26 pap. 22 templom, Azonban, volt 8 templom, melyek közül 4 újból felépült. Mikor lehetett hát a t. M. ur. által elő sorolt 57 egyházban mindenütt templom és pap? nem tudom; s a helyiségeket ismerve, kételkedem is annak átalánosságában.

Jelenben van 37 templomunk, 24 papunk, miután M. ur a sorozatból a csomafajit és szinyeit kihagyta. Két papságra a pályázat mindjárt lejár s pályázók jelentkeztek; egy papság márciusban fog kihirdettetni s két egyház, ha papi lakját felépítendi, hasonlóan be fog töltetni, s így az ürességben lenni állított papság is be fog töltetni.

Hogy pedig anyaegyházaink miért apadtak meg, s a fen levők miért gyengülnek, — véleményem szerint, annak a következők okai:

1) Igen jól tudjuk hazánk történelméből: hogy 1601-2-ben, 1658-ban, 1704-1711-ig, mily üldözött faj volt a magyar nép; mint pusztították s hánytak kardra egész helyiségeket, égették fel templomaikat, annyira kiirtva több helységről, hogy egyetlen magyar sem maradt, s már 1712-ben semmi magyar sem találtatott Szükereken, Péntekben, Kodorban, Szekeres-Törpényben, Drágban, Vajdaházán, Kovácsiban, Onakban, Giroltban, R. Kereszturon sat. s a hol jelenben vannak is magyarok kevesen, azután települtek bé. Azt hiszem; ez elég kiáltó ok egyházaink megapadására nézve.

2) Voltak egyházaink, melyek nagy részben pntrocini-umokon alapultak, s állottak feun, mint F. Esküllő, Tötör, Köblös, Szelecske, Esztény, Zsombor, Hidalmás, Páncél-cseh, Derzse, Babuc, Kackó, hol azonban a pátronusok elpusztulván (a nélkül, hogy csak egyis oláhvá lett volna) az egyházak is vagy megszűntek, mint F. Esküllő, Tötör, Szelecske; vagy pedig nagyon meggyengültek, mint a többi.

3) Oly egyházakba is egyidőben papságokat erőszakoltak, melyek a fennállhatás élet feltételeivel nem bírtak, mint Galgó, Ketset, Szelecske, hol nép nagyon kevés volt, a pátronusok gyengék s természetszerűleg el kellett esniök. Galgó, Szelecske templomot sem volt képes építeni, azután elkorhadt papilakját sem birta megújítani.

4) Volt két udvari papság, a drági és hosszuszfalvi, urbéri javadalmakra alapítva; megszűnván a javadalom, megszűnt az egyház is anya lenni.

Hogy tehát e század elejétől fogva micsoda népes, virágzó egyházak pusztultak volna el? s micsoda templomok lennének romba, nem tudom; mert az említett megszűnt egyházak, csak ugyan sohasem voltak népesek, és virágzók. Igaz, e század folyamában romba dőlt a kecseti és k. szilvási templom, az egyház tehetetlensége következtében; s romnak indult a dobokai, de a melynek kijavíttatását az illető kegyur már elrendelte; de ellenben, e század folyamában épült egészen újból 12 templom; nagyban megújított 10; papilak épült 20; iskola 13; tehát ha szinte a lélek-számban nem szaporodnak is, az élet még sem halt ki.

Mi azon tételét illeti M. urnak; „a hívő nép idegen elembe olvadva, nem értem. Azt teszi-e ez, hogy az illetők elhagyták felekezetöket, nemzetiségöket? Az 50-nes évek óta minden vallási átállás felterjesztetik a m. püspök urnak; 20 év alatt hány ily esetről van tudomása, M. urnak? vagy hol történt tömeges beolvasás? Én e vidéken születtem; 43 év óta hivataloskodom, minden községben sokszor megfordultam, de egy-két eseten kívül alig tudok többet ilyszerű átolvadásról, és annyi átmagyarosodást is tudok kijelölni.

Népesedésünk apadásának én a következő tényezőket esmerem el.

a) Az évenkinti népesedési mozgalom stáistikájából, megütödvé tapasztaljuk, hogy a halálozási rendszerint felülmulja a születési eseteket.

b) A köz-elszegényedés, kenyér-szükség következtében; szolgálat, mesterség-keresés tekintetéből, városokra

huzódnak igen sokan, kik aztán idegen helyekre is települnek. És így megfordítva igaz a M. ur által emelt tétel. Nem az egyházak pusztulása, s szegénysége miatt apadnak a hívek, kiknek az egyház ugy sem ad kenyeret; hanem a hívek száma ilyszertü apadása következtében pusztulnak egyházaink, s néptelenednek.

c.) A birtokosság hiányos gazdálkodása következtében, birtokát más felekezetűeknek, s más nemzetbelieknek eladván, elpusztulások által csökken a létszám, a beneficium, s általa az egyház.

Hogy tehát e század folyamában történtek volna átvadások idegen elembe, a M. ur értelmében, nem ismerhetem el; hanem a magyar elem lassankénti apadását a fennebbi okoknak tulajdonítom.

S. M Berkesz 1871. febr. 14-kén,

Almásai Sámuel.

a dézsi egyházm. esperese.

TÁRCA.

SALAMON JÓZSEF

sz. 1790. aug. 20-án, † 1871. márc. 19-én.

Ott állasz tehát, sokat küzdött harcos, ama legfőbb ítélő bíró széke előtt, kit a nagy apostol ígérete szerint „szinről, színre fogunk látni“ mindnyájan, s ki előtt tárva, nyitva áll ama szív, melynek célzatait, mozgató rugóit az emberi szemek be nem láthatva, anynyiszor és anynyiszor kelle vádat, hibáztatást szenvedned. Most már eltűnt a különbség a szív és valóság között, s mint nyitott könyv, tárul föl egész lelkületed, minden legkisebb redőivel

Ki merné állítani egy emberről, hogy a szív redőinek fényoldalai mögött bár egy vékonyka árnyvonal is ne setélenék; de viszont, ki merné állítani magáról, hogy anynyira bele tudott méjyedni embertársai lelkületének rejtegyeibe, hogy elfogulatlan, s biztos ítéletet tudjon ejteni a tettek egyedüli mérfokáról: a motivumokról?

A historiai igazság csak hosszúság és lelkiismeretes, s a mi lefőbb, teljesen elfogulatlan kritika után derülhet ki; mi, kiknek lelki szemei előtt közvetlen közelben áll még az elköltözöttnek a mindennapiság színvonala fölött egy egész fővel kimagasodott alakja: megbizhatunk-e magunkban, hogy midőn körvonalozni akarjuk e férfiu szellemi képét, nem állítjuk-e tulságosan előtérbe akár a fáradhatlan munkás, akár a pártusákban sokszor félre értett küzködőt? A kimagasló ember olyan, mint a hegy: ha közelben állunk, vagy szertelen nagynak tetszik, vagy csak érdes hasadásait látjuk meg.

Hagyjuk a historiai bírálatot az utókorra; mi a jelen, gyűjtsük össze az anyagot számára. Állítsuk össze a bezárult élet előttünk fekvő részleteit, a munkás és hosszú pálya főbb mozzanatait, törekvéseit.

Salamon József, hittudor, s nyugalmazott iskola-tanácsos, a magyar protestantismus történetében örökre emlékeztető 1790-dik év, augusztus hava 30-kán született Zilahon. Ott akkor még csak, ugy nevezett, latin kis iskola léteztén, tanulását abban kezdette meg. 1806-ban felsőbb tudományok hallgatására a nagy-enyedi virágzó főtanodába ment, s hat év alatt a bölcsészeti, jogi, s hittani tanfolyamot kitünő sikerrel végezte. Tudományszomjas lelkére, mint e sorok írójának egy ízben mondá, maradandó, és méjj benyomást főleg Herepei Ádám, az ifjuság által kiválóan kegyelt tanár, s mellette a később püspökké lett, nagy tudományu Bodola János gyakoroltak. Az egyházi pálya iránti előszeretettel s hő vonzalom, mely hosszú életpályáján egy

percig se lankadott el benne, főleg e két férfi hatása nyomán vert gyökeret lelkében már akkor. Iskolai tanulmányait végezve, miután egy évig osztály-tanítótságot viselt, az akkori gyakorlat szerint általános szigorlatot állott ki, s 1814-ben nehény iskola-társával, s azok közt a később híressé lőu Körösi Csoma Sándorral, a göttingai egyetemre ment, s ott igen benső barátságot kötött a későbbi nagy-hírü debreceni tanárokkal, Péceli Józseffel, s Somossi Jánossal. Az alig huszonnégy éves, de már gazdag ismeretü ifjuval, a következő évben mint udvari pappal találkoztunk özv. b. Dániel Istvánné, szül. gr. Mikes Anna házában. Itt azonban alig néhány hónapot töltött, mert már 1815 őszén a zilahi iskolánál ürességbe jött tanári állomásra választatott meg, s amaz év november havában be is köszöntött. Nyilvános pályája voltaképpen ekkor vette kezdetét, s hogy minő buzgalommal csüngött szülőtte városa javán, bizonyosságát adta az által, hogy már beköszöntőjében fogadást tett, nem nyugodni, míg a régi, rozszant helyébe egy új s nagyobb iskola föl nem épül. Ígéretét be is váltotta. Adakozásokat gyűjtött, a többek közt telek-vásárlásra gr. Teleki Sámueltól, erd. udvari kancellártól 1000 frtot, s tanárkodásának már második évében sikerült, oda vinnie a dolgot, hogy az új iskola alapja letéttett. Csaknem egy időben ezzel, új tanári lak építéséhez is hozzá kezdett buzgó akarattal, de ugy szólván, minden pénzerő nélkül. Hadd, álljon itt ez időből egy öt kiválóan jellemző episod. Midőn a tanári lak építéséhez szükséges anyagok egy részét adakozás utján már összegyűjtötte, történt, hogy egy alkalommal látogatóba ment egy ottani öreg ügyvédhez, Kiss Lajoshoz, s szóba jövé az építkezés ügye, az öreg azt kérde tőle: „menynyi pénzzel rendelkezik?“ „Kő, téglá, mész csak volna, de pénz nincs több 60 frtnál“, volt a válasz. „Professor ur, ez már valóságos Isten kísértés“, kiáltott föl az ügyvéd. E pillanatban lépik a szobába Szabó László, bukovinai nyugalmazott tisztviselő, ki rokonai látogatására ment volt Zilahra. A beszélgetés folyt tovább; Salamon a többek közt azt mondá, hogy a kálvinisták nem követhetik az evangelista tanácsát, mely szerint, „a ki tornyot akar építeni, elébb számlálja meg a pénzét“; ha nem biznak az Istenben, ki minden jó dologban segíti őket a jó emberek által is. Szabó szívére vette a dolgot, s azonnal 200 frtot adott az építkezésre, melyhez nem sokára egy 1000 frtos hagyomány is járult, ugy hogy az új lak már a következő évben elkészülhetett. Mind több-több segély-

BELFÖLD.

Besztercéről, március elején.

Különösnek tűnhetik fel t. szerkesztő ur előtt, midőn én, mint széki ref. egyházmegyei főgondnok, becses lapját ez alkalommal nem a hatáskörömhöz tartozó egyházak, hanem egy más egyházvidék, különösen a besztercei ref. egyház érdekében kérem fel e sorok közlésére!

Nem tolokodás, nem irói viszketeg, avagy feltűnési vágy vezérel e tekintetben, hanem azon nemzetiségi, s vallásos-egyházi, igen fontos álláspont, mely e vidéken egy életerős besztercei ref. magyar egyház minél előbbi föllállítását teszi sürgetővé.

Erre kívánom, nyílt téren, fölhívni anyaszentegyházunk kormányfőit, s különösen a n.-sajói káptalanban érdeklődő illetékeseket.

Mert őszintén irhatom, valahányszor Besztercére utazva, látom azon, bármely egyháznak is díszére való, templom építményt, melyet még csak az ablakok alsó részeig volt képes a buzgalom felemelhetni: mindannyiszor úgy tekintem azt, mint e városba települt fajunk, s felekezetünk, kérő, eszdő, felkiáltó szózatát.

E templom építését, 1869-ben, t. Borosnyai Pál ur kezdette meg, ki, mint földtehermentesítési hivatalnok, míg Besztercén lakott — a kéregetésnek minden neveit fölhasználván — nemes buzgalommal törekedett arra, hogy az ide települt, s települő ref. magyar iparosok, a szász-, s oláh-elemből olvadástól megmentesessenek, számukra templom, s egyházközség létesüljön.

1867 óta, azonban az előhaladásnak, semmi nyoma.

Pedig 1868-ban a n.-sajói káptalan részl. zsinatának felterjesztésére, Szilágy-Somlyón tartott közzsínatunk, jegyzőkönyve 119. száma szerint, a mélt. egyház főtanács beléjegyezését kérte, „hogy Besztercén állíttassék papi-állomás, a k.-budaki, és galaci dézmanegyed alapon, mely mindazáltal akkor tétessék folyová, mikor Besztercén a templom fel lesz építve és pap leend.“

— A galaci canonica portiót használja a besztercei lelkész, mint beszőgáló.“

— Ürességbe jövén a „k.-budaki papi-állomás, állíttassék K.-Budakon levitai állomás, fizetése legyen a canonica portio évi jövedelme, és a k.-budaki dézmarkárpótlásból a besztercei papnak adandó 100 frt. öszszezen felüli menyyniség.“

Végre, u. m. az idézett közzsínati határozat, „a galaci kárpótlási hátralék kamat felerészét illetőleg, mely öszszeget a n.-sajói káptalan hat egyház számára kér 17-es arány szerint felosztatni, közzsínatunk a mélt. egyház főtanácsot felkérte, méltóztassék az illető káptalan r. zsinatának kikérdése után, az egyes egyházak szüksége szerint, kiosztani az öszszeget.“

Közzsínatunknak ezen idézett megállapodását m. egyházi főtanácsunk magáévá tévén, az ebből folyó szükséges intézkedéseket megtétetni elhatározta, még azon év aug. 24 — 25-iki tárgyalásai folytán.

Ez intézkedéseket, azonban, miért nem láthatjuk valósulva?

Véleményem szerint azért, mert e papi-állomás föllállítását célba vett határozat, azon reményben, sőt tudatban, keletkezhett, hogy 3—4 év alatt felépítve leend a besztercei templom; sőt papilak szerzésre is bírand ekkor tehetséggel az egyház.

Miután pedig a templom nincs felépítve, a papi-állomás sem állíttatott fel.

És így mindkettő a jövő nemzedék részére van elhalasztva!

Mert tegyük fel, hogy ha a templom építés sikertelend is, de a legkedvezőbb esetben sem hamarább, 15—20 évnél: míg

pénzt gyűjtven, 1830-ban az iskola is fedél alá került, mint buzgó tevékenységének egyik legszebb emléke.

Az ifju jeles tanár hira, neve meszszire elhatott. A meghívások egymást érték, a zilahi szükös állomásnál sokkal fényesebbekre, de ő valamenynyit visszautasította, hogy munkásságát továbbra is szülötte városának szentelhesse. Szászváros, Nagy-Enyed, Debrecen egymással vetélkedtek őt megnyerni tanodájukhoz, de mind hiába. Sőt meghívást kapott Bécsbe, az 1820-ban felállított prot. theol. tanintézethez, de azt se fogadta el. Ez önfeláldozásáért az előismerés s méltánylás sem maradt el. Már 1819-ben ő volt a széki közzsínaton a papi jelöltek censora, s ugyanazon időben a szilágyi ref. egyházmegye ülnökké s aljegyzővé választotta; Közép-Szolnokmegye pedig már az előtt táblabírájává, s az alszék ülnökövé, úgy hogy mind az egyházi, mind a polgári törvénykezés terén alkalmá nyílt sok oldalu ismereteit kitüntetni, s csakhamar valóságos oraculummá lön.

1830-ban munkásságának még tágabb tér nyílt. A kolozsvári főtanodához a practica theologia s egyház történelem tanszékére hivatott meg, miután a nagy nevű Hegedüs Sámuel e tanszékét a szászvárosi első papsággal cserélte fel. A meghívást elfogadta, beköszöntőjében tett fogadása már be lévén váltva. A zilahi tanodától az ő buzgalma nyomán épült új iskola tantermében vett búcsut, azon megnyugvással, hogy b. Wesselényi Miklósban e tanoda oly főgondnokot bir, kinek buzgalma, s áldozatkészsége elegendő biztosítékául szolgál az iskola további virágzásának. E reménye nem is csalta meg.

Kolozsvári tanársága nyilvános pályájának második fénypontját képezi. A tanuló ifjuságuak, s főleg a papságra készülőknél, valóságos atyja lön. Atyáskodását néha tán még kelletén túl is gyakorolta, a menyiben a gyengébb tanulók iránt is kiváló elnézéssel viseltetett, azon tréfás megjegyzéssel indokolván ez eljárását, hogy „a status szeréhez faszegekre is van szükség.“ Mint tanár, ő volt az első, ki 1836-ban felsőbb jóváhagyással a prot. egyházi jogot tantárgyai sorába felvette; példáját később, a főconsistorium intézkedése folytán, a többi főtanodák is követték. Nem kis érdemet vivott magának ez időben az által is, hogy a főtanoda könyvnyomdáját, melynek felügyelője lön, addigi elhanyagolt állapotából, mondhatni, új életre keltette. Nagyobb mérvű munkásságát az egyházi irodalom terén is ekkor kezdette meg. Az „Erdélyi Prédikátori Tár“ (első ilyencmü gyűjtemény) szerkesztője s kiadója lön 1833—1839-ig, s kilenc füzetet bocsátott abból közre. E nagy becsü gyűjtemény tűzetesebb méltatására ki nem terjeszkehdhetvén, csak annyit jegyzünk meg, hogy tőle egyes apróbb közleményeken kívül, a Bod Péter, Bodola János, s Benkő Ferenc életrajzai jelentek meg benne, s egy igen nagy fontosságú értekezés: „A prot. egyház igazgatásáról általában, s különösen az erdélyi ev. ref. egyház igazgatásáról.“ Ez értekezése jelzé kezdő pontját ama vizsálnak, mely közte, s az egyház igen tekintélyes vezérférfia közt kitört. E vizsály főbb mezzanatait föl kell említnünk, de lehető tárgyilagossággal.

(Vége következik.)

egy-papi telek és lak, könyöradományok utjái megszerzése is, 10 évet igényelhet.

Pedig a templom-építés kezdetekor Besztercén a lelkek száma 164-ről az olta 205-re emelkedett, 1870-ben is 205 lélekszámról tesz kimutatást a névkönyv, míg a körébe eső Alsó-Balászfalván alig 31, Kis-Budakon 89, Galacon 35.

Mi volna tehát célszerűbb, mint a fennebb idézett közzsinati határozat által úgy is összcsecatolt k.-budaki, galaci egyházakhoz hozzá csatolni az alsó-balászfalvit, melynek Besztercéhez, mind központjához való közelsége, mind csekély számu népessége igen könnyen megengedhetővé tenné papjának ottani lakását?!

És az így összcsecatolt egyházak jövedelméből, mely körülbelől 750 frt o. é., haszonbérerne a káptalani előljáróság 150 forinttal Besztercén egy oly lakot, melynek egy nagyobb szobájába isteni tiszteletet tarthatna, hitsorsosaink gyermekeit taníthatná, és az időnkint eszközözendő könyöradományokból a templom további építését is vezethetné az ottan lakó pap.

Nehézségnek tűnhetik fel ugyan négy egyháznak adminisztrálása, de midőn közülök kettőben igen kevés a népesség, a harmadikban pedig levitai állomás leendő felállítására: minden nehézség elenyészik.

Legfőbb akadály lehetne, ha a balászfalvi intelligens egyháztagok, nem lennének hajlandók nemzetiségünk, s vallásos egyházi közügyünknek azon áldozatot hozni, hogy belégyezzenek papjuknak Besztercén lakásába.

Ez áldozatot pedig, remélem, megtagadni nem fogják, miután ő méltóságaink legjobban béláthatják: mily égető szükség, jelen viszonyaink között, Besztercén, mint központ, egy életerős magyar ref. egyház!

Vajha a n.-sajói káptalan r. zsinata, mint 1868-ban, oly lelkesültséggel karolná fel jelenleg is ez ügyet, és anyaszentegyházunk kormányfőférfiai is, e vidék válságos viszonyai között, becses figyelmükre méltatnák szavaim!

Földvári József.

KÜLÖNFÉLÉK.

== Mai számunkkal veszik t. előfizetőink a „Prédikátoritár“ két első ívét, mint a január—február hónapokra eső jutalom-illetéket; a márciusra eső ívet — el nem hárítható akadály miatt — csak a következő szám mellett küldhetjük meg, de akkor minden eddigi előfizetőnk okvetetlenül megkapja. — Tájékoztassunk ből láthatják olvasóink, hogy mit tűztünk magunk elé; s meggyőződhetnek, hogy a cél csak akkor lesz elérhető, ha minél melegebb pártolásban részesülünk. Külső kiállításáról elég annyit mondanunk, hogy becsületére válik a nyomdának; s majd, bekötve, díszére lesz bármely könyvtárnak. A beltartalomról idő előtti volna szólnunk, s mi nem is tehetnők; majd figyelembe fogja venni a józan critica. De, azt nem tehetjük, hogy fel ne kérjük ügybarátainkat, hogy minél tartalmasabbá és változatosabbá csak akkor tehetjük: ha ilyenmü dolgozataikkal is megtisztelni sziveskednek. Ismételjük: a protestans egyházi szónokiát Erdélyben fényes multtal dicsekszik: miveljük hát a tért, hogy nyomukba hághassunk őseinknek. — Törekvésünk részesüljen abban a figyelemben, melyet megérdemel; és abban az elnézésben, melyet a kezdet nehézsége minden más körülmények között is — megvárhat.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS,

== (Az „Erd. Prot. Közlöny“ t. szerkesztőségének.) Kedves barátom! Tekintve az általad vezetett Erd. Prot. Közlöny szük terjedelmét, s kiadott programmod keretébe tán inkább beillő cikkekkal való tulhalmozottságát, mely miatt Szász Domokos t. barátomnak a reform-egylet kérdéséhez című cikksorozatára tett észrevételeimet csak hetek mulva szoríthatad be, úgy gondolom, hogy kissé tulzott kívánság volna tőlem már most ismét helyet kérni a Sz. D. barátom válaszára adandó feleletemnek, melyet a tárgy — előttem legalább nagy fontossága, az általa érintett elvek bővebb kifejtést igénylő természeténél fogva, ha nem akarom beérni én is az ő válaszára adandó néhány reflexióval, igen rövidre nem vonhatok; minél fogva azt saját vezetésünk alatt álló közlönyünkben, a Ker. Magvető sajtó alatt levő füzetében fogom megtenni. Légy szives, kérlek, e nyilatkozatomnak, becses lapod olvasó közönségével szemben tartozó magam igazolása végett, a legközelebbi számban helyet adni. Fogadd sat. Kolozsvárt, marc. 25-én 1871. Ferenc József*)

== Sepsii egyházmegyénkben, a folyó hó 15-én tartott közgyűlésen egyházmegyei főjegyző, Benedek Áron e hivataláról — hajlott kora miatt — lemondván: általános szavazat-többséggel megválasztott Kis Antal Sámuel, rétyi lelkész aa. — Bármennyire örvendünk is az ujéletnek, mely immár fölpezsdülőben van e szép egyházmegyében; bárminő meleg odaadással üdvözöljük az uj, ifju munkaerőket, melyek bizonyára a nagy feladatot, mely rájuk vár, megoldani képesek és képesek: mégis megcsendül lelkünkben legnagyobb élő költőnknek e hangulat teljes szépsora: „hullatja levelét az idő vén fája!“ mert, ime, rövid idő alatt, csak ez egy megyében két oly férfi állott ki a sórból, kik évtizedeken át vettek részt anyaszentegyházunk ügyeinek kormányzásában. Kik pihenni szálltak: találjanak megnyugvást öntudatukban; kik helyökbe léptek: merítsenek erőt a jövő nemzedéktől várható elismerésből. —

== A tiszai ágost. hitv. egyházkerületben ürességben levő superintendensi állomás betöltésére beérkezett szavazati leveleket folyó hó 26-án bontották fel Miskolcon, főgondnok, Zsedényi Ede felügyelete alatt, — melyekből 92 szavazatot nyert Cékus; 41-et Bartholomeides; 10-et Sztehló. — Az összes szavazatok száma 144 levén, melyből 73 az absolut többség: uj választásra nincs szükség; hanem a választás eredményének kihirdetése s az uj püspök felesketése végett jun. 1-re van összehíva a superintendentialis gyűlés.

315—1871.

KÖRÖZTETIK:

Sepsii egyházmegyénkben, a szotyori iskolatanítói állomás; évi fizetése terményekben, mintegy 150 frtot érő.

Pályázati határnap május 10-ike.

A folyamodványok sepsii esperes, t. t. Csiszér Gábor aához (lakik Egerpatakon; u. p. N.-Borosnyó) küldendők.

Kolozsvárt, március 27. 1871.

Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

*) Programmunkkal e vita teljességgel nem ellenkező; éppen azért, a mi e nyilatkozatban némi vádat is involval: el nem fogadjuk. Hogy lapunk terjedelme nem bő, az csupán gázdalkodásra utasít; de egy általában nem zár ki semmi oly vitát, mely ha késik is, de becsét önmagában hordja. — Csúpan azt jegyezzük még meg, hogy e vitának folytatása, a legrosszabb esetben is, a reformegylet közlönyében volna helyén.

Szerk.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.